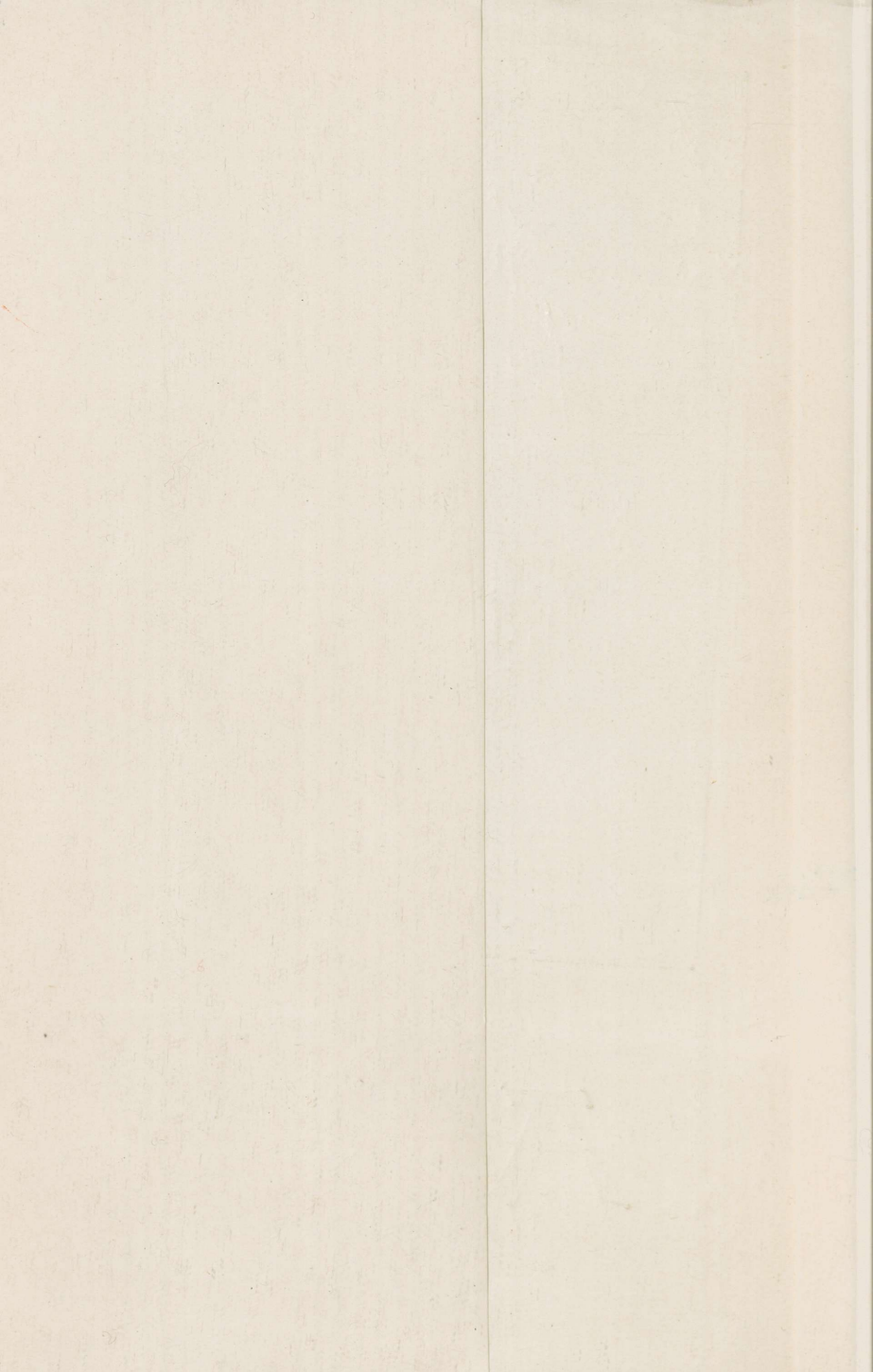

TALLINN

2/50427

A-23271 III

A. REINSALU

TALLINN

PSH 02

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1960

2
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

50427

KALEVITE LINN

Täna, sõber-rändaja, külastame iidset põhjamaa linna, kus suvel on ööd valged ja detsembris päevad pimedad. Viiskümmend üheksa ja pool kraadi põhjalaiust — seda võib mõista mitmeti. Kanadalasele tähendab see suvist ajujääd Hudsoni lahes või kõledat tundrat Labradori poolsaarel, siberlasele aga kuuma suve ning karmi talve. Inglise silme ette kerkib udu Briti saarte põhjarannikul, eskimo näeb jääd Gröönimaa lõunatipus. Samal paralleelil asub ka meie reisi eesmärk Tallinn oma muutliku ilmastikuga. Suved on siin kuumad, harva jahedad, talv pehme ja lumerohke, päris lumeta mitte kunagi. Kevadel on päikest, sügisel aga udu ja torme.

Kiiremaks kodunemiseks võõras linnas haarab rändaja raamatu järele. Kuid kahjuks on Tallinnast nagu teistestki turisti huviobjektidest liiga vähe kirjutatud. Häda on selles, et tänase elutempo juures kõik vananeb kiiresti.

«Aga ajaloolised allikad?»

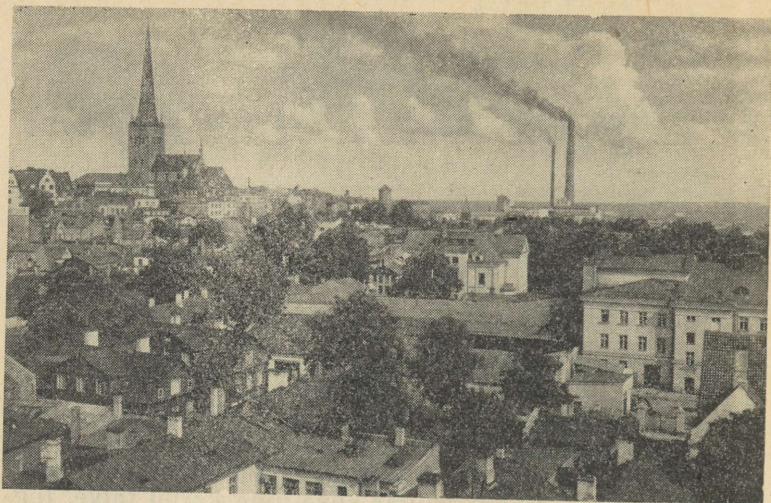
Ajaloolised allikad on sageli liiga noored. Näiteks on Tallinn Koluvani nimetuse all märgitud araabia geograafi Idrisi maailmakaardil juba 1154. a. Kuid kes võib kinnitada, et ei ole veel vanemaid kirjalikke dokumente Tallinna olemasolust.

Te küsite: «Miks mitte Tallinn, vaid Koluvan?»

Eesti muinaskangelane on Kalev. Sellest sõnast muistne n-lopulise omastavaga kohanimi oli Kalevan.

Vanades kroonikates esineb nimetuse Koluvan kõrval ka Skandinaavia päritoluga Lyndanäs, mis tõlkes tähendab jäätmaad või ka maanina.

Nimetus Tallinn kujunes arvatavasti sõnadest Taani linn, sest 1219. a. suvest alates said vallutuse teel linna uuteks premeesteks taanlased.

Tallinna vanalinn.

Taanlased omalt poolt andsid aga linnale nimeks Reval — siinse eesti maakonna Rävalla järgi. Et nüüdsest alates sattusid eestlased sajandeiks võõra võimu alla, mille keskus asus Revalis, pole rahvas seda oma keelest pärinevat nimetust kunagi sallinud ega üldisemalt tarvitanud.

Eesti hõimude liitumine rahvaks algas ammu enne saksa-taani vallutajate sissetungi. Seda kinnitab eestlasi tähendava üldnimetuse tarvitamine naaberriikide juures. Eestlaste nimetus läti keeles — igauni — tuleneb vana eesti maakonna Uganda nimetusest. Venelased tarvitasid üldnimetust tšuud. Sellest ka Peipsi järve venekeelne nimetus (Чудское озеро).

Eestlased ise nimetasid ennast maarahvaks ja oma keelt maakeeleks. Nimetus eestlased, mis algselt tähendas idapoolseid rahvaid, muutus läänepoolsete rahvaste keelepruugis üldiseks umbes tuhat aastat tagasi. Rahva keskel hakkas nimetus eestlane levima kolmsada aastat tagasi ning muutus üldiselt populaarseks alles vaevalt saja aasta ees seoses kodanliku rahvuse tekkimisega. Sotsialismi teele asus Eesti alles kakskümmend aastat tagasi. Fasistliku

Saksamaa poolt kavandatud eesti rahva likvideerimise ajas nurja võiduka Nõukogude armee visadus, mille ridades võitlesid ka Eesti Laskurkorpuse väeosad. Kommunismi ehitamise avaral teel sammub meie rahvas kindlalt käsikäes vennasrahvastega. Miljonilise rahvaarvuga on Eesti NSV liiduvabariikidest küll viimasel kohal, kuid oma töö- ja kultuurisaavutuste poolest nii mõnelgi alal esimeste seas. Teiste vennasvabariikidega võrreldes toodetakse Eesti NSV-s ühe elaniku kohta kõige rohkem gaasi, telliseid, puuvillast riidet ja võid. Ajakirjanduse levikult on Eesti NSV esikohal maailmas.

...Moodne avarate kupeedega diiselrong kihutab Tallinna poole. Tallinn—Tapa vaheline lühike raudteelõik on väga koormatud. Siitkaudu kulgeb ainuke raudteeühendus teistesse vennasvabariikidesse. Pea igas jaamas oodatakse meid. Läbisõidu ootel on pikad raskekaalulised rongid ekskavaatoritega platvormidel või täpsusaparaatidega plommitud uste taga, vahel sekka vilksatab mõni linnalähedane rong sõjaeelsete puuvagunitega. Ka meil on pikemaid seisakuid, et lasta mööda vastukihutav täismetallist kaugeühenduse kiirrong. Ühes jaamas jõuame järele ja möödume platvormidest kollakate kivikamakatega.

«Millest see paekivi kollakaks on tõmbunud?» esitate ootamatult küsimuse.

See pole paekivi, vaid «pruun kuld» — põlevkivi, mida leidub Põhja-Eestis, Leningradi oblastis, Volgamaal ja Austraalias. Põlevkivi on täiuslik tooraine keemiatööstusele. Juba praegu valmistatakse sellest mitmesuguseid tooteid. Rong, millest möödusime, viib Tallinna vedelat ja tahket kütust põlevkivibasseinist. Mööda paarisajakilomeetrist torujuhet saab pealinn Kohtla-Järve gaasivabrikust odavat majapidamisgaasi. See põlevkivil töötav gaasivabrik on esimene maailmas.

Möödume linna veereservuaarist — Ülemiste järvest. Linn ise hakkab kasvama paremalt. Sõidame liivaseljandikul, mida Ülemiste järve Hall Vanake on mitu korda lõhkuda püüdnud. 1867. aastal jõudis vesi koguni Maakri tänavani. Vana rahvajutt kõneleb, et sellesama Halli Vanakese pärast ei tohi Tallinn iial valmis saada.

«Igal sügisel tõuseb kord pimedal keskööl väike halli mehike Ülemiste järvest, läheb mägepidi alla linna väravasse ja küsib väravavahilt: «Kas linn juba valmis, või kas on seal veel midagi ehitamist?»

Tallinn öösel.

Nagu nüüd suuremates linnades enamasti ikka juhtub, ei leita ehitamisetööl palju iial puhkamist, vaid kui uusi hooneid ei ehitata, tuleb vanade kallal mitmes paigas kohendamisi, lappimisi ja teisitiseadmisi, nõnda et palju iialgi töövahet ei ole, kus kõik ametmehed puhkaksid. Aga peaks ka kogemata ühel puhul kõik ehitamisetöö seisma, siiski ei tohita seda järvemehikesele kuulutada. Sellepärast on kohtu poolt linna väravavahtidele kindel käsk antud, halli vanamehikese küsimise peale iga kord vastuseks anda:

«Linn ei ole veel kaugeltki valmis, seal on palju ehitusi pooleli, mis ehk mõne hea aasta aega ära kulutavad, enne kui kõik tööd korda saavad.»

Võõras vanamehike vangutab siis vihaselt pead, pobi-seb sõnu, mida vaht ei oska, pöörab kanna pealt ümber ja läheb Ülemiste järve tagasi, kus tema alaline asupaik on...

Peaks temale küsimise peale kogemata vastuseks antama, et valmis linnas midagi ehitamist enam ei ole, siis saaks selsamal tunnil Tallinnale ots tulema, sest et Ülemiste järv kõige veekoguga Lasnamäelt orgu alla lan-geks ja linna kõigege ära uputaks.»¹

... Oletegi kohal. Esimesed linnaväravad perrooni lõpus on avatud. Võimsana kerkib silme ette iidne Toompea -- imestate, kuidas küll majad seal serva peal püsivad.

Nõukogude Liidus pole teist linna, kus oleks säilinud nii palju 15. sajandist pärinevaid elumaju kui Tallinnas. Kahe ja poole kilomeetri pikkusest vanast linnamüürist püsib veel meie päevil ligi kolmveerand. Tallinn on tõeline linn-museum, mille sarnast lähemas naabruses ei leidu. Läbi sajandite säilinud ehitused jutustavad omapärasest ehitusstiilist, mida ei saa ära segada ühegi teise linna ehituskunstiga. Tallinna ehituskunst kujunes välja keeruka arengukäigu tulemusena 14. sajandi lõpul ja 15. sajandi alguses. Teiste linnade ehituskunstis leidunud võtteid kujundasid Tallinna ehitusmeistrid loovalt ümber. Näitena võiks mainida Tallinnale omaseid laiu kolmnurkviile petikniššidega², saledaid kaheksatahulisi torne ning ehituskorpuste raskepärast suletud massiivsust. See omapäraselt range ehitusstiil avaldas mõju ka naaberlinnade ehituskunstile. Tallinna ehituskunsti ilmset mõju on tunda kogu Eesti alal, Soomes ja kaudselt isegi Novgorodis.

*

Tallinn on Eesti NSV pealinn.

Tallinna läbivad järgmised geograafilised koordinaadid: 23° idapikkust ja 59,5° põhjalaiust.

Tallinna pindala on 144 ruutkilomeetrit.

Tallinnas on 280 000 (1. jaan. 1959. a.) elanikku.

¹ Fr. R. Kreutzwald «Eesti rahva ennemuistsed jutud», Tallinn, 1953, lk. 443.

² Petiknišš — lameda tagapinnaga süvend seinas, mis imiteerib akna, ukse või kaare kuju.

HAKATUSEKS

1. KUS PARKIDA ISIKLIK SÕIDUK?

Kui saabute Tallinna autoga, siis juhtige see Võidu väljakule. Koht asub südalinnas liiklusmagistraalide läheduses ning on kergesti leitav. Vanalinnas on ainukeseks sobivamaks parkimiskohaks Raekoja plats.

Võidu väljaku leidmiseks tuleb sõita Stalini väljakult mööda Pärnu maanteed tubli pool kilomeetrit ülesmäge ning pöörduda siis valgusfoori juures paremale. Oletegi kohal.

Raekoja platsile saab Võidu väljakult Harju tänavat mööda.

2. KAS ÖÖMAJA ON?

«Organiseeritud» turistidel pole sellega mingit muret, kõige eest on juba hoolitsetud. Kuid «metsikutel», kes saavad omaalgatuslikus korras, on see esimene küsimus. Varasem kohalejõudmine on asjale alati kasuks, sest hotelli leiab rändaja ka ööpimeduses, kuid hotellituba mitte alati.

Sooja suveöö võib veeta ka telgis. Sobiva koha telgi püstitamiseks leiate Pirita jõe kaldal. Kuna jõgi asub looduskaitse alal ning puude raiumine on siin keelatud, siis peavad telgi vaiad endal kaasas olema.

3. ET KÕHT EI NURISEKS.

Arvestage, et sööklad suletakse kella 21 paiku, kohvikud kell 23 ja valvekauplused 22 ja 23 (pühapäeval kell 17 ja 19).

Hommikul avatakse kõige varem toidubaarid ja piimasaalid — kella 8 paiku.

4. KAS VÕTTA EKSKURSIONIJUHT?

Muidugi, see on väga ratsionaalne. Kui pole veel südaöö, helistage julgesti Pikk t. 71 asuvasse turismibaasi telefonil 428-12. Hommikul elustub turismibaas varakult, pühapäeviti väljuvad esimesed ekskursioonid juba kell 7.

Kahetunniline ekskursioon, mis maksab 40 rubla, teid arvatavasti ei rahulda. Kiirustamisest hoolimata ei jõua te vanalinnast kaugemale. Seejuures pole teil aega kuhugi sisseastumiseks. Kaugemal asuvate vaatamisväärsustega jõuate järgmise kahe tunni jooksul tutvuda ainult sel juhul, kui teie käsutuses on auto või buss.

... Juba pool päeva tormate mööda Tallinna, kuid nägemata on veel palju. Kui kavatsete samas vaimus jätkata, siis arvestage, et ka kõige meeldivam ekskursiooni-juht muutub igavaks ja Tallinn ebahuvitavaks. Jätkake homme või järgmisel Tallinna külastamisel.

5. KUS MÄÄRATA KOHTAMINE?

Kui olete täpne, siis julgesti Raekoja kella all — vana ajanäitaja ei eksi üle minuti. Kui aga kavatsete hilineda, siis kohvik «Moskva» ees. Varjualune kaitseb siin ootajat vihma ja päikese eest. Pealegi võib teid ootav kaaslane võtta istet kohvikus ning rahulikult jälgida teie närvilist käiku akna taga.

6. MIDA TEHA ÕHTUL?

Eesti ballett, ooper ja operett — kõik need meelitavad, ka Riiikliku Meeskoori kontserdi puhul pole teil kõhklusid. Kuid mida teha teistel õhtutel, ja suvel?

Sel juhul soovitame pühendada üks õhtu romantilist laadi üritusele. Jalutuskäik Kadriorus ja mererannas on tervislik ja elamusrikas. Päikeseloojang ning saabuv põhjamaa valge öö on unustamatud.

Kuid sügisõhtutel?

Kadrioru
mererannas.

Restorane ei soovita, sest Tallinnas on neil täpselt samad funktsioonid mis mujalgi. Kuid ehtsat Tallinna kohvikut tasub külastada. Tass kohvi, muusika, tasane kõne, hubane valgustus... Kohvikud «Moskva» ja «Tallinn» suletakse kell 23.

7. KUI ON KIIRE.

Vanalinnas ärge otsige trammi ega bussi. Ainukese taksopeatuse leiate Raekoja platsil. Teised vanalinna külje all olevad taksopeatused on Balti jaama ees, Võidu väljakul ja Stalini väljakul.

Ühesuunalise liikluse tõttu saate vanalinnas jalgsi kiiremini edasi kui autoga.

8. SUVENIIRID.

Rinnamärgid linna siluetiga, eesti sõled, ainulaadsed nahkehistööd ja palju muud, mis kõik on valmistatud Tallinna Kunstitoodete Kombinaadis, on müügil Võidu väljak 8, Viru t. 19 ja Pikk t. 27.

Graafilised lehed, akvarellid ja maalid on saadaval Kunstisalongis Võidu väljak 6.

Postkaardid ja fotoalbumid Tallinna vaadetega on müügil Pärnu mnt. 10 jm.

Plaate eesti muusikaga võite osta Viru t. 3.

Rahvuslikke õllekanne, puunikerdusi, rätikuid Tallinna vaadetega jms. leiate kingituste kauplusest Kullassepa tänavas.

9. KASULIK ON TEADA, ET ...

... teadete kioskid asuvad Stalini väljakul ja Balti jaama juures, avatud kella 7.30—23, pühapäeval kella 9—21.

... telefoninumbrite teadete büroo on 09.

... trammiliiklus lõpeb kella 24 ja 1 vahel.

... bussiliiklus lõpeb kella 1 paiku.

... elektrirongide liikluses on vaheaeg umbes kella 2—5-ni.

... hommikvõimlemiseks lülitage raadio lainele 290 m kas kell 6.15 (tööpäeviti) või 7.20.

... elektri-habemeajamisaparaat tuleb lülitada 220-vol-disele pingele.

... ilmateadet kuulete eesti keeles lainel 290 m kell 7.15, 8.10, 13, 16.05, 21 (koos päevakajaga) ja vene keeles lainel 422 m kell 18.40, Moskva ilmateadet lainel 422 m kell 12.20 ja 19.18.

... Tallinna ilmajaama võib usaldada — kui ennustatakse halba ilma, siis valmistuge selleks. Ilmateade tel. 410-01.

... päevauudiseid kuulete eesti keeles lainel 290 m kell 6.05 (ainult tööpäeviti), 7, 8, 10.30 (ajakirjanduse ülevaade), 13.55 (tööpäevifi), 16.10 (tööpäeviti), 18 (tööpäeviti), 19.30 (tööpäeviti), 21 (päevakaja), 23.45 ja vene keeles lainel 422 m kell 18.45.

... spordisaadet kuulete eesti keeles igal pühapäeval, teisipäeval ja neljapäeval lainel 290 m kell 23.10 ja vene keeles igal esmaspäeval lainel 422 m kell 19.20.

... aadressbüroo ja leiubüroo asuvad Olevimägi 16.

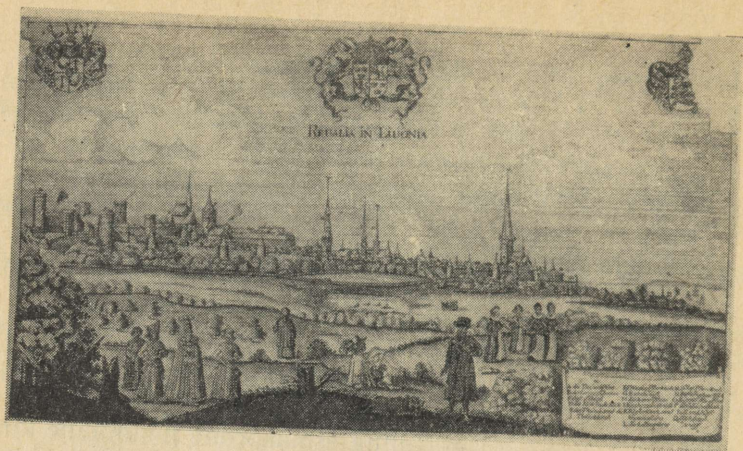
... «Inturisti» Tallinna osakond asub Võidu väljak 3, tel. 442-74.

... Eesti NSV Turismi-Ekskursiooni Valitsus asub Vana-Posti t. 2, tel. 424-11.

... arhitektuurimälestiste külastamise kohta saab informatsiooni Tallinna Turismibaasist Pikk t. 71, tel. 428-12.

TÄHTSAMAIÐ SÜNÐMUSI TALLINNA AJALOOS

X sajand	— Eestlaste linnuse ja asula tekki-
mine Toompeal.
1154	— Linna esmakordne mainimine kir-
jalikus allikas Koluvani nimetuse
all.
juuni 1219	— Taanlased alistavad linna oota-
matu rünnakuga merelt.
1227—1238	— Tallinn Saksa Mõõgavendade ordu
valduses.
1265	— Alustati kivist kaitsemüüri ehitamist.
23. aprill 1343	— Jüriöö ülestõus. Tallinna piiramine
eestlaste 10 000-mehelise maleva
poolt.
1346	— Taani müüb Tallinna (koos Harju-
ja Virumaaga) Saksa ordule, kes
selle järgmisel aastal müüb edasi
Liivi ordule.
1423	— Valmis siselinna veekanal.
1433	— Suur tulekahju.
1524	— Stiihilised rahutused seoses refor-
matsiooniliikumisega, rooma-kaio-
liku usu kirikute rüüstamine.
1558—1583	— Liivi sõda.
1561	— Tallinna ja Harju-Viru rüütel-
konna alistumine Rootsile.
1570—1571	— Tallinna piiramine Ivan IV vasalli
Taani printsi Magnuse poolt 7 kuu
kestel.

- 1577
- 1602—1603
- 1631
- 1633
- 1664
- 1695—1697
29. sept. 1710
- 1714—1716
21. apr. 1785
- 1805
- 1837
- 1838
- Tallinna piiramine ja pommitamine Ivan IV vägede poolt 7 nädala kestel.
 - Nälg ja katk.
 - Avati esimene gümnaasium.
 - Rajati esimene trükikoda.
 - Härjapea jõeale rajati paberiveski, mis töötas Põhjasõjani.
 - Näljahäda linnas seoses üldise viljaikaldusega.
 - Tallinn kapituleerus Vene vägedele.
 - Uue sadama rajamine.
 - Uue linnade korralduse kehtestamisega kaotati rae ainuvõim.
 - Kose-Uuemõisa ülestõusust osavõtnud talupoegade peksmine Raevoja platsil.
 - Avati laevaliin Turu—Helsingi—Peterburg—Tallinn—Stokholm.
 - Rajati Eggersi tuletikumanufaktuur, üks esimesi Venemaal, kus valmistati vääveltikke.

1. jaan. 1845 — Rakendati vene kaalu- ja mõõdu-
süsteem.
- 1858 — Anija meeste peksmine tsaarivõimude poolt Vene turul.
- 1864 — Algas haljasvööndi rajamine linna omandiks läinud kindlustuste kohale.
- 1865 — Ehitati gaasivabrik.
- 1865 — Tallinnas asutati esimene eesti ühiskondlik organisatsioon — «Laulo ja Mängo Selts» («Estonia»).
- 1866 — Kaotati tsunftisundus.
- 1870 — Avati Balti raudtee, mis ühendas Tallinna Peterburiga.
- 1876 — Streik Lindfors'i pärijate trükikojas — esimene teadaolev streik Tallinnas.
- 1883 — Rajati Lutheri mehaaniline puutööstuse ettevõte (praegu Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrik), kus olemasolevatel andmetel esimesena maailmas hakati vineeri tootma.
- 1889 — Halduslikult lahkus olnud Toompea ühendati lõplikult all-linnaga.
24. mai 1901 — Spordiseltsi «Kalev» asutamine.
- 1900—1901 — Illegaalsete marksistlike töölisrühmade tekkimine.
- 1901—1904 — M. I. Kalinin Tallinnas.
- 1902 — Tallinna marksistlike töölisringide ühendamine tööliste keskringiks.
- 1904 — VSDTP Tallinna komitee moodustamine.
12. jaan. 1905 — Seoses «verise pühapäevaga» Peterburis algas Tallinnas üldstreik, millest võttis osa ligemalt 12 000 töolist ja mis kestis kaks nädalat.
30. IV—2. V 1905 — Esimene poliitiline üldstreik Tallinnas.
14. okt. 1905 — Tallinna töölised ühinesid ülevenemaalise poliitilise streigiga.

16. okt. 1905 — Tööraha demonstratsioon tulistamine tsaarivägede poolt Uuel turul.
20. okt. 1905 — 16. oktoobri ohvrite matused — tööraha demonstratsioon tsaarivalitsuse vastu.
23. nov. 1905 — Tallinna Tööliste Saadikute Nõukogu moodustamine.
- 1907 — Avati keskraamatukogu — esimene avalik raamatukogu Tallinnas.
- 1912 ja 1913 — Vene-Balti ja Bekkeri laevatehaste ning Noblessneri allveelaevatehase asutamine.
- 1913 — Valmis elektriijaam.
- 2.—3. märts 1917 — Veebruarirevolutsioon Tallinnas. Tallinna Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu moodustamine.
18. märts 1917 — Hakkas uuesti ilmuma bolševistlik ajaleht «Kiir».
- 16.—17. aprill 1917 — Põhja-Balti (Eestimaa) parteiorganisatsiooni I konverents Tallinnas.
- august 1917 — Bolševike võit Tallinna linnavolikogu valimistel.
22. okt. 1917 — Eestimaa ja Tallinna Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu ühisel istungil moodustati Sõjaline Revolutsioonikomitee.
26. okt. 1917 — Sõjaline Revolutsioonikomitee kuulutas Eestis välja nõukogude võimu.
23. veebr. 1918 — Keila lahing Tallinna punakaartlaste ja pealetungivate Saksa vägede vahel.
25. veebr. 1918 — Saksa okupatsiooni algus Tallinnas.
- nov. 1918 — Saksa okupatsiooni lõpp ja võimu üleminek kodanlikule Eesti valitsusele.
- 30.—31. aug. 1919 — Eestimaa Ametiühingute I kongress.
9. juuni 1920 — Gildide sulgemine.

5. nov. 1920 — EKP I kongress (illegaalne).
1. dets. 1924 — Töölisklassi relvastatud ülestõus Tallinnas.
- 1927 — Avati filterveevärk.
1. jaan. 1929 — Meetermöödustiku kehtestamine.
21. juuni 1940 — Tööraha revolutsiooniline väljastumine Tallinnas, kodanliku valitsuse kukutamine, poliitiliste vangide vabastamine.
21. juuli 1940 — Eesti kuulutati nõukogude sotsialistlikuks vabariigiks.
6. august 1940 — Eesti NSV võeti vastu NSV Liidu koosseisu.
25. nov. 1940 — Nõukogude valuuta kehtestamine Eesti NSV-s.
28. aug. 1941 — Tallinn langeb hitlerlike vägede kätte.
22. sept. 1944 — Tallinn vabastati okupantidest.
14. veebr. 1953 — Tallinn—Kohtla-Järve gaasijuhtme valmimine.
- 1955 — Valmis Tallinna televisioonikeskus.
- 1959 — Avati Tallinna esimene laiekraankino «Rahu».
- 1960 — Valmis uus laululava, rekonstrueeriti lauluväljak.

TOOMPEA

Eesti rahvaeepose «Kalevipoeg» teisest loost loeme:

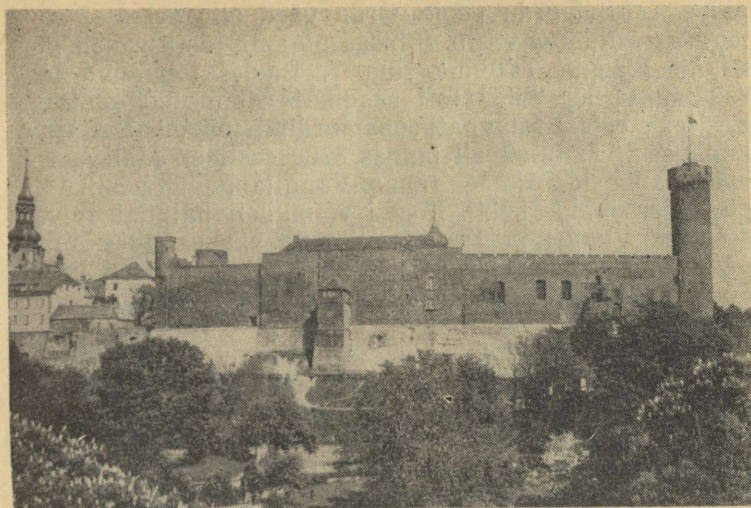
Linda, kurba leskinaine,
Hakkas kive kandemaie
Haua peale hunnikusse;
Tahtis teha tunnistähte
Pärast-põlve poegadelle,
Tulev-aja tütardele:
Kus on Kalevite kalmu,
Vanataadi voodikene.

Nii tekkinudki mitmekümne meetri kõrgune Kalevi hauaküngas. Geoloogid aga ütlevad, et Toompea on 7,3 ha suurune 48 m üle merepinna kõrguv järsunõlvaline pae-kivist lavakõrgendik.

Missugusel aastatuhandel inimese jalg esmakordselt seilele kõrgendikule tõusis, pole teada. Ka esimesest asulast pole siin nähtavaid jälgi. Kõik on maetud kuni viiemeetrise kultuurkihi alla, kuid kübeke sellest on Tallinna Linna-museumis. See kübeke lubab kinnitada, et eestlastel oli siin tuhande aasta eest linnus. Elu selles võime aga kujutleda ainult kaudsete allikate põhjal.

Ainuke väljapääs linnusest oli praeguse Pika jala kohal. Siit läksid nii omad kui orjad pisikeste, meetrikõrguste härgadega põldu kündma. Siitkaudu aeti arvukas kari vaenlase eest varjule. Vikat õlal, rutati heinamaale. Oma tarbeks valmistati linnuses savianumaid, metalltööriistu, puunõusid, riidet ja ehteid. Osavamaid sepistajaid kogukond hiljem enam muule tööle ei rakendanudki ning neist said sepad — pottsepad, hõbesepad, puusepad.

Sõjakäigu ajaks vahetasid kõik mehed tööriistad relvade vastu, milleks olid odad — rasked torkamiseks ning kerged

Toompea läänekülg

heitmiseks —, kirved ja nuiad. Ülikatel oli peale oda veel uhke mõök ja hõbedaga kaunistatud ratsu. Raudriiet asendas puust kilp.

Suur oli linnusevahtide üllatus, kui nad 1219. a. suvel kõige kibedamal tööajal nägid merelt arvukat laevastikku lähenemas. Eesti lõunaosas kestsid taplused juba üle kümne aasta saksa feodaalvallutajatega, kuid linnus ei olnud lahinguks valmistunud ning alistati suurema vaevata. Kolme päevaga loodud eestlaste malev paiskas küll vaenlase jõud segamini ja tekitas paanikat, kuid lõplikust hävingust pääses vaenlane juhuse tõttu — üks eraldi laagris asunud väeosa tungis eestlastele ootamatult peale.

Nelja aasta jooksul piirasid eestlased kolm korda Tallinna. Viimane piiramine, mida toetasid ka Vene väed, kestis kuu aega. Kuid asjata — oli alanud välismaiste rõhujate peremehetsemise ajajärk.

Rohkem kui sada aastat hiljem — 1343. a. jüriööl — lõi eestlaste vabadusiha veel kord eredalt lõkkele. Talupoegade ülestõus haaras peaaegu kogu Põhja- ja Lääne-Eesti, kus tapeti 300 mõisnikku. 10 000-meheline malev piiras Tallinna. Taani kohaliku võimu esindajad pöördusid abi-

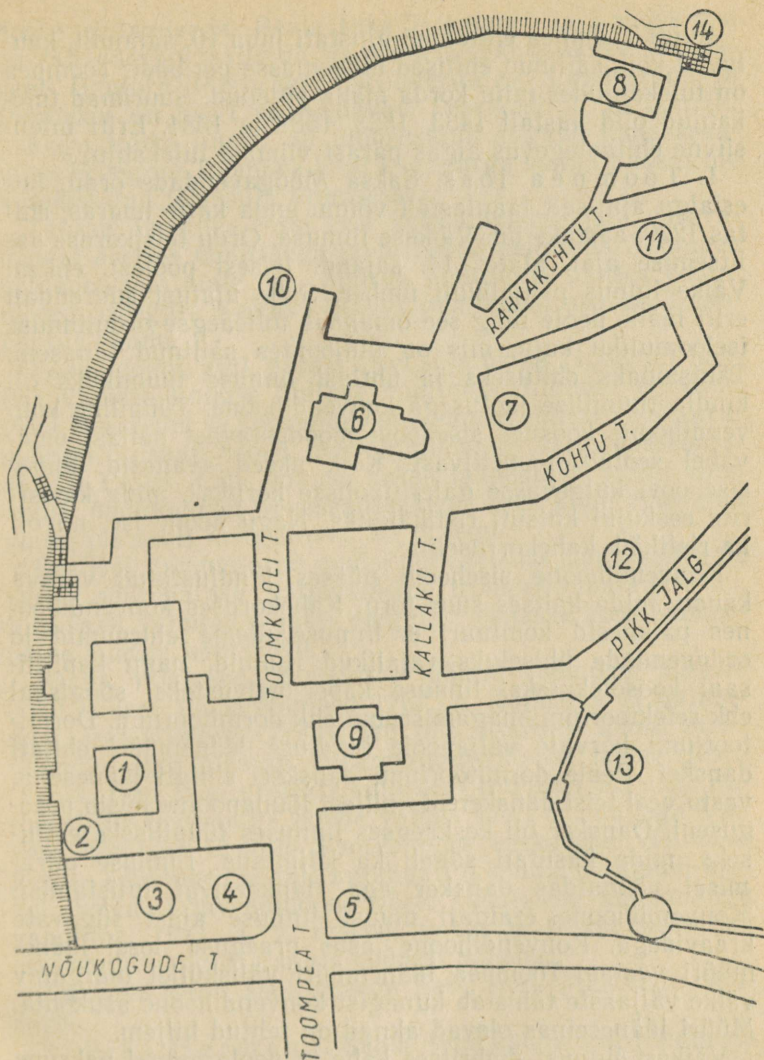
palvega Liivi ordu poole. Ordu väed olid sel ajal sõjategevuses Pihkva vastu. Siinsed plaanid jäeti pooleli ning hakati liikuma Tallinna suunas. Paides toimunud läbirääkimised lõppesid eesti saadikute alatu mõrvamisega. Eestlaste eelväed hävitati sõnamurdlike lubadustega armuandmisest. Tallinna all langes 3000 eestlast. Maleva riismed taandusid Sõjamäe rappa. Vangilangenud pealikud ja ülestõusu juhid tapeti. Rootsi võimudelt palutud abivägi eesotsas Viiburi ja Turu foogtidega saabus alles mitme päeva pärast. Oodatud abi asemel sõlmisid need hoopis kindla relvarahu maarahva vaenlastega — saksa feodaalidega.

Taani kuningas müüs 1346. a. Tallinna koos Harju- ja Virumaaga 19 000 hõbemarga eest Saksa ordule. Järgmisel aastal ostis need endale sinne tegelik peremees — Liivi ordu, kusjuures Saksa ordu teenis tehinguga 1000 hõbemarka. Liivi ordu oli Saksa ordu kohalik haru ja Mõõgavendade ordu järglane. Maarahvale oli see ükskõik, misugusele ordule teda hulgikaubana müüdi, võõra võimu alla jäi ta ikkagi. Varsti tekkis ka jaekaubandus — talupoeg muutus mõisniku täielikuks omandiks ja pärisorjaks.

Ordumeistrid olid ka varem Tallinnas võimu juures olnud. Nii haaras Mõõgavendade ordu ajutiselt Toompea võimu enda kätte aastatel 1227—1238. Sel perioodil rajati praeguse Toompea lossi kohale kraavide ja tornidega Väike linnus. Toompea muud osa hakati kutsuma Suureks linnuks. Siin elasid talupoja ihu ja hinge kurnajad — Harju-Viru vasallid ja Tallinna piiskop.

Kuigi Toompea koos all-linnaga moodustas ühe Tallinna, oli kummalgi siiski hulk erandlikke jooni. Mujal, eriti aga Vene linnades, kõrgub kindlustatud kreml keset linna ning valitseb selle üle. Keskaegse Tallinna Toompea kui feodaalide keskus seisab aga all-linna serval ning pole peaaegu kunagi viimase üle valitsenud, sest majanduslikult tugev all-linn muutus peagi faktiliselt autonoomseks linnriigiks.

All-linnas kehtis 1248. a. alates Lüübecki linnaõigus, Toompeal aga oli maksev nn. Valdemar-Eeriku lääniõigus, s. o. samasugune kohtu- ja halduskorraldus kui maal asuvas feodaalvaldusteski. Toompea ja all-linna vahel käis alatine võitlus teineteise võimust vabanemise ja oma haldusliku sõltumatuse tugevdamise eest.

Toompea-skeem.

1. Toompea loss. 2. Pikk Hermann. 3. Kubernereri aed. 4. J. Lauristini büst-monument. 5. Endine komandandi maja. 6. Toomkirik. 7. Endine rüütelkonna hoone. 8. Endine kubermanguvalitsuse administratiivhoone. 9. Aleksander Nevski katedraal. 10. Endine käsitöölise elamu. 11. Endine aadliku elamu. 12. Endine krahvi linnamaja. 13. Taani kuninga aed. 14. Patkuli trepp.

Kuigi Toompea ehitamist alustati juba 10. sajandil, kuuluvad kõik säilinud ehitised hilisemasse perioodi. Toompea on tulekahjudes mitu korda maha põlenud. Suurimad tulekahjud olid aastail 1433, 1553, 1581 ja 1684. Eriti intensiivne ehitustegevus algas pärast viimast tulekahju.

1. Toompea loss. Saksa Mõõgavendade ordu, kes esialgu ajutiselt taanlastelt võimu enda kätte haaras, ehitas 1229. aastaks nn. Väikese linnuse. Ordu teistkordse valitsemise ajal, alates 14. sajandi teisest poolest, ehitati Väike linnus põhjalikult ümber. Selle ulatust suurendati eriti lääne poole ning see omandas tolleaegse ordulinnuse iseloomuliku kuju, mis on üldjoontes säilinud tänaseni. Tähtsamaks ehituseks ja ühtlasi linnuse tuumikuks oli kindla ruumilise jaotusega konvendihoone. Tüüpiline konvendihoone koosnes sisehoovi moodustavast neljast omavahel seotud hoonetiivist. Kõik ukсед avanesid ümber sisehoovi kulgevasse galeriitaolisse koridori, mida kloostrite eeskujul kutsuti ristikäiguks. Nagu hoone ise, nii oli ka ristikäik kahekorruseline.

Konvendihoone sisehoovi pääses kindlustatud värava kaudu, mida kaitses suur torn. Kahekordses konvendihoones paiknesid komtuuri e. linnuse ülena eluruumid ja ordudevandade ühiseluks vajalikud ruumid, nagu kapiitliisaal koosolekuteks, linnuse kabel palvusteks, söögisaal ehk refektoorium, magamisruum ehk dormitoorium. Dormitooriumi kõrvale väljapoole kindluse läänemüüri ehitati dansker. Peale dormitooriumi danskeri ehitati lääneseiina vastu veel teisi danskereid, millest lõunapoolne püsib praeguseni. Dansker oli keskaegses linnuses tüüpiliseks ehituseks, mida kasutati sageli ka käimlana. Linnuse piiramisel võimaldas dansker aga flankeerivat tulistamist. Konvendihoone eraldati muust linnuse alast sügavate kraavidega. Konvendihoone asus praeguse lossi läänemüüri vastas. Toompea läänemüüri välisküljel märgatav väike väljaaste tähistab kunagist konvendihoone asukohta. Müüri lääneseiinas olevad aknad on tehtud hiljem.

Väikest linnust ümbritses kahe ja poole meetri paksune ning 20 meetri kõrgune nelinurkne ringmüür. Kolm nurgatorni püstitati 14. sajandi lõpul, kuna neljas, kirdenurga torn Landskrone (Maakroon) ehitati aastal 1500. Samal ajal sai ka Pikk Hermann endale ülemise osa. Kagonurgal sissekäigu kõrval asus tugev torn Stür den Kerl (tõrju vaenlast), mis lammutati seoses kubermanguvalitsuse

hoone ehitamisega. Peale Pika Hermanni ja Landskrone on tänapäevani säilinud ka loodenurgal paiknev omapärane tigutorn Pilsticker (Nooleteritaja). Landskrone ja Pilsticker on hästi vaadeldavad Toomkooli t. 13 hoovilt.

Kogu Väike linnus oli ümbritsetud sügava kaitsekraaviga. Praeguse Toompea lossi kagunurga kohalt pääses üle kindlustatud tõstesilla linnusesse.

Tänase Toompea lossi eest kuni Lühikese jala väravatornini asetseb müüridega ümbritsetud eellinnus. Toompea põhjapoolsele alale, nn. Suurde linnusesse pääses eellinnusest praeguse Kallaku tänava otsa kohal asunud Toomvärava kaudu.

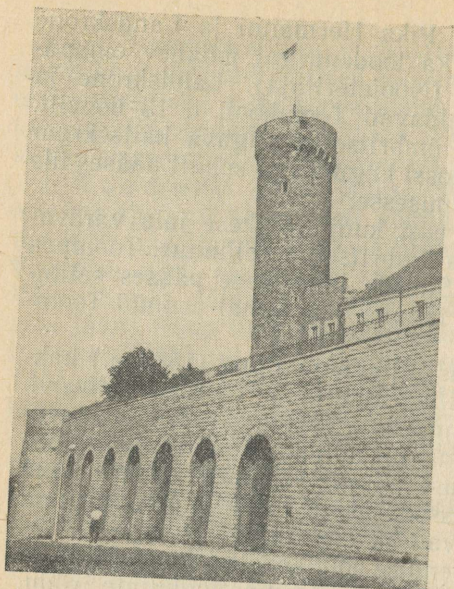
Rootsi võimu ajal, pärast Liivi sõja lõppu (1583. a.) hakkas Väikese linnuse üldilme muutuma. Linnuse eelhoovi, Pika Hermanni ja konvendihooone vahele ehitati kahekorruseline Riigisaali hoone, mis oli silmapaistvaid renessanssehitusi Eestis. Läbi linnuse paksu läänemüüri raiuti kolm suurt ümarkaarset renessanssakent, mis kinnimüürituna on väljastpoolt märgatavad ka praegu.

Osaliselt lammutatud endise lõunapoolse danskeri peale rajati suurepärase väljavaatega trompetipuhujate rõdu. Riigisaali valmimise järel paigutati vanasse konvendihoonesse laod ja kantseleid.

Pärast Põhjasõda unustusse jäänud Toompeal algasid uued suured ümberehitused 1767. a. Katariina II valitsemise ajal. Kindluse kraav aeti täis, osaliselt lõhuti maha idamüür ning alustati kubermanguvalitsuse hoone püstitamist. Uue lossi projekti autoriks oli Johan Schultz. Barokstiilis fassaadiga hoone valmis 1773. a., millega Väikese kindluse idakülg kaotas oma keskaegse välimuse. Endise eellinnuse kohale kujundati möödunud sajandi keskkel iluaed. Konvendihooone võeti kasutusele kubermanguvanglana. 1917. a. 2. märtsil vabastas revolutsiooniline rahvahulk vangid. Vangla süüdati põlema.

Toompea lossis asub praegu Eesti NSV Ministrite Nõukogu.

2. P i k k H e r m a n n. Sama nime kandsid ordulinnuste tugevamad tornid ka mujal, nagu Narvas, Paides, Kuresaares, Viljandis, Tartus ja Võnnus (praeguses Cesises). Vanast ülemsaksa keelest pärinev nimi Hermann oli keskajal populaarne just sõjakangelase tähenduses. Pika Hermanni torn ordulinnuses seisis nagu valvel olev sõdalane, kes nägi kaugele, nii maale kui merele. Vaenlase kindlusse

Pikk Hermann.

tungimise korral oli see kaitsjaile viimaseks pelgupai-gaks.

Tallinna Pikk Hermann on 9,5-meetrise läbimõõduga, rajatud 14. sajandi lõpupoolel. Umbkaudu aastal 1500 ehi-tati torn 10 meetrit kõrgemaks. 46 meetri kõrgune ajaloo-line ehitus on peaaegu muutmatul kujul säilinud tänini. Torni jalamis asub osaliselt kaljusse raiutud vangikong. Sinna pimedasse lasti kõige ohtlikumad vangid laeluugi kaudu ja vaevalt sealt keegi enam välja pääses.

Liivi sõja ajal tulistati torni Tõnismäelt kivist ja rauast kahurikuulidega. Parandatud purustuste jäljed on veel näh-tavad. Sada aastat tagasi ohustas ajaloolist torni kuber-manguarhitekt Gableri projekt, mis nägi ette selle ümber-ehitamist arhiiviks. Projekt jäi teostamata. 1944. a. minee-risid saksa fašistid Toompea lossi, kuid nii torn kui loss päästeti. Torni tipus lehvib Nõukogude Eesti riigilipp. Siit avaneb suurepärase vaade linnale ja selle ümbrusele, hea nähtavuse korral paistab isegi Soome rannik.

3. K u b e r n e r i a e d Toompea lossi lõunaküljel rajati möödunud sajandi keskel. 1933. a. ehitati arhitekt A. Kotli projekti järgi uus tugimüür ning haljasala laiendati tun-duvalt.

Esimese Vene revolutsiooni päevil 1906. a. suvel puhkes ülestõus ristlejal «Pamjat Azova». 2. augustil lahkus ristleja punase lipu all Hara lahest Eesti põhjarannikul ning suundus Tallinna lahte. Ülestõus suruti maha ning 223 madrust areteeriti. Siin lossiaias viidi täide 18 meremehele mõistetud surmaotsus. Pika Hermannii müüri küljes on revolutsionääridele pühendatud mälestustahvel.

4. J. Lauristini büst-monument asetati lossiaeda 1950. a. (skulptor G. Pommer).

Esimene Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu esimees Johannes Lauristin sündis 23. oktoobril 1899. a. Tallinnas töölisperekonnas. Vagunitehase «Dvigatel» treialina võeti ta 17-aastaselt kommunistliku partei liikmeks. Tegutses aktiivselt töölisorganisatsioonides, 1922. a. jaanuarist toimetas töölisnoorte ajakirja «Noor Tööline». 1923. a. kevaldel valiti ta tööliste esindajana II Riigikogu liikmeks, kuid mõisteti sõjakohtu poolt seitsmeks aastaks sunnitööle. 1931. a., pärast 19-päevast vabadust, algas tal teine seitsmeaastane sunnitöö-aeg. Vanglas oli J. Lauristin poliitiliste vangide parteiliseks juhiks. Ta lõi poliitiliste vangide organisatsiooni vanglavaliitsuse-vastasteks väljaastumisteks ja käsikirjaliste ajalehtede väljaandmiseks ning levitamiseks. Vanglarepressioonidest hoolimata luges palju. Öppis ühiskonnateadusi ja keeli ning kirjutas jutustusi ning romaani «Riigikukatajad», mis ilmus Leningradis 1929. a. Juhan Madariku varjunime all. Vanglas valmisid ka visandid romaanile «Vabariik». Sellest viiekõitelisena kavandatud suurteosest sai olude sunnil kunstiküpsiks ainult I köide.

1938. a. pärast vanglast vabanemist valiti J. Lauristin EKP Keskkomitee liikmeks. Revolutsioonilisel 1940. a. juhtis ta EKP Keskkomitee sekretärina töörahva väljaastumist 21. juunil, võimu ülevõtmist ja ettevalmistusi uue Riigikogu valimisteks. Sama aasta augustis valiti ta Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu esimeseks esimeheks. Johannes Lauristin hukkus Tallinna kaitsel 28. augustil 1941. a. Posthuumselt autasustati teda 1946. a. Lenini ordeniga.

Murdumatu revolutsionääri Johannes Lauristini nime kannab Tallinna 16. Keskkool.

5. Endine kommandandi maja Toompea ja Nõukogude tänava nurgal on barokkstiili näiteks 18. sajandi lõpust.

J. Lauristini büst-monument.

6. Toomkirik on vanim kirik Tallinnas, mainitakse esmakordselt 1233. a. Kiriku vanusest kõneleb seegi, et kultuurkihi kasvust tingituna asub kiriku põrand maapinnast ligi paar meetrit madalamal. Koori- ehk altari-ruumi ruudukujuline läänepoolne osa pärineb 13. sajandist. Gooti stiilis basilikaalne¹ pikihoone ehitati praegusel kujul 15. sajandil pärast 1433. a. tulekahju. Varem oli see kolmelööviline kodakirik. Kooriruumi viiekülgne lõpmik valmis alles 15. ja 16. sajandi vahetusel ning barokse kiivriga torn 1779. a. Algselt oli kirik tornita.

Kirik sai palju kannatada suure tulekahju ajal Toompeal 1684. a. Sellest õnnetusest jutustavad ka kirikukellad. Ühel neist on saksakeelne tekst järgmise sisuga: «Tulekuumus sulatas mind ja ma valgusin laiali nii nagu kogu Toompea põles üleni. Aasta pärast valati mind sellesse vormi ja nimetati Maarjakellaks.»

Välise kujunduse ja sisearhitektuuri poolest on Toomkirik suurepäraseks ehitismälestiseks. Siin näeme, missuguse võrratu ruumitunnetusega püstitasid endisaegsed meistrid unustamatuid ehituskunsti teoseid.

¹ Basilikaalne — kolme- või viielööviline ehtis, mille kesklööv on teistest kõrgem. Kesklöövi külgseinte ülaosas on aknad.

Toomkirik.

16. sajandi Tallinna tuntud kiviraiduri ja ehitusmeistri Arendt Passeri töödest on Toomkirikus tähelepanuväärsem prantsuse päritoluga Rootsi väejuhi Pontus De la Gardie ja tema abikaasa, Rootsi kuninga Johann III tütre Sophia Gyllenhjelmi renessanss-stiilis hauamonument. Sarkofaagi kaanel on kummagi elusuurune figuur. Üks sarkofaagi külgbareljeefidest kujutab Narva piiramist. See vanim Narva vaade esineb siin seetõttu, et Pontus De la Gardie vallutas 1581. a. Narva linna ning neli aastat hiljem uppus Narva jõkke. Arendt Passeri töödeks on ka Rootsi väejuhtide Carl Horni ja Otto Uexkülli hauakivid kooriruumi lõunaseinal.

16. sajandi Tallinna teine tuntud ehitusmeister ja kivi-raidur Hans van Aken pärandas järelpõlvedele rootsi õuemarssali Olof Ryningi renessanss-stiilis hauamonumendi, mis asub kooriruumi vastasseinas.

Kohaliku kuulsa nikerdusmeistri Chr. Ackermanni töödeks on 17. sajandi lõpust pärinev altar ja kantsel, mis on itaaliapärase barokk-kunsti parimaid näiteid Tallinnas. Nikerduskunsti meistritöödeks on ka arvukad vappetaafid.

Kiriku põhjalöövīs on maetud kuulsad vene meresõitjad,

admiralid Samuel Greigh (1735—1788) ja Adam Johann von Krusenstern (1770—1846). Lipud on admiralide laevadelt.

Parempoolse valgest marmorist klassitsistlikus stiilis S. Greighi sarkofaagi projekti autoriks on tuntud Peterburi arhitekt Giacomo Quarenghi, skulptuuride meistriks aga arvatavasti S. P. Martos.

Esimese vene ümbermaailma purjetaja A. J. Krusensterni pseudogootikas teostatud hauamonument on kõige hilisem. Kirikusse matmine keelati 18. sajandi lõpul, kuid Eestis sündinud kuulus admiral maeti siia keisri eriloai.

7. Endine rüütelkonna hoone Raamatukogu väljakul ehitati 1840. aastal. Historism, mis jäljendas ajalukku läinud ehitusstiile, esineb siin renessanssvormides. Vastu Kohtu tänavat asetsev hoonetiib pärineb varasemast ajajärgust — 18. sajandist. Praegu asub siin Fr. R. Kreutzwaldi nimeline Eesti NSV Riiklik Raamatukogu.

8. Endine kubermanguvalitsuse administratiivhoone Rahvakohtu t. 3 valmis 1792. a. (arhitekt J. Moor). Hoone on klassitsistliku ehitusstiili omapäraseks näiteks Tallinnas. Ümara siseõuega kujundus on mõjustatud mõisaarhitektuurist.

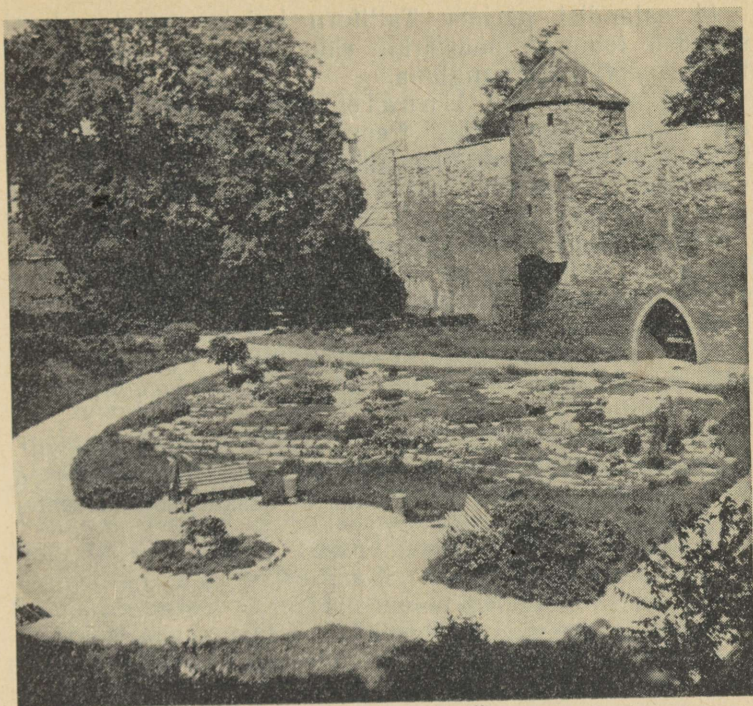
9. Aleksander Nevski katedraal on pühendatud Novgorodi vürstile Aleksander Jaroslavitš Nevskile, kelle juhtimisel toimus 5. aprillil 1242. a. kuulus Jäälahing Peipsi järvel, millega pandi seisma sakslaste edasitung itta.

See apostliku õigeusu kirik ehitati Eestimaa kuberner ja agara venestuspoliitika õhutaja vürst S. V. Sahhovskoi aktiivsel toetusel. Moskva 17. sajandi kirikuarhitektuuri kopeeriv katedraal ehitati akadeemik M. T. Preobraženski projekti kohaselt 1894—1900. Kunstiliselt ei väeri see eklektiline ehitus erilist tähelepanu.

Kirikul on 11 kella kogukaaluga ligi 27 tonni. Suurim neist kaalub üle 15 tonni.

10. Endine käsitöölise elamu. Toomkiriku taga Toomkooli tänava lõpus asub oletatavatel andmetel käsitöölise elamu, mis 1684. a. jäi üldisest tulekahjust puutumata.

11. Endine aadliku elamu, mis esindab vanemat ajajärku, asub Rahvakohtu t. 4. Pikliku hoovi ümber paiknesid elamu, tallid, tõllakuurid, teenijate eluruumid jms.

Tallitorn.

Ehitused on rajatud pärast 1684. a. tulekahju. Praegu asub siin Eesti NSV Meteoroloogia Valitsus.

12. Endine krahvi linnamaja Kohtu t. 8 on ehitatud 1811. a. klassitsistlikus kujunduses. Toompea jäsakul asuva hoone all-linnapoolset külge kaunistab võimas joonia sammastportikus. Tänavapoolne külg on kujunduselt lihtne. Külgtiivad moodustavad intiimse eesõue. Praegu paikneb siin Eesti NSV Rahandusministeerium.

13. Taani kuninga aed asub Toompea nõlvakul Lühikese jala lõpus. Esialgsest 14. sajandil ehitatud madalast linnamüürist annab mõninga ettekujutuse siin osaliselt taastatud vana madal kaitsekäik. Müüri pärastise kõrgendamise tõttu on vanema rinnatisemüüri laskeavad silmale raskemini tabatavad.

14. sajandist pärinev Tallitorn kujutas esialgu konsoolidele toetuvat müüriärklit ehk sadultorni. Seda kasutati pikemat aega vanglana.

14. Vaated all-linnale. Kohaks, kus tallinlane alati seisatab, on Patkuli trepp. Siit paistab Balti jaama ümbrus, vabrikukorstnatega tikitud Kopli poolsaar, sinetavad lahed ja paremalt osake all-linnast koos linnamüüri ning arvukate tornidega.

Patkuli trepp avati liiklemiseks 6. oktoobril 1903. a. Toompeal paiknevatesse kubermanguasutustesse pääses nüüd lihtsamini. Nimetuse sai ülespääs mäejalamii olnud Patkuli reduudilt¹, mis kandis Tallinna komandandi Wol-demar von Patkuli nime. Toompea poolt Patkuli trepile pääsemiseks tuleb minna läbi administratiivhoone hoovist Rahvakohtu t. 3.

All-linnale tervikuna avaneb vaade Kohtu t. 12 hooviit. Paistavad sihvakad tornid ja punased telliskivikatused ning sipelgatena sagivad inimesed keskaegselt kitsastel tänavatel.

¹ Reduut — maastikule kohastatud mitmenurkse tulejoonega kinnine kindlustis.

ALL-LINN

Toompeal asuva linnuse kagunurgal oli väljapääs. Mäest allakulgevad teerajad viisid muistse eestlase põllule, karjamaale, heinamaale ja mere äärde. Siia radade ja teede sõlmpunkti, linnuse väravate ette ilmusidki esimesed vöörad kaupmehed. Nii tekkis ligemale tuhat aastat tagasi turukoht kusagil praeguse Raekoja platsi ümbruses. Kaubanduse arengut soodustas läheduses asuv varjurikas sadam ja «varjaagide (skandinaavlaste) juurest kreeklasteni» kulgeva kaubatee üks haru. Ehitati algelised kaubaaidad. Linnusest väljusid esimesed kohalikud käsitöösepad. Töödeldi puud, nahka ja kasetohtu. Hüpleva täringu kohale kummardusid esimesed õnnemängijad. Rohkete veenirede kõrvalejuhtimiseks ehitati hagudega vooderdatud kraavid.

13. sajandi alguses vallutasid taanlased Toompea. Üks nende valitseja kuninganna Margareete andis 1265. a. käsu kivist kaitsemüüri ehitamiseks. 1310. a. määrati kindlaks kaitsepiirde üldine ulatus.

Linnaõiguse sai all-linn Taani kuningalt juba 1248. aastal. Selle poolest on Tallinn umbes üheeaaline Stokholmi, Berliini ja Riiaga. Õigus, mille all tol ajal mõeldi võimu, kuulus sisserännanud saksa kaupmeeskonnale. Kõrgeimaks võimuks oli alguses kuninga poolt määratud linnafoogt. Kuid peagi tekkis rikastest linnakodanikest koosnev linnanõukogu ehk raad. 14. sajandist alates oli raad faktiliselt täiesti autonoomse linnariigi valitseja. Jälgiti tsunftiseaduste täitmist, aeti väispoliitikat, sõlmiti lepinguid, peeti sõdu ja lõbutseti.

Linna tähtsuse kasvule oli otsustavaks sündmuseks Hansa kaubalinnade rühmitusega liitumine 13. sajandi lõpupoolel.

13. sajandi elumajadel olid aknad väikesed, pergamendi või põienahaga kaetud. Ainult üksikutele tänavatel oli keskel paeplaatidest kõnnitee. Tänavavalgustus puudus. Lautade ehitamine tänavate äärde keelati 1257. a. Puust hoonete püstitamine keelati 1360. a. Turg sai korralikuma silutise 14. sajandi kuuekümnendail aastail. Umbes samal ajal rajati veekanal Ülemiste järvest Harju väravateni, kus see suubus kindluse kraavi ning pani pöörlema veskiivid Harju, Karja- ja Viru väravate ees. Sellest veelättest ehitati aastail 1420—1423 siselinna veejuhtmestik ja 18 kaevu.

Linna jõukus lõi õitsele 15. sajandi alguses. Sajandi jooksul muutus linna ilme tundmatuseeni. Valmisid uued monumentaalsed ehitused — raekoda, Suurgildi hoone, Oleviste gildi hoone ja sajandi teisel poolel ka Kanuti gildi hoone. Tähtsamad kirikud omandasid praeguse kuju. Pärast 1433. a. tulekahju uuesti ehitatud linn sai palju esinduslikum. Ulatuslikumalt hakati kasutama katusekive. Linnamüür, mis rajati vibu ja kiviheitemasinate kasutamise perioodil, muutus koos püssirohu ilmumisega ning omandas sajandite jooksul tänaseni säilinud kuju.

Esialgsest oli müür tunduvalt õhem ja üsna madal. Rinnatisemüüriga varjatud kaitsekäik toetus omapärasele kaarestikule. 14. sajandi esimesel poolel oli ainult 5 madalat müüritorni ja 6 väravatorni. Sajandite kestel kõrgendati müüri pidevalt ning tehti ka paksemaks. Kaitsetornid kasvasid kõrguses ja arvus. Linnaväravate ette vallikraavi teisele kaldale ehitati eelväravad.

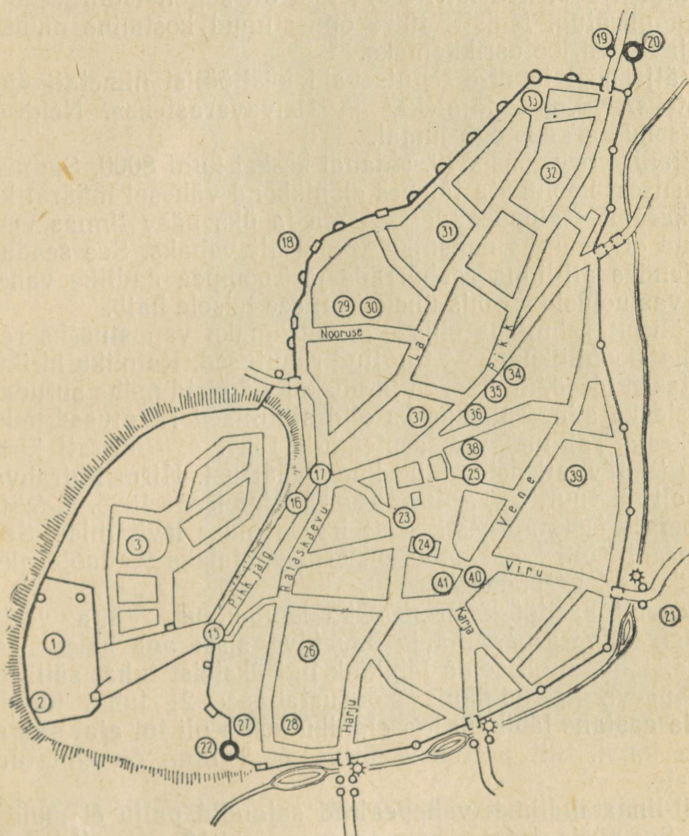
Tekkisid agulid linna väravate ees Kalamajas, Köismäel ja Karjavärava ees. Siin elasid eesti käsitöölised, kalurid ja voorimehed, Lasnamäel kivimurdjad ja Teiliskoplis tellisetegijad.

Kujunesid välja seisused ja suhted nende vahel. Elanike enamuse moodustasid eestlased, kuid linnakodanike hulgas olid ülekaalus sakslased. Linnakodanikuks saamine oli kaupmeeskonna ja käsitööliste privileegiks. Et ehitusmeisteritest oli suur puudus, pääsesid kiviraidurid kergemini linnakodanikeks. Nende hulgas leiame ka palju eestlasi.

Linna elus etendasid olulist osa keerulise arengutee läbi teinud gildid. 15. sajandi käsitööliste seisuslikud korporatsioonid Oleviste gild ja Kanuti gild olid algselt arvatavasti katoliku kiriku religicossed organisatsioonid (13. sajandi alguses). Kaupmeeste gild ehk Suurgild tek-

kis eelmistest hiljem. Linna valitsus ehk raad koosnes Suurgildi liikmete hulgast koopteeritud raehärradest, elanikel polnud sellega mingit tegemist.

Sama tööala käsitööliste ühenduseks oli tsunft. Näiteks tegutsesid maalrite, tiserite, nikerdajate ja klaasijate

Tallinn XIV—XVI sajandil. (Tänavatel on tänapäeva nimetused.)

1. Toompea loss. 2. Pikk Hermann. 3. Toomkirik. 15. Lühike jalg. 16. Pikk jalg.
17. Pika jala väravatorn. 18. Linnamüür. 19. Suur Rannavärv. 20. Paks Margareeta.
21. Viru värav. 22. Klek in de Kõk. 23. Raekoja plats. 24. Raekoda. 25. Raapteek.
26. Niguliste kirik. 27. Endine ümuka maja. 28. Endine seegihoone.
29. Mihkli nunnaklooster. 30. Preobraženski kirik. 31. Elamu. 32. Oleviste kirik.
33. Hobuveski. 34. Mustpeade vennaskonna hoone. 35. Oleviste gildi hoone. 36. Kanuti gildi hoone.
37. Suurgildi hoone. 38. Pühavaimu kirik. 39. Dominiiklaste klooster. 40. Vanaturg. 41. Pakkhoone.

tsunftid. Aadrilaskjate ja habemeajajate tsunfti liikmed täitsid ka arsti ülesandeid. Tsunfti täieõiguslikeks liikmeiks olid meistrid, kelleks võis saada pärast pooleteistkümneaastast vaeva. Võis ka mitte saada, sest meistri perekonnas elavad sellid, samuti ka õpipoisid püüdsid kõik sama eesmärgi poole. Meistrite arv aga oli sageli tsunftiseadusega piiratud. Meistri tütre õnnestunud kosimine muutis väljavaated lootusrikkamaks.

Väljaspool tsunftte tegutsevaid käsitöölisi nimetati «jänesteks», «vusserdajateks» ja «leivavarasteks». Neid ei kaitsenud seadus ega jumal.

Elanike arv tõusis 16. sajandi keskel kuni 8000. Sunnis- maisusest hoolimata täienes elanikkond vähesel määral ka ärakaranud talupoegadest. Aasta ja üks päev linnas varjanud ori muutus mõisniku võimu alt vabaks. See seadus väljendas all-linna raehärrade ja Toompea aadlike vahelisi vastuolusid — mis ühele hea, see teisele halb.

Väliselt rahulikus elus olid suurimaks vapustuseks reformatsiooniliikumisest tingitud rahutused. Katoliku kiriku vastased ideed, mida ordu ja piiskop püüdsid maha suruda, levisid ka siin. Tulemuseks olid stiihilised rahutused, mis puhkesid Tallinnas 14. septembril 1524. a. Rüüstati kirikuid ja hävitati neis olnud kunstiväärtusi. Hirm lihtrahva ees oli nii suur, et Tallinna raad keelas isegi 1535. a. Wittenbergis trükitud eestikeelse katekismuse levitamise. See Wanradt-Kõlli katekismus on seni vanimaks teadaolevaks eestikeelseks trükiseks.

Kõrvuti käsitööga arenes ka kaubandus. Välja veeti nahka, hülgerasva, lina ja hauakive, sisse aga kalevit ja soola. 1556. a. oli soola läbikäik ligi üksteist tuhat säilitit. Tänapäeva kaaluühikuis moodustab see 21 tuhat tonni. Soola aastane läbikäik iga elaniku kohta oli tol ajal seega kolm tonni. Siit pärinebki ütlus, et Tallinn on ehitatud soolale.

All-linna üldilmet vahepealsed sajandid palju ei muutnud. See püsis enam-vähem samana kuni 19. sajandi kahekümnendate aastateni, mil algas linna intensiivne moderniseerimine. See kapitalismi tekkimisega kaasnenud ajakohastamist taotlev liikumine tõi palju kahju Tallinna kunstiväärtuslikule arhitektuurile. Tänavate laiendamiseks lammutati väikesed terrassitaolised istekohad, nn. etikud elamute ees, rajati kahepoolsed kõnniteed. Rakendati klassitsistlikku ehitusstiili. 18. sajandil püstitatud tänavavalgus-

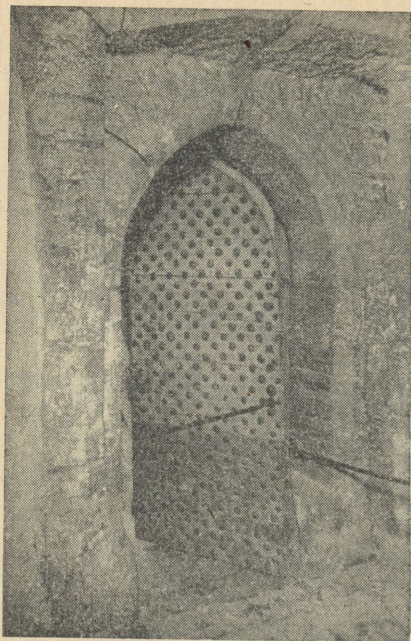

Lühike jalg.

tuslaternad asendati gaasilaternatega pärast gaasivabriku ehitamist 1865. a.

15. Lühike jalg kujutab põlist jalgteed Toompeale. Endise, puust väravatorni asemele rajati 15. sajandil kivist väravatorn, mis hiljem ehitati ümber ning ühendati kõrvalasuva elumajaga. Rautatud uks pärineb 17. sajandist.

16. Pikk jalg oli kuni 18. sajandini ainsaks sõiduteeks Toompeale. Alaliste vastuolude tõttu Toompea ja alllinna vahel ehitati viimane 1454. a. tänava kõrvale võimsa müüri.

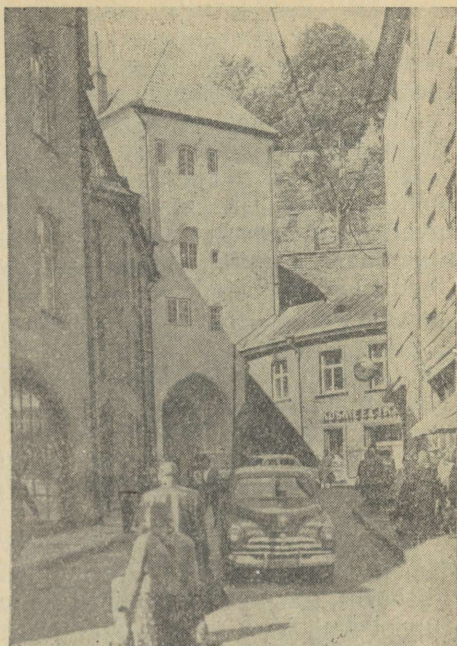

Lühikese jala värav.

Praegu on Pikk jalg sõidukeile liiklemiseks suletud. Möödunud sajandil oli siit ülessõitmine jõuprooviks hobustele, allakihutamine aga osavuseeksami kutsarile.

Aastail 1838—1841 Tallinnas elanud inglise naiskirjnik Elizabeth Rigby kirjeldab oma reisikirjas tolelaegset liikluse reguleerimist järgmiselt: «Et kokkupõrget vältida, on meest allatulevate sõidukite juhid sunnitud oma lähene mist kõva kisaga teatama. Värava all seisev valvur karjub täiest kõrist kaasa, et need, kes linna poolt tulevad, teak sid kõrvale hoida.»

17. Pika jala väravatorn oli esialgselt puust. Olemasolev neljakandiline väravatorn pärineb aastast 1380. Siin valvati läbipääsu Toompealt all-linna. Toompea poolisel küljel on müüritisel neljakandilised sooned raudlattidest langevõre jaoks. Hädahoju korral lasti võre torni sisemusest kettide abil alla. All-linnapoolisel küljel on säilinud väravate hingetapid. Puuväravad olid laiapealiste sepanaeltega rautatud. Suletud väravate taha asetati palkriiv, mille otsad toetusid müüriaukudesse. Laskepilud

Pika jala väravatorn.

on Toompea-poolsel küljel. See torn ja tornitagune Pika jala müür on kõige konkreetsemaks asitõendiks vastuoludest Toompeal võimutsenud Tallinnamaa aadlike ja alllinna käsitöölise ning kaupmeeste vahel.

18. Linnamüür. Praeguse ulatuse sai müür 14. sajandi algupoolel. Müüriga piiratud ala suurus oli Toompeal 7,3 ha ja all-linnas 28 ha, kokku seega 35,3 ha, mis ligi 8 ha võrra ületas naaberlinnade Riia ja Tartu kindlustatud alad.

Linnamüüri kõrgendati ja tugevdati alatas. Seoses tulirelvade kasutuselevõtmisega kõrgendati müüri 14. ja 15. sajandil kohati kuni 16 meetrini ning ehitati uued üle 20 meetri kõrgused tornid flankeerivaks tulistamiseks. Müür ehitati ligi 2,5 meetri paksuseks ning see tugevdati seestpoolt tugipiitadega. Umbes 1,5 meetri laiust kaitsekäiku varjas 2,5 m kõrgune laskeavadega rinnatis ja varikatus, nagu see on rekonstrueerituna hästi näha Nooruse tänava kohal. Seespool müüri asus kitsas tänav, mille sillutus on nüüd paari meetri paksuse kultuurkihi all.

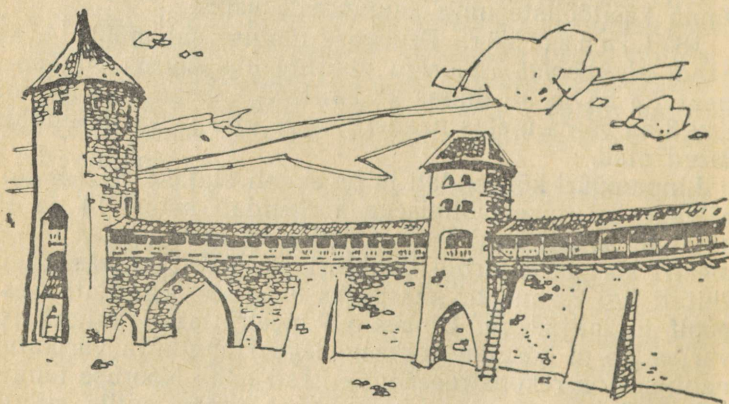
Müüri järkjärgulise ehitamisega kasvas tornide arv lõpuks 28-le (Lurenburg kaasa arvatud). Koos väravatornidega oli neid üle 45, kui aga lugeda ka Toompeal asunud torne, tõsis nende arv keskaegses Tallinnas üle 50. Igale tornile anti oma nimi. Mõned nimetati raehärrade järgi, kelle käes olid hoiul torni võtmed.

Tüüpiline 15. sajandi kaitsetorn oli hobuserauakujulise põhiplaaniga. Ülemine ehk kaitsekorrus oli tihedate laskeavadega. Peaaegu igal tornil oli vaenlase poole ulatuv käimlaärkel, mille ümmarguse avaga paekivist istelaud toetus konsoolidele¹. Torni läbimõõt oli 8—10 meetrit, seinapaksus alt 3 meetrit, ülevalt umbes 1 meeter.

Uute tulirelvade ilmumine põhjustas 15. sajandil ja 16. sajandi alguses kindlustusvööndi täiendamise. Paksendati nii müüre kui torne. Uuelaadsetest suurtükitornidest on kõige nooremata säilinud Kiek in de Kök ja Paks Margareeta. Pärnu maantee ja Suur-Karja tänava ristumiskohal asunud kolmas suurtükitorn Lurenburg lammutati juba 1767. aastal.

Keskajal oli linna pääsemiseks ainult kuus väravat: Harju värav praeguse Harju ja Müürivahe tänava ristumiskohal, Karjavärav Suur-Karja ja Müürivahe tänava ristumiskohal, Viru värav säilinud eelvärava tornidest veidi linna pool, Väike Rannavärav Vene tänava ja Olevimäe

¹ Konsool — toend, esileulatuv tugiosa.

Linnamüür Nooruse tänava kohal.

ühinemiskohal, Suur Rannavärv olemasolevast väravaehitusest mõnikümme meetrit tagapool ja Nunnavärv Toompea külje all praeguses Vaksali tänavas.

Toompeale pääsemiseks oli kaks väravat, mis asusid üks Pika jala alguses ja teine Lühikese jala lõpus.

Mõnikord esineb rahvakeeles ka nimetus Kloostrivärv. Tegelikult sellenimelist väravat vanas linnamüüris pole. Endise Mihkli nunnakloostri läheduses praeguse Nooruse tänavaga kohal murti 1897. a. linnamüüri läbipääs eesmärgiga parandada liiklusolusid südalinna ja äsja rajatud Balti jaama vahel.

Parima ülevaate linna kaitsetornidest saab Stalingradi väljakult. Siin paiknev loodepoolne linnamüür on hästi säilinud. Tornide asetus on siin kõige tihedam — 37—55-meetriste vahedega. Teistes lõikudes olid kaugused suuremad — kuni 100 m.

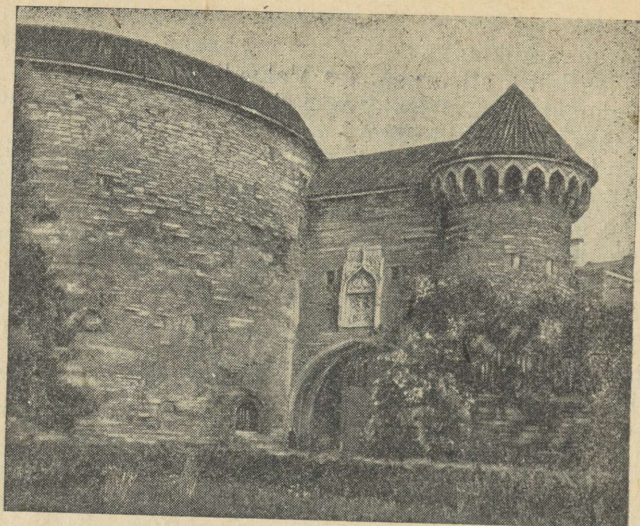
Alates Nooruse tänavast on siin tornidel järgmised nimed: Köstritorn, Saunatorn, Kuldjalatorn, Kloostritagune torn, Loewenschede torn, Lippe torn (lammutatud), Reperi torn ja edasi üle Käsperti tänavaga Plate, Eppingi ja Grusbeke-tagune torn. Nendest kolm esimest on küllastamiseks avatud.

19. Suure Rannavärava ehitamist alustati olemasolevatel andmetel 1510. a. Praegune väravaehitis oli kunagise Suure Rannavärava eelväravaks. Neljakandiline peatorn lammutati juba 18. sajandil. Tüsedasuurükitorni Paksu Margareeta kõrval seisab sale ümarnorn. Väikese torni karniisitaoline konsoolkaarestik (mašikulii) on varustatud allapoole suunduvate avadega, millest sai piiravale vaenlasele kive ja kuuma tõrva kaela visata.

Hilisgooti vormides raidkivist linnavapp aastaarvuga 1529, mis tähistab ühtlasi kogu ehituse valmimise aega, on meister Gert Konigki töö. Arvatavasti oli ta kogu värava ehitajaks.

20. Paks Margareeta kuulub Tallinna kindluse-tornide nooremasse rühma, mis rajati seoses tugevajõuliste suurtükkide ilmumisega.

Torni ehitamist alustati arvatavasti 1510. a. ning see valmis 1529. a. Tähelepanuvääriv on müüri paksus, mis ulatub alt üle nelja meetri, ülespoole aga korruste kaupa astmeliselt õheneb. Püssirohusuitsust vabanemiseks olid laskeavad varustatud suitsulõõridega. 24-meetrise läbimõõ-

Suur Rannavärv.

duga torn oli esialgu arvatavasti pealt lahtine. Hiljem ehitati katus, mis toetus keskiilarile¹.

Neljakorruselist torni kasutati eelmise sajandi lõpupoolel kasarmuna ja pärast 1905. a. revolutsiooni vanglana. 2. märtsil 1917. a. vabastas revolutsioonile tõusnud töörahas koos madrustega vangid ning süütas vangla põlema. Fantastilised kuulujutud, mis seejärel tekkisid, õhutasid maa-alustest salakäikudest aheldatud vange otsima. Müüride lõhkumiseks tarvitati isegi lõhkeainet. Pärast Tallinna Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu ametlikku seletust ja vastavat keeldu lõppesid lõhkumised.

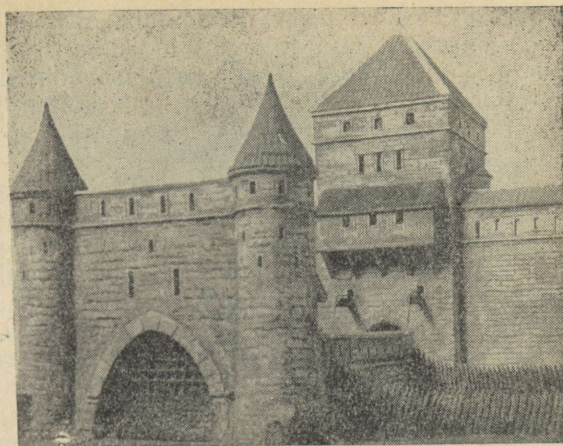
Paksu Margareeta varemed korrastati 1937. a. Alates 1940. a. paikneb tornis ja kõrvalmajas Tallinna Linnamuuseum.

21. Viru värv. Säilinud on kaks 15. sajandist pärinevat eelvärava külgorni.

Keskaegne linnavärv koosnes peatornist, millest annab ettekujutuse Pika jala säilinud värvatorn. Pääsu linna sai

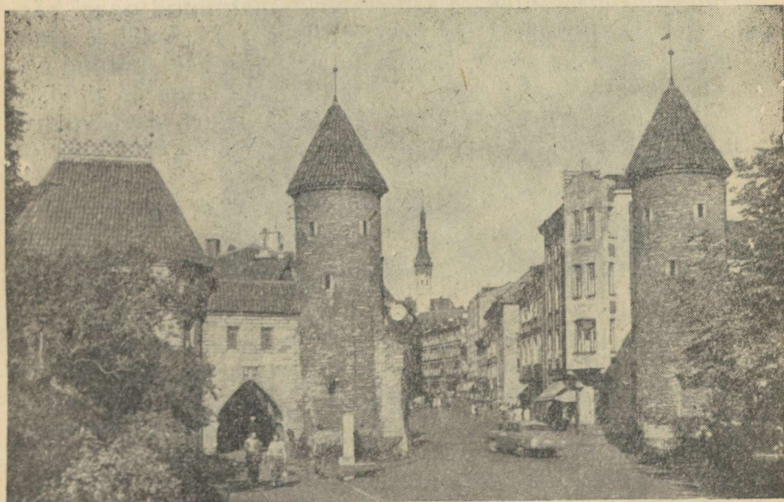
¹ Piilar — võlvitud lage kandev massiivne sammas.

Keskaegne
Viru värav
(makett).

takistada langevõrega ja tõstesillaga, mis ülestõstetult kattis värava ava. Väljaspool vallikraavi oli eelvärav.

Viru värava peatorn asus Müürivahe tänava kohal. Peatorn ja eelvärava külgtornide vaheehitis lammutati 1820. a. liiklusolude parandamise sihiga.

Viru värav tänapäeval.

22. Kiek in de Kök kuulub Tallinna kindlusetornide nooremasse rühma, mis ehitati seoses suurtükkide ilmumise-ga. Suurtükitorn ehitati vaenlase võimaliku tugipunkti, Tõnismäe kõrgendiku vastu. Linna kaitsmise huvides kaevati Tõnismäge kaks korda madalamaks — 17. sajandi lõpul ja 18. sajandi keskel.

Torn ehitati 1475. a. paiku ning oli selleaegse fortifikatsioonitehnika suursaavutuseks. Alumisel korrusel hoiti laskemoona, viiele järgmisele korrusele võis paigutada kuni 30 erineva kaliibriga suurtükki. Suure tulejõu ja 3,8 m paksuse kaitsemüüri tõttu oli see Baltimaade võimsamaks kindlusetorniks. Enne Ingeri bastioni (Härjumäe) ehitamist oli torn kõrguse poolest (46 m) võrdne Pika Hermanniga, kuid oma läbimõõdult (17,5 m) viimasest ligi kaks korda suurem. Pärast bastioni ehitamist jäid kaks alumist korrust maa alla, ainult Rataskaevu tänava pool-sel küljel säilis torni endine kõrgus.

Alamsaksa keelest pärinev nimetus Kiek in de Kök tähendab tõlkes «vaata kööki», mis ilmselt viitab torni suurele kõrgusele.

Tõsise tuleproovi tegi Kiek in de Kök läbi Tallinna teise, 7 nädalat kestnud piiramise ajal Liivi sõja päevil. 1577. a. veebruaris lasksid Tõnismäel paiknenud suurtükid torni seinaga läbi minema, nagu märgib Tallinna kroonik B. Rus-sow. Et see asus aga neljanda korruse kõrgusel, polnud piirajail sellest mingit kasu. Piiramise mälestuseks müüriti torni parandamisel seinaga sisse kuus suurt paekivikuuli (nn. tümlerit) ja kolm väiksemat raudkuuli, mis kõik on praegu näha.

Kui suurtükkide asukohaks said bastionid, kasutati torni sõjamaterjalide hoiukohana. Uuemal ajal tehtud sisemi-sed ümberehitustööd on torni ilmet muutnud. Tornis on paiknenud laod, korterid, arhiivid jms.

Praegu on tornis Tallinna Linnamuuseumi filiaal.

23. Raekoja plats (Suurturg) on all-linna vanimaks osaks. Hiljemalt 11. sajandil oli siin turukoht.

Kui keskajal oleks saanud koos lookestega õhku tõusta, siis oleks ält paistnud lopergune «ratas» — Suur turg «rummuks», paeste «pöidade» liitekohtadel torninupud ning «kodarapid» väravatornides. Gildide «kodar» (Pikk t.) ja Seppade «kodar» (praegune Harju t.) olid teistest pikemad ning peale selle tugevdatud veel nendega paralleel-

Suurtükitor
Kiek in de Kök.

sete Laia ja praeguse Rataskaevu tänavaga. Kõik selles «rattas» keerles Suure turu ja Raekoja ümber. Tähtsamad asjatoimetused aeti käsitöölise peatänavas — praeguses Harju tänavas. Seltskonnaelu keerdkäikude tuiksooneks oli Pikk tänav.

Suur turg püsis Raekoja platsil kuni 1896. aastani. 1554. a. ehitati siia renessanss-stiilis vaekoja hoone. See asus praeguse jalanõude kaupluse ees, ühe küljega umb-

kaudu Mündi tänava joonel. Kahekorruseline täiskelplatu-sega vana vaekoda hävis Suure Isamaasõja päevil.

Raekoja platsil toimusid keskajal ka karnevalid ja peod. Neist üheks suurejoonelisemaks oli näärikuuse väljakandmine, mis algas kaupmeeskonna rongkäiguga Mustpeade vennaskonna hoonest Pikas tänavas ning lõppes Raekoja platsil. Siin kostitasid raehärrad puutoojaid veiniga, kuusel süüdati vahaküünlad ning linnarahva osavõtul algas lõbus tants ja trall. 1711. aastal oli traditsioonilise peo pealtvaatajate hulgas ka Peeter I.

Vana vaekoja kagunurgal, umbes väljaku keskel asus häbipost, mis kujutas endast kaheksatahulist kõrget alust sellel asetseva ümmarguse sambaga. Samba tipus oli puust mehefiguur vitsaga käes. See oli tuntud Tallinna nikerdusmeistri Elert Thiele töö 1665. aastast. Figuuri pea on säilinud ning asub raekojas alalisel näitusel «Vana Tallinn».

Raekoja seinä ääres oli uuema aja häbipost. Praegu allesolevad kaelarauad ja neli rõngast pärinevad 1708. aastast. Siia pandi petised ja vargad lühemaks ajaks — kuni kolmeks päevaks. 1805. a. oktoobrist kuni 1806. a. märtsini said siin häbipostis linna alamkohtu sandarmite käest pekka ka 72 Kose-Uuemõisa ülestõusust osavõtnud talupoega.

24. Tallinna raekoda ehitati Suurele turule aastatel 1371—1374 ja 1401—1404. Kivikatuse sai hoone 1436. aastal. Endise, gooti stiilis telkkiivri asemele ehitati 1627—1628. aastatel barokkstiilis tornikiiver. 1944. a. hävinud tornikiiver taastati pärast sõda endisel kujul. Tornitippu ehib 1530. aastast linna sõjasulase «Vana Tooma» figuur. Ehitus on monumentaalsemaid gooti stiilis raekodasid kogu Põhja-Euroopa ehituskunsti ajaloos. Saledatele teravkaartele toetuv lahtine võlvkäik oli osaliselt suletud. Juba 17. sajandist suleti see täielikult ja restaureeriti ning avati uuesti 1960. a. Ruume sammastiku vahel kasutati kauplustena. Kaarkäigu taga paremal asus kaubasaal. Selle kõrval paiknevast punaseks vööbatud piinakambrist pääses müüritrepi kaudu otsekohe raesaali. Piinakambrisse toodi süüalused madala ukse kaudu raekoja taga Raekoja t. 4 asunud aresti- ja vangimajast.

Teisel korrusel paiknevas raesaalis on suurejoonelisteks kunstiväärtusteks paneelikaunistused ja pingid. Need 17. sajandi II poole renessanssnikerdusmeistrite Elert Thiele ja Joachim Ambrusti puitpaneelid üllatavad iga tähele-

Raekoda.

panelikku vaatlejat. Kaks raesaali pingi otslauda, mida nimetatakse «Vaikijaks» ja «Kuulatajaks», asuvad «Vana Tallinna» ekspositsioonis (raekojas). «Vaikija» otslaua teisel küljel on kujutatud Simson ja Delila ning Aristoteles ja Phyllis, «Kuulatajal» aga Taavet ja Koljat. Need nikerdused pidid manitsema raehärrasid vaikimisele, ettevaatusele ja vaprussele. Raekoja teisel korrusel asus ruumikas kodanikesaal, kus toimusid koosolekud, vastuvõtud ja peod. 17. sajandil poolitati see suursugune sammastega saal vahelaega kahekorruseliseks ning jaotati väiksemateks ruumideks, millega täielikult rikuti esialgne ilme.

1586. aastal suurtükimeistri Heinrich Hartmanni poolt

valatud raekoja torni löögikella kasutati esialgu tulekahju häirekellana. 1957. a. uucaasta ööst alates mõõdab see aega käsikäes vana ajanäitajaga raekoja esiseinal. Lohepeadega veesülitid pärinevad aastaist 1627—1628.

Tallinna raekoda on huvitav veel selle poolest, et kesk-aegse rae ühiskondlik seisund avaldub isegi ehituse välisilmes. Raehärrad, kes peaaegu eranditult pärinesid Suurgildist, olid esmajoones rikkad kaupmehed, meresõitjad ning sõjamehed ja lõpuks ka jumalasalased. See väljendub ka raekoja arhitektuuris. Rae tugevus põhines kaubandusel, ka raekoja pearuumid asusid kaarkäigu kohal, kus toimus elav kauplemine. Raehärrade rikkust väljendas hoone monumentaalsus, mida rõhutas veelgi võimas kolmnurkviil. Sümbolne kaitsekäik raekoja esiserval viitas sõjalisele võimsusele ning torn usu teenimisele. Torni tipus keerles «Vana Toomas» — keskaegne valvsuse sümbol.

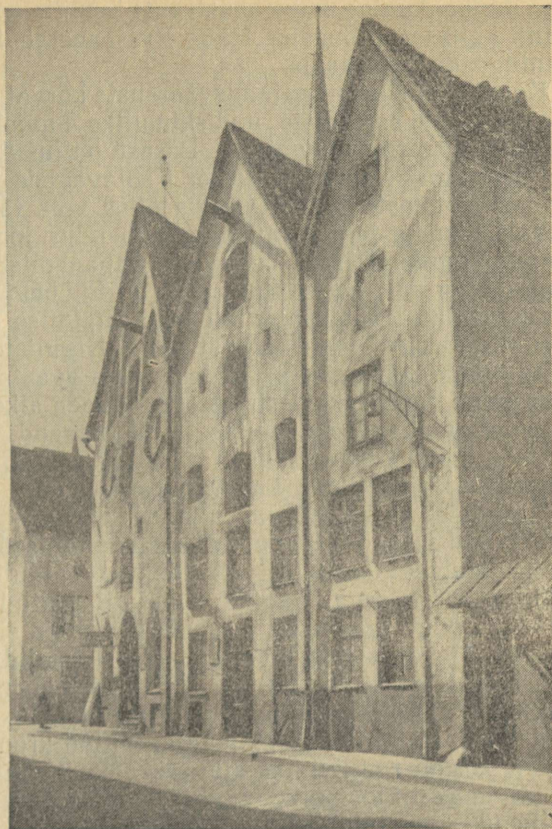
25. Rae apteek (*Apotheca Magistratus*) on Nõukogude Liidus ja üldse Euroopas üks vähestest keskajast pärinevaist apteekidest. Esmakordselt mainitakse seda 1422. a. Apteeki pääses idapoolsest uksest, läänepoolne sissekäik rajati alles 1929. a. Keskajal oli apteegi müügilauas saadaval veel tubakas, vürtsid ja isegi siidrii, raehärradele müüdi ka veini ja maiustusi.

Trepikojas on apteegipidaja Burchardi perekonnavapp 1635. aastast. Vapp paigutati siia 1959. a.

26. Niguliste kirik oli kaupmeeste poolt pühendatud meresõitjate kaitsepühakule Nicolausele. Seda Tallinna üht silmapaistvamat ehitismälestist mainitakse esmakordselt 1316. aastal. Arvatavasti ehitati kirik juba 13. sajandil, kui puudus veel kaitsev linnamüür selle ümber. Seetõttu oli kirik ühtlasi ka kaubalaoks ja kindluseks. Esialgse kolmelöövilise kodakiriku võlvidele vinnati kaup kõrge lääneviilus olnud kaubaluugi kaudu.

Pärast 1433. a. tulekahjut toimusid põhjalikud ümberehitustööd. Kirik omandas gooti stiilis basilikaalse pikihoone kuju. Gooti stiilis Antoniuse kabel kiriku lõunaküljel sai praeguse kuju 1492. a. Barokkstiilis tornikiiver ehitati 17. sajandi lõpul. Põhjapoolsest eeskojast paremal asuv A. Clodti kabel ehitati 1673. a. ja P. H. Holstein-Becki kabel 1775. a. Kirik hävis Suure Isamaasõja ajal tulekahjus. Üleliidulise arhitektuurimälestisena toimub praegu ehituse taastamine arhitektuuri muuseumiks.

Kiriku sisustus oli eriti rikas ja kunstiväärtuslik, sest

Hoonete grupp
«Kolm öde»
Pikas tänavas.

1524. a. toimunud rüüstamise ajal olid lukud ettenägelikult tina täis valatud. Mõned väärtuslikumad esemed on säilinud. 15. sajandi tuntud Lüübeki kunstniku Bernt Notke kuulus «Surmatants» oli käesoleva raamatu trükkimise ajal konserveerimisel Moskva restaureerimistöokojas. Kuni viimase ajani peeti 1,6×7,5 m suurust Niguliste «Surmatantsu» Lüübekis sõja ajal hävinud maali koopiaks. On aga selgunud, et Tallinnas säilinud maal on ehtne ja Lüübekis asus koopia. Teiselt tuntud lüübeklaselt Hermen Rodelt pärineb 1482. a. valminud maalidega ja nikerdustega tiibaltar — gooti puuskulptuuri meistriteos. Säilinud on veel suur seitsmeharuline lühter, vappepitaaf, pingi otslaudu

jm. Kiriku kuulus hõbemonstrants¹, mille valmistas Tallinna kullassepp-meister Hans Ryssenberch 1474. a., asub Leningradi Ermitaažis.

Kunstiajalooliste vaatamisväärsuste kõrval oli möödunud sajandil rohkearvuliste uudishimulike huviobjektiks kirst hertsog de Croy muumiaga. Pärast paljusid elujuhtumisi sai hertsogist Narva all Peeter I sõjavägede juhataja. Tallinnas rootslaste juures vangis olles võis ta ausõna eest vabalt liikuda, tegi võlgu ning pühendus joomisele ja täringumängule. Pärast «vangist» vabanemist jäi ta võlavangi ning suri ootamatult 1702. a. Lüübeki õigusele toetudes keelasid võlausaldajad tema matmise kuni võlgade tasumiseni ning viisid laibast pandi Niguliste kiriku keldrisse hoiule. Järgmise sajandi alguses avastati, et laip on muutunud muumiaks. Rahvas seletas seda alkoholi mõjuga. Laip oli vaatamiseks väljas mitukümmend aastat. Kelm hertsog maeti kombekohaselt alles 117 aastat pärast surma Niguliste kiriku Clodti kabeli põranda alla.

Niguliste kiriku kõrval vanade pärnade all toimusid möödunud sajandi algupoolel traditsioonilised jaanilaadad. Kahenädalase laada algust tähistati pidulikult raekoja kella helistamisega. Samale ajale oli seatud ka usuisade sinodi istung. Mõisnikud ja pastorid sõitsid siis linna kogu perega. Mehed ajasid ametiasju, naised tulid laadale.

Kiriku lõunaküljel on üks Tallinna vanemaid puid — kelchi pärn. Selle juurde olevat maetud 1710. a. katku surnud Niguliste kiriku ülemõpetaja, tuntud kroonik Christian Kelch, kes oma «Liivimaa ajaloo» 1695. kirjutas, et «Eesti- ja Liivimaa on mõisnike taevas, pappide paradiis, võõraste kullaauk, aga talupoegade põrgu».

27. Endine timuka maja asub praeguse numeratsiooni järgi Rataskaevu t. 42. Nagu teistes keskaegsetes linnades, oli ka Tallinnas timukas oma abilistega. Viimased täitsid ka muid ülesandeid, nagu lõpnud loomade koristamine, linna käimlate puhastamine jms. 1605. a. inventeeris üks neist koguni Niguliste kiriku raamatukogu.

Raekojas säilitatakse Tallinna timuka mõõka 1525. aastast. Sellel on patukahetsuslikku laadi saksakeelne pealkiri: «Jumala arm ja truudus on igal hommikul uus. Tõstes mõõka aitan patuse igavesse ellu.»

Kohtupidamine all-linnas tugines 1248. aastast Lüübeki

¹ Monstrants — liturgiline riist rooma-katoliku kirikus

õigusele, mida aja jooksul täiendati mitmete allikate alusel. Üheks õigusnormide allikaks oli ka piibel. Toompeal olid kohtumõistmise aluseks rüütlike õiguskogud.

Süüdlase füüsiline karistamine oli keskajal tavaline. Ainult aadlikul oli võimalus end raha abil päästa. Kui tapjal õnnestus tapetu omastega kokku leppida, võis ta end kohtu ees vabaks osta. Rahatrahviga ja kauba hävitamisega karistati ka kauba võltsijaid.

Surmanuhtluste hulgas oli kõrgeimaks karistuseks poomissurm, millega karistati tolle aja mõiste järgi kõige häbematumaid kurjategijaid — vargaid. Esmakordse, alla ühe veeringu varguse eest ei poodud, vaid põletati vargamärk põsele või kõrvale. Toimus aga vargus lossis, kirikus, saunas või veskil kas või ainult ühe loodi ulatuses, ootas selle eest võllas. Et röövlid tegutsesid enam-vähem avalikult, oli neile ette nähtud keskaja mõiste järgi ka kergem karistus, nimelt pea maharaiumine.

Naisi ei poodud, neid karistati elusaltmatmisega, uputamisega või pea maharaiumisega. Tallinnas rakendati elusaltmatmist. Abikaasa tapmise eest oli rattasurm, tema petmise eest aga vangikong. Mitmesuguste süütegude puhul karistati veel tulesurmaga, käe maharaiumisega, kõrva ärälõikamisega, häbikivide kandmisega jms.

Võllasse mõistetud vargale tähendas armuandmine tema pea maharaiumist, millest oli kasu ainult hukatu perekonnal, kuna sugulase võllaskõlkumine oleks toonud kaasa mitmesuguste õiguste kaotamise.

Hukkamispaik asetses Tõnismäelt alanud mitme versta pikkuse liivakõrbe serval, endise Vaestepatuste tänava kohal. Kohta kutsuti Jeruusalemma mäeks.

28. Endise seegihoone (Rataskaevu t. 15) eeskojas asub tähelepanuväärne 18. sajandist pärinev maalitud palklagi. Niisugused laemaalingud olid sel ajal Tallinnas tüüpilised.

16. sajandi alguses rajatud hoone kahelõvilises võlvitud saalis paiknes haigete hoolekande asutus, nn. seek. Hiljem asus siin rootsi kirik. Praegu kasutab hoonet VSÜ «Kalev» raskejõustiku majana.

29. Mihkli nunnaklooster Nooruse tänava ääres praeguse 1. Keskkooli kohal kuulus naistsisterslastele¹.

¹ Tsisterslased — 12. sajandil Lääne-Euroopas tekkinud katoliiklik mungaordu.

Kloostri ehitamist alustati 1249. a. Nunnade ühiseluks vajalikud ruumid asetsesid nelinurkse siseõue ümber. Et kool paikneb kloostri ruumides juba 1631. aastast alates, on ehituse esialgne kujud tundmatuse ni muutunud. Vana ilme on osaliselt säilinud kahelöövilises võlvitud ruumis, mida praegu kasutatakse kooli jalutusruumina, ja kloostrikirikus, mis 18. sajandil kujundati apostliku õigeusu kirikuks. Seitsme sajandi vanune võlvistik omapäraste ümarsammastega ja raidkapiteelidega on hästi säilinud kloostri endise idatiiva alumisel korrusel. Kultuurikihi kasvu tõttu on ruumid muutunud nüüd keldriks.

30. Preobraženski kirik Nooruse tänavas asub endise Mihkli nunnakloostri kirikus. 17. sajandil oli siin rootsi garnisonikirik, pärast Põhjasõda muudeti see aga apostliku õigeusu kirikuks. Aastail 1828—1830 toimusid suured ümberehitused, kuid siseruumi kahelööviline jaotus jäi püsima. Kirik on vaatamisväärt rikkalike nikerdiste ja ikonostaasi¹ poolest. Tuntud vene kunstnik J. Zarudnõi poolt barokkstiilis tehtud ikonostaasi kinkis kirikule Peeter I.

31. Elamu Lai t. 29 püstitati 15. sajandil. Eeskojas on esialgsel kujul säilinud tihedate taladega lagi ja trellitatud aken. Ehitamise ajal oli eeskoda märgatavalt laiem. Teise korruse eluruumidesse viis puutrepp, mis ka praegu paikneb endisel kohal. Eeskoja seinal on maja endise omaniku Huecki sugukonnaportreed, millest vanemad kuuluvad 18. sajandi algusse. Ühes ruumis on säilinud kogu lage kattev haruldane barokkstiilis lõuendmaal «Euroopa röövimine».

Praegu asub majas Arhitektuurimälestiste Teaduslik Restaureerimise Töökoda.

Keskaegne tüüpiline Tallinna kodanikumaja võttis enda alla kogu tänavaäärse krundi laiuse. Esimesel ja teisel korrusel asusid pererahva eluruumid, nende peal aga laoruumid. Kaupmeeste elamus olid laoruumid isegi mitmekorruselised. Tänavapoolses viilumüüris paiknesid kaubaluugid ning tõsteseadeldised. Maja sissekäigu ees oli väike lahtise rõdu taoline ehitus — etik. Katuste katmiseks kasutati põletatud savikivi.

Avara eeskoja tagumises nurgas paiknes omapärane akendeta köök. Tegelikult moodustus see allapoole avar-

¹ Ikonostaas — pühapiltidega kaunistatud vahesein kirikus.

Lai t. 29 asuva elamu
eeskoda.

duva nn. mantelkorstna veel avaramast allosast. Eeskojas toimusid ametialased vastuvõtud ning siin hoiti ka kaupa. Suured nelinurksed tänavapoolsed kiviipiitadega aknad varustati tavaliselt trellidega. Põrand oli paeplaatidest, lagi toetus tihedatele tahutud palktaladele, mis enamasti kaeti maalingutega.

Valgus pääses ruumidesse hooviakendest. Teisele korrusele, mis oli algselt küttesüsteemita, viis lai ning esinduslik puutrepp. Neljast eluruumist oli esialgu kõetav ainult esimesel korrusel asuv elutuba. Elutoa, ja võimalik, et ka teiste ruumide soojendamiseks kasutati sageli sooja õhu keskkütet. Keldris asuva ahju keriselt suundusid kanalid tubadesse. Pärast kütmist need avati ning toas levis mõnus soojus. Teiste eluruumide soojendamiseks viidi sinna arvatavasti kuumi kive ja söepanne. Hollandi ahjud võeti kasutusele alles 17. sajandil. Vett võeti oma keldri- või tänaval asunud linnakaevust.

32. Oleviste kirik oma kõrge torniga on monumentaalsemaks ehitismälestiseks Tallinnas. Kirikut mainitakse esmakordselt 1267. a. Praeguse kuju sai kirik mitme sa-

jandi kestel toimunud korduvate ümberehitustööde tulemusena 16. sajandi alguseks.

Pärast linna suurt põlemist 1433. a. ehitati kirikule umbes 140 meetri kõrgune torn. 1625. a. tuleõnnetuses hävis tornikiiver ja enamik hinnalisest sisustusest. 17. ja 18. sajandi jooksul süttis torn piksetabamustest kuus korda. 1820. a. 15. juuni ööl põles aga Oleviste mõne tunniga maha. Kiriku taastamine endisel kujul kestis 20 aastat. Uus torn sai 124 meetrit kõrge. Kaheksatahuline tornikiiver on kolmeteistkümnekorruseline ning kaetud vaskplekiga.

Viimati süütas välk torni 1931. a., kuid siis suudeti tulele piir panna.

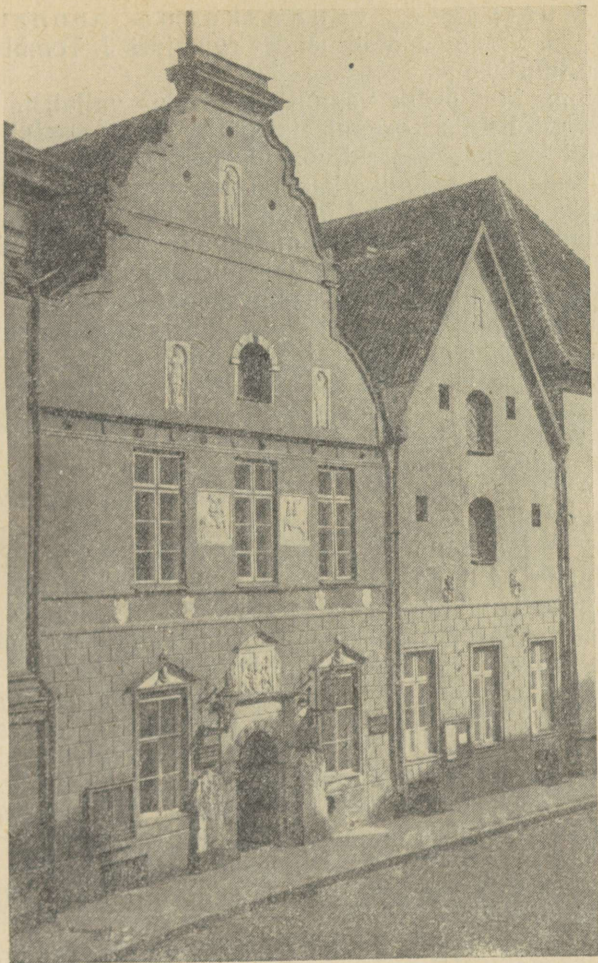
Basilikaalse pikihoonega on kirik gootika ehtsaks näiteks Tallinnas. Meile tundmata ehitusmeistrid on rajanud keskloovi ligi kaks korda kõrgemana külglöövidest. Seetõttu tekib eriti võimas kõrgustesse tungiv üldmulje, mis on gootika üheks põhiliseks omapäraks. Suurejooneline tähtvõlvidega viiekülgselt lõppev koor ehk altariruum pärineb 15. sajandi algusest.

Juurdehitustest on suursugusem ning stiilipuhtam aastatel 1502—1514 püstitatud Maarja kabel, mille laskis ehitada Tallinna suurkaupmees ja kunstihuviline Hans Pavels. Temale pühendatud piiblimotiividega kenotaaf¹ asub ehituse idaseinal. Seina sügavikus lamab kivist raiutud luukere, mille rinnal kükitab kärnkonn ja kolba ümber on madu.

Kiriku rikkalikust keskaegsest sisustusest pole midagi säilinud, see langes 1524. aastal reformatsiooniga kaasnenud pildirüüstamiste ja pärastiste tulekahjude ohvriks.

Oleviste kiriku kohta käiv rahvajutt kõneleb, et muistsel ajal tahtnud linnarahvas oma linna kuulsaks teha. Selleks otsustati ehitada kirik, mille sarnast teist kusagil ei oleks. Suure vaevaga leitud ehitusmeister Olev libises ja kukkus torni otsast alla, kusjuures konn ja madu kargasid tal suust välja. Olev maeti sinnasamasse, kuhu ta oli kukkunud; haua peale pandi aga kivi Olevi, konna ja mao kujuga. Kirikut nimetas rahvas seitsaadik targa meistri mälestuseks Olevi ehk Oleviste kirikuks. Tegelikult tuleneb nimi aga Norra kuningas-pühakust Olavist, kellele kirik oli pühendatud.

¹ Kenotaaf — hauamälestis isikule, kes tegelikult on maetud mujale.

Mustpeade vennaskonna hoone. Parempoolne kolmnurkviiluga hoone kuulus esialgu kõrvalmajas paiknenud Oleviste gildile.

33. Hobuveski asus Lai t. 47 ja teda mainitakse esmakordselt 14. sajandi algupoolel. Seespool linnamüüri oli see ainsaks veskiks, seetõttu sai teda kasutada ka siis, kui vesiveskid linna piiramise ajal või veepuuduse tõttu ei töötanud.

34. Mustpeade vennaskonna hoone asub Pikk t. 26. Praegu töötab nendes ruumides J. Tombi nimeline Kulturihoone.

Tallinna Mustpeade vennaskond tekkis vallaliste kaupmeeste gilditaolise organisatsioonina 1399. aastal. Liikmeskond koosnes vöörastest linnadest Tallinnas viibinud kaupmeestest ja kohalike kaupmeeste poegadest. Sidemete loomiseks oli vennaskond nii ühtedele kui teistele kasulik. Abiellumisega kadus ka vennaskonna liikmeks olemise õigus. Samasugused organisatsioonid eksisteerisid ka Tartus ja Riias, mujal selliseid vennaskondi keskajal ei tunta. Mustpeade vennaskond koos Suurgildi liikmetega moodustas linna sõjaväe eliidi — ratsaväe. 1887. a. kaotas vennaskond valitsuse korraldusega mundri ja sõjalise tähtsuse. Saksa suurkodanluse reaktsioonilise organisatsioonina tegutses vennaskond nendes ruumides kuni 1940. aastani.

Vaadeldav hoone, mis ehitati 15. sajandil, osteti vennaskonna poolt päriseks 1531. a. Mustpeade saal, mis nüüd on põhjalikult ümber ehitatud, valmis 1532. a. 1597. a. ehitati fassaad ümber hollandi renessanss-stiilis. See on Tallinnas ainuke säilinud renessanss-arhitektuuri näide. Fassaadi ümberkujunduse teostas tookordne Tallinna suurim ehitusmeister Arendt Passer. Osa raidkive ja vappe pärineb ka varasemast ajast. Rikkalikult kujundatud portaali kohal on Mustpeade vennaskonna vapp, mis kujutab maurist kaitsepühaku Mauritsiuse pead. Portaali kõrval asuvad kaks etikukivi 1575. aastast, mis varem kaunistasid väikese terrassitaolise välistrepi otsi. Esimese ja teise korruse vahelises vöös paiknevad nelja suure hansakontori — Brügge, Novgorodi, Londoni ja Bergeni reljeefvapid. Teise korruse akende vahel on mustpeade ratsafiguurid, viilu ülaosas aga Kristuse ning allosas Õiguse ja Rahu allegoorilised kujutised.

35. Oleviste gildi hoone. Pikas tänavas majade nr. 22 ja 26 vahel on kaks ilma numbrita ja ilma sissepääsuta maja. Siin asuski omal ajal Oleviste gild. Praegu kuuluvad need ehitised kõrvalasuvale J. Tombi nimelisele Kulturihoonele. Nendest linnapoolses, hiljem oma viilu kaotanud ehituses asub 15. sajandi algupoolest pärinev Oleviste gildi saal. See kahele piilarile toetuv kuue tähtvõlviga gooti stiilis ruum on üks huvitavamaid Tallinnas. Sissepääs Oleviste gildi ruumidesse oli keskajal läbi vasakpoolse hoone. Selle ehituse kolmnurkviilu ülaosas on

Uksekoputi
Suurgildi hoone uksele.

kujutatud Norra kuningat püha Olavit, kes keskajal kaitsepühakuna oli populaarne nii kristlaste kui paganate juures. Mustpeade vennaskonna kätte läks kolmnurkviiluga hoone 1834. a., kõrvalasuv gildisaali hoone aga 1920. a.

Oleviste gildi mainitakse esmakordselt 1341. a. Kuid tõenäoliselt oli see Tallinna vanim gild ning tekkis religioosse organisatsioonina juba 13. sajandi alguses. Aja jooksul muutus gild käsitööliste organisatsiooniks, mis saavutas oma õitsengu 15. sajandil ning hakkas juba 16. sajandil allamäge käima. Gildi liikmeskonna enamiku moodustasid mitesakslased, s. o. eestlased, rootslased ja soomlased. Lõpuks muutus see käsitööliste organisatsioon «halvemate» ametite gildiks. 1670. a. kuulusid siia koosnerid, väike-lihunikud, mürsepad, kivi- ja kujuraidurid, püttsepad, puusepad, linaketrajad, kanepiketrajad ja purjetegijad, linakangrud, voorimehed, mündrikud (paadimehed), kandjad, väkelaevnikud, nõelategijad, nõõripunujad, kammitegijad, tellisepõletajad, vannutatud soola- ja viljamõõtjad, kellamehed ja surnumatjad.

Tolleaegset sotsiaalset vahetegemist väljendavad ka riitusreglemendid. 1631. a. reglemendi järgi võisid kuld-kette, sametit, tafti ja kalleid nahku kanda ainult suurkaupmehed. 1665. a. riitusreglement asetas Oleviste gildi kõik liikmed ühele tasemele sulaste ja majateenijatega.

Teine Tallinna käsitöölise gild, Kanuti gild, taotles Oleviste gildi likvideerimist juba pikemat aega. 1675. a. Stokholmist saadud sellekohane kuninglik resolutsioon jäi aga mõjuta.

Nelja aasta pärast saladuslikult süttinud hoonete põlemine kiirendas Oleviste gildi allakäiku. 1698. a. andis valitsus korralduse gildide ühendamiseks. Kanuti gild võttis vastu küll varad ja paarkümmend sakslasest liiget, kuid enamik endisi eesti käsitöölisi pidi jääma väljapoole gilde ja seadust.

36. Kanuti gildi hoone asub Pikk t. 20. Esialgselt kolme viiluga ehitise asemele püstitati 19. sajandi lõpu-poolel endisest täiesti erinev, uuelaadne, inglise gootikat jäljendav hoone. Suured 19. sajandist pärinevad skulptuurid selle historistliku ehituse fassaadil kujutavad Martin Lutherit ja gildi kaitsepühakut Kanutit.

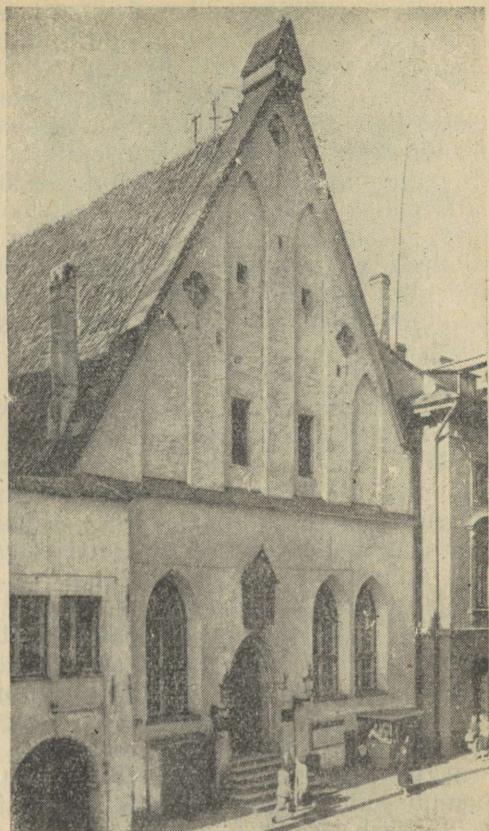
Kanuti gildi mainitakse 1326. aastast, kuid tõenäoliselt tekkis gild juba eelmisel sajandil. 1508. a. keelasid saksa tsunftimeistrid Kanuti gildi «mittesakslasi», s. o. eestlasi, vastu võtta. Kanuti gildi õitseng oli 16.—17. sajandil. Gildi kuulunud viimaste tsunftidena asutati 1892. a. korstnapühkijate ja 1896. a. mehaanikute amet. Et tsunftisundus kaotati juba 1866. a., kujunesid need hiljaksjäänud käsitöölisetaimetid ainult seltskondlikeks organisatsioonideks. Kanuti gild likvideeriti 1920. a.

Olgugi et Suurgildi kuulunud kaupmehed pidasid käsitöölisi madalamaks seisuseks, astusid hilistel öötundidel «Knuutusesse» sisse ka ülemate seisuste noorhärрад. Kui nende pilkamised ja tüsedad naljad muutusid ülimalt väljakannatamatuiks, visati nad välja. Seda tehti tseremoniaalsusega, muusikakoori ja marsihelide saatel. Ilmparandamatuil uljaspeadel keelati klubiskäimine või heideti nad liikmete seast ajutiselt välja. Kõige pikem trahvimäär oli 99 aastat.

37. Suurgildi hoone paikneb praegu Pikk t. 17. Selle eelkäija, vana Suurgildi hoone asus üle tänava, kus pärast ehitise osalist lammutamist tekkis väike kolmnurkne plats, mis on praegugi olemas.

Nüüdsele kohale ehitati Suurgildi hoone 15. sajandi alguses, nagu näitavad ehituse juures säilinud aastaarvud. Gildisaali ühe piilari kapiteeli¹ on raiutud ladina numbri-

¹ Kapiteel — samba või piilari kaunistatud ülaosa.

Suurgildi hoone.

tega MCCCCX (1410). Ühel pronksist uksekoputil on ladinakeelne tekst «Anno domini millesimo CCCXXX. O rex glorie xpe veni in pace» («Issanda aastal tuhat 430. Oo auline kuningas Kristus, tule rahus»).

Ühekorruseline hoone koosnes esialgselt kahest kahe-
löövilisest saalist. Hiljem muudeti tänavapoolne saal vahe-
seintega mitmeks ruumiks. Välis- ja sisekujunduse poolest
on Suurgildi hoone Tallinnas omapärase ilmega gooti
arhitektuuri ehtsaks näiteks. Hoone fassaadi kolmnurkviilu
ülespoole tungivust rõhutavad veel neli petiknišši ja torni-
kujuline viilu tipp. Viilu niššides on kujutatud Tallinna
väike vapp — valge rist punasel põhjal. Väike vapp oli

ühtlasi Suurgildi vapiks. See pidi iseloomustama linna valitsusvõimu tihedat sidet Suurgildiga.

Suurgild, mis asutati oletatavasti 1325. a., oli valitseva rahavõimu seisuslikuks korporatsiooniks. Kui Tallinna käsitöölise gildid kujunesid arvatavasti välja usulistest ühendustest, siis Suurgild noorema organisatsioonina tekkis majanduslike ajendite mõjul. Seetõttu pöidud gildil ka kaitsepühakut. Suurgildi organisatsioonilise tuuraiku moodustasid suurkaupmehed, liikmed aga pärinesid enamikus Mustpeade vennaskonnast. Linna raehärradeks võeti ainult Suurgildi liikmeid. Suurgild likvideeriti 1920. aastal.

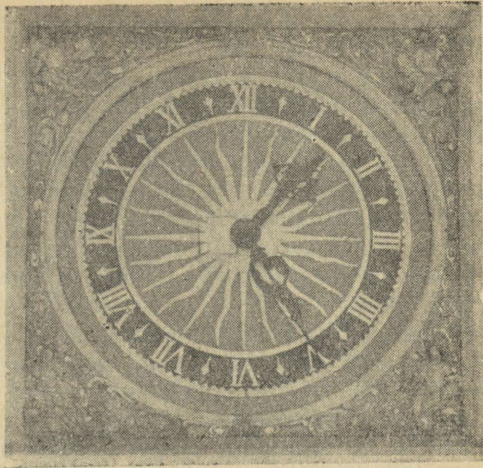
Suurgildi hoones pühitseti suurejoonelisi perekonnapidusid, traditsioonilisi gildijoominguid. Üheks märkimisväärsemaks tseremoniaalseks peoks olid «maikrahvi» pidustused, mis on kujutatud 1869. aastal valminud L. Pezoldi seinamaalil väikeses saalis. Pidustused algasid Suure Rannavärava esises Roosiaias, kus «maikrahviks» valitud noormees pidi lilledega ehitud telgis kaheksa kaunitari hulgast endale «maikrahvinna» välja valima. Peale «maikrahvinna» valimise õiguse oli «maikrahvil» sel päeval veel luba vabastada üks kurjategija.

Pärast 1855. aastat toimusid gildisaalis teatrietendused, sest Laias tänavas paiknenud teater hävis tulekahjus. Veel käesoleva sajandi alguses toimusid siin suuremad kontserdid peamiselt külaliskunstnike kaastegevusel. 1917. a. asus hoones rahvamiilits ning siin korraldati rahvakoosolekuid. Kodanlikul ajajärgul paiknes siin börs. Praegu asub hoones Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloomuseum. Ehitus on üleliidulise muinsuskaitse all.

38. Pühavaimu kirik ehitati gooti stiilis 14. sajandi lõpul. Torn ehitamise kohta puuduvad täpsed andmed, kuid on kindel, et 15. sajandil oli see juba olemas. Barokkstiilis torni kiiver pärineb hilisemast ajast, nimelt 17. sajandist. Kirik on mitmeti erandlik — kahelööviline pikihoone, nelinurkne kooriruum, kooriruumi ebasümmeetriline asetus, kiriku pikitelje kõrvalekaldumise ida-lääne suunast, kaheksatahuline sale torn, astmelised viilud.

Kirikus paiknevad rikkalikud kunstivarad. Nikerduskunsti suurepäraseks meistritöoks on tuntud Lüübeki nikerdaja ja maalikunstniku Bernt Notke kahekordsete tiibadega kappaltar 1483. aastast. Vaatamisväärsed on ka pinnide otslauad, millest vanim kannab aastaarvu 1513. Ühel otslaulal, mis pärineb 16. sajandi algupoolest, on kujuta-

Pühavaimu kiriku kell
on Tallinna vanim
ajanäitaja.

tud keskajal väga populaarsed legendi «Virgilius korvis». See nikerdustöö peab manitsema mehi ettevaatusele naise võlude suhtes. Mõned otslauad pärinevad 17. sajandist. Rikkalikus kujunduses põhjamaises renessanss-stiilis kant- sel aastatest 1610—1615 on Tallinnas vanim.

Pika tänava poolsel kiriku nurgal asub Tallinna tuntud nikerdaja Chr. Ackermanni valmistatud kell 1684. aastast, mis on vanim ajanäitaja Tallinnas. Tornis paiknev ajanäi- taja löögikell pärineb 1433. aastast. Teist nii vana löögi- kella pole Eestis säilinud. Tõlkes kõlab kellal olev tekst järgmiselt: «Löön ühtviisi õigesti kõigile — nii tüdru- kule kui sulasele, emandale kui isandale — seda ei või mulle keegi ette heita.» Käesoleval ajal ei ole löögikell ja ajanäitaja omavahel ühenduses.

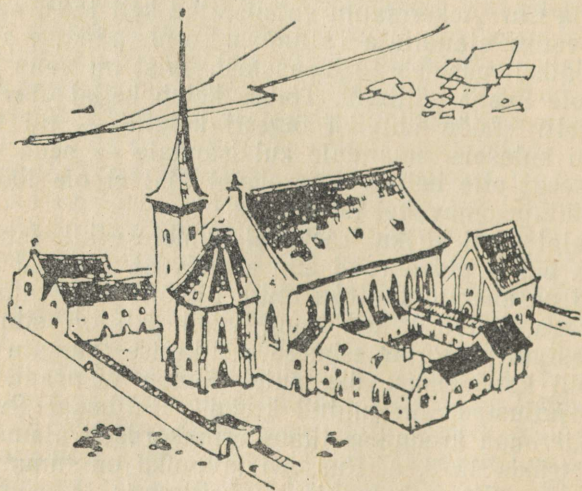
Keskajal tunti kirikut raekabeli nimetuse all. Istungite avamise puhul pidas raad siin eripalvusi. Mitmed kiriku pastorid on saanud tuntuks mitte niivõrd oma vaimuliku tegevusega, kui võrd just muul viisil. Nii oli siin kuni 1531. aastani pastoriks esimese eestikeelse raamatu Wan- radt-Kõlli katekismuse üks autor Simon Wanradt. 1566. aastast jutlustas siin tuntud kroonik Balthasar Russow, kelle «Liivimaa kroonika» ilmus esmakordselt alamsaksa- keelses trükis 1578. a. Russowi kroonika on ilmunud ka eesti keeles. Suure humanistina kritiseeris ta esimesena balti-saksa ajaloolises kirjanduses eesti ja läti talurahva

äärmiselt rasket olukorda ning paljastas feodaalide julma vägivalda ja metsikusi.

39. Dominiiklaste klooster asus Vene tänavas praeguste majade nr. 12, 14, 16 ja 18 kohal ning oli vana klooster Tallinnas.

Taani vallutajate kannul saabusid Tallinna Dominiiklaste kerjasmunkade ordu esimesed esindajad. Aastatel 1229—1233 üritasid nad kloostri rajamist Toomkiriku asukohas, kuid see ebaõnnestus. Uuesti rajati klooster Vene ja Müürivahe tänavate vahele kümme aastat hiljem, 1246. a.

Alguses olid hooned lihtsad, kuid jõukuse kasvuga laiendati ehitusi ning kaunistati need kunstiväärtuslike detailidega. Kloostri rikkused kogunesid annetustest, jutlustamisest, vahetuskaubandusest ning kloostri pruulitud õlle müügist. 16. saj. 20-ndail aastail valitses kloostri elus õitseng. 14. septembril 1524. a. tungis aga reformatsiooniliikumisest haaratud elanikkond kloostrikirikusse ja rüüstas selle täielikult. Varsti vangistati kloostri juhtkond ning mungad kihutati minema. Eesti linnakehivistu valdusse läinud kloostri ruumidesse rajati haigemaja, kus leidsid varjupaika ka paljud nälja eest linna põgenenud talupojad. Kloostrikirikut hakkas kasutama eesti kogu-

Dominiiklaste klooster.

1531. a. saladuslikul kombel süttinud klooster langes tuleroaks.

Keskajal oli kloostrimüüri piiratud ligi ühehektariline maa-ala. Kloostri kolmelööviline kodakirik oli Tallinas suurim — pikkus 68 meetrit, laius 21 meetrit. Kiriku idaosa all paiknes ainulaadne hauakabel ehk krüpt, kus pärast kloostri likvideerimist asus arsenal. Kiriku läänefassaadi säilinud osa kahe 14. sajandist pärineva portaaliga asub Vene t. 12 hoovil.

Vene t. 14 asub kloostri viljaait, mida mainitakse esmakordselt 1397. a. seoses munkade kavatsusega hoone rendile anda. 16. sajandil oli siin linna relvaladu. Endine kahelööviline hoone on põhjalikult ümber ehitatud.

Vene t. 18 hoovilt pääseb kloostri siseõue ümbritsenud ristikäikudesse. Siin kloostrikiriku põhjaküljel asusid munkade magamisruumid (dormitoorium), söögisaal (refektuurium), haigla, külalistetuba, kabelid, nõupidamisruum (kapiitlisaal), raamatukogu, kloostri ülema (piori) eluruum, käärkamber, varakamber jms. Siin oli ka tonsoorium, kus munkadele tehti iseloomulikke tonsuursoenguid (juustest ümbritsetud pealagi oli paljaks aetud). Kapiitlisaali ja priorid eluruumi köeti sooja õhu keskküttega keldrist. Enne väljakaevamist oli kultuurkihi paksus siseõues neli meetrit.

Kloostri suur söögisaal, mida hiljem kasutati koolina, ehitati 1841.—1845. aastail ümber rooma-katoliku kirikuks. Praeguse kuu sai kiriku fassaad 1922. a.

Pärast selle Baltimaadel ainulaadse ehitismälestise taastamist avatakse siin klooster-muuseum.

40. Vanaturg kujutab endast kunagist turuväljakut, kust algasid linna radiaalpeatänavad. Viru tänav viis Virumaale suunduvale teele, Vene tänav sadamasse, Karja tänavat kasutati karjateena, lühike tänav ühendas Vanaturgu Harju tänavaga ning Raekoja tänav (Vanaturu kael) viis üle Raekoja platsi kitsast Voorimehe tänavat mööda Pika jala ette, kus oli teine ajalooline radiaal-tänavate sõlmpunkt.

Vanaturu ja Suur-Karja tänav nurgal asus kuni 1903. aastani rikka linnakodaniku maja keskajast. Kapitalist Georg Scheel ehitas selle asemele pangamaja. Endisest nn. Florelli majast säilitati ainult üks ja portaal. Nende esialgne asukoht oli Vanaturu-poolsel küljel, kuid nüüd paiknevad need Suur-Karja t. 1. Raidkivist gooti portaal päri-

Uks ja portaal Suur-Karja t

neb 1498. a., barokkstiilis nikerdatud tammeuks aga 1658. a.

Niguliste t. 1 asuv kodanikumaja pärineb 15. sajandist. Huvitavate astmeliste petikniššidega viil on omapärane ümarniššides 16. sajandist säilinud maalide poolest. Servimised maalid kujutavad Kristust ja evangeliste, keskmine aga käsitleb piiblifilosoofia üht segasemat teemat — kolmainust (isa, poeg ja pühavaim). Omapärasteks kaunistusteks on veel väädikujulise nikerdusega lauad viilu karniisil. Hoone alumised korrused on põhjalikult ümber ehitatud.

41. Pakkhoone. Vanaturg nr. 1 asuv pakkhoone sai oma praeguse ilme 17.—18. sajandi kestel. Juba 14. sajandil paiknes siin linna ait. Pakkhoonet kasutasid kaupade hoiuruumina peamiselt välismaa kaupmehed. 18. sajandil asus siin ainuke väärtuslike sisseveokaupade ladu.

Kaubandusel oli Tallinna majanduselus tähtis osa. Hoolimata sellest, et pea igas elamus ja isegi mõnes kirikus olid ruumid kauba hoidmiseks, tekkis vajadus omaette aida-

Vanad aidad
Aida tänavas.

hoonete järele. Kivist aidad hakkasid Tallinnas nähtavasti levima varem kui kivist elamud. Hoone fassaadil paiknesid töteseadmetega varustatud kaubaluugid. Suurem osa ailu on viimastel sajanditel eluhooneteks ümber ehitatud. 15. sajandist pärinevaid aidahooneid leiame Tallinnas ka mujal, näit. Sauna, Aida ja Pikas tänavas.

42. Nikolai kirik Vene t. 24 ehitati aastail 1822—1827 itaalia arhitekti L. Rusca plaanide järgi. Ehitis on tähelepanuväärne oma õnnestunud klassitsistliku üldlahenduse poolest. Kõrgel tambuuril¹ asetsev kuppel on esimene kuppelehitus Tallinnas.

¹ Tambuur — kupli polügonaalne või silindriline allehitis.

HALJASVÖÖND ÜMBER VANALINNA

Aastatel 1558—1583 kestnud Liivi sõja tagajärjel tükel-dati Eestimaa Rootsi, Taani ja Poola vahel. Saksa mõisnike võimu all ägav talurahvas sattus ühtlasi koloniaalikkesse. Aastal 1561 läks Tallinn Rootsi valdusse. Kuigi Rootsi poolt püüti endiste eesõiguste taastamisega sõja ajal laostunud majandust elaydada, jäi endine õitseng saavutamata, mida tingis transiitkaubanduse katkemine Venemaa ja Lääne-Euroopa vahel. Tallinna kaubandus orienteerus ümber vilja ekspordile Põhja-Eestist. See elavdas mõnevõrra kauba-vahetust linna ja maa vahel, mille tulemusena pärisorju-ses vaevleva talupoja olukord muutus veelgi raskemaks.

Rootsi ajal pandi alus Tallinna esimesele gümnaasiu-mile (1631. a.), trükikojale (1633. a.), paberiveskile (1664), paberikauplusele (1667) ja bastionidele. Kõik need uuendused teenisid valitseva võimu huve. Linna elanikkonnale oli tähtsamaks uuenduseks vallimaksu ilmumine. Valli-maks ja vallitöökohustus tulid koos Lääne-Euroopa forti-fikatsioonitehnika uusima ideega, nn. Vauban'i süsteemiga. Põhjasõja eelõhtul hakkasid rootslased selle süsteemi järgi intensiivselt ehitama bastione, mis olid selle uuelaadse muldkindlustuste süsteemi peamiseks lüliks. Muldkeha sein moodustas võimas kivimüür, mille taga asusid kase-matid ja püssirohukeldrid. Ülal, muldkeha peal, paiknesid suurtükid. Alanud Põhjasõja tõttu jäi enamik bastione ehitamata. Valmis said ainult kolm — Ingeri, Rootsi ja Skoone bastion, mis kõik on säilinud tänaseni. Muldkindlustuste rajamine ja eeslinnade lõhkumine muutis oluliselt linna ilmet väljaspool kaitsemüüri. Lihtrahva olukord muutus iga sõja-aastaga raskemaks. 1704. a. purustati ja põletati osa eeslinnadest. 1710. a. suvel andsid rootsi võimud käsu «riiklike tarviduste ja linnakaitse» huvides hävitada kõik

väljaspool kindlustusi asuvad eeslinnad. Vaese eeslinna-rahva aktiivsest vastuhakust hoolimata süüdati majad, elanikke sunniti aga minema maale. Tuhanded paljaks-põlenud ja kodutud inimesed elasid uulitsatel ja vallidel lageda taeva all. Palgati ametisse erilised sandikupjad, kes pidid kerjuseid ja «üleliigseid» inimesi linnast välja ajama. Samal ajal levis Saksamaalt Liivi- ja Eestimaale katk.

29. septembril 1710 kirjutati Tallinna lähedal Harkus alla kapitulatsiooniaktile. Tallinn läks Vene vägede kätte, millega likvideeriti Rootsi sõjalis-koloniaalse võimu viimane tugipunkt Eesti- ja Liivimaal ning lõppes Eesti ühendamine Vene riigiga. Sõja ja katku tagajärjel oli Tallinna kümnetuhandelisest elanikkonnast järele jäänud ainult 1962 inimest. Ainuüksi vanalinnas, ilma Toompeata, suri katku 5687 inimest.

Tallinn elustus kiiresti. Alustati uue sadama ehitamist, rajati laevatöökojad. Linn muutus tähtsaks sadamalinnaks ning võimsaks merekindluseks. Elanikkond kasvas peamiselt talupoegade arvel. Juba viieteistkümne aasta pärast oli linnas jällegi 10 000 elanikku.

Ehitati uuesti üles eeslinnad Kalamajas, Karjavärava ees ja Kivisilla eeslinn Tartu maantee ümbruses. Uute eeslinnadena tekkisid Viruvärava eeslinn ja «Slobodaa» («Lobotka») Kadrioru lähikonnas. Toompea eeslinnas, praeguse Paldiski maantee alguse ja Tõnismäe vahelisel alal, elasid peamiselt aadlikud ja nende teenijad.

18. sajandi lõpupoolel käis Tallinna sadamas igal aastal kuni paarsada laeva. Praeguse Stalini väljaku asukohas tekkis uus kauplemisskeskus — Vene turg, kus kaupmeesteks olid peamiselt venelased.

Linna ja elu selles möödunud sajandi alguses kirjeldab eesti realistlik kirjanik Eduard Vilde oma romaanis «Kui Anija mehed Tallinnas käisid» järgmiselt:

«Laia ja võrdlemisi otsejoonelist Narva maanteed mööda Viru värava poole kõndides mõtles Mait veel kord oma plaanid üle. Hoolsa kuulamise tõttu oli ta juba maal paari tislormeistri nimed teada saanud. Need tahtis ta kõigepealt üles otsida. Enne oli aga vaja võtta korter, kuhu võiks maha panna pambu, mida ta seljas kandis — seal oli terve ta varandus sees —, ning nägu ja jalgu puhastada ja paremad hilbud selga tõmmata. Sest juba samal õhtul tahtis ta teatud meistrit külastada. Ta valis endale korteriks ühe «sõbrahoovi» alevis, mida Slabodkaks kutsuti ja kus ta isaga kord oli peatunud ja hobust

söötud. Tunni ajaga oli ta enda teetolmust puhastanud, tuliue kuue selga tõmmanud ning natuke keha kinnitanud. Siis välja õnne katsuma!

Aukartusega lähenes ta üle Vene turu Viru väravale. Paremal ja pahemal pool vägevad kindlusevallid laiade sügavate kraavidega, mille põhjas rohendas paksu kõntsaga kaetud vesi, vallidel aga pikad mustad suurtükid, mille tumedad suud ähvardavalt laskeavauste vahelt välja sihtisid. Siin ja seal vahisoldatid, tikkudega püssid seljas. Vallide tagant ja kõrvalt kerkisid vanad keskaegsed kaitsemüürid ümarikkude tornide, laskeaukude ja rõdudega. Siis tuli raske, võlvitud värav, mis, kui vankrid läbi sõitsid, tumedalt kõmises.

Varsti jõudis Mait Viru uulitsasse ja oli seega linna ning kindluse sees. Tumedad, tõsised majad määratu kõrgete telliskivist viilkatustega, raskete nikerdatud kaarustega võlvitud avaustes, neljanurgeliste luukidega kogu esisel ja päratu suurte eeskodadega, mille akendel raudsed trellid ees. Elukorterite aknad olid tol ajal harva uulitsa poole; majade eesmine müür oma luugiridadega tuletas meelde enam aitu kui elumaju, seda enam, et pööninguiukidest alla rippusid raudsed vinna-konksud nagu kaubaaitadel kunagi. Endised tallinlased pidasid oma semaks ja ilusamaks ehitada eluruumide aknad hoovi poole; ainult kaupluste aknad, needki väikesed ja kitsaruudulised, elustasid uulitsa poolt mõne maja ees müüri.

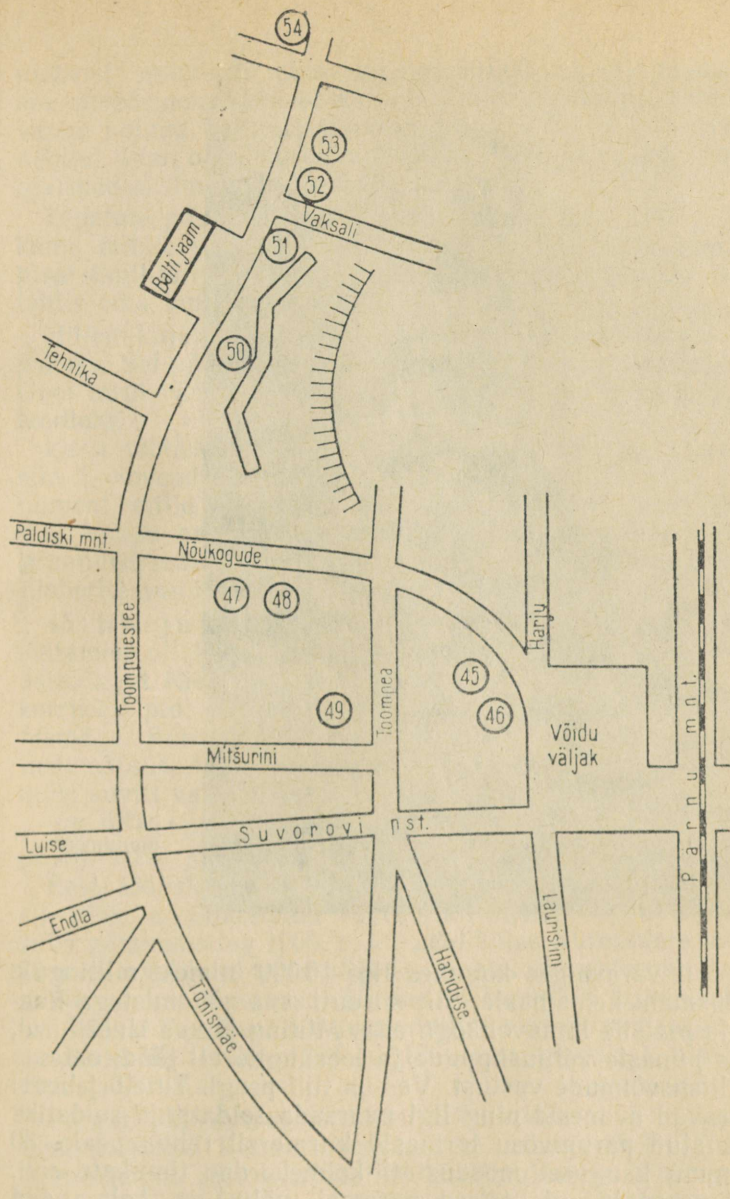
Üks neist meistreist, kelle nime Mait teadis, asus Vene uulitsas, teine Niguliste uulitsas. Paraku koputas poiss asjata nende ukse pihta. Uhel ei olnud õpipoissi tarvis, teine ütles Maidu liiga vana oleval. Noormees leidis juhatuse järgi ka veel kolmanda meistri. Aga see oli umbsakslane ja laskis Maidule vastata, et eesti talupojast ei võivat ometi saksa käsitöölisi saada, — kas poiss oievat hull!»¹

Vanalinna ümbritsenud endistele muldkindlustustele hakati haljasvööndit rajama juba 1864. a. See töö on kestnud tänini ja jätkub ka edaspidi, sest haljasvööndis on veel lünki hoonete näol, nagu näiteks Mere puiestee linna-poolses osas ja mujal.

43. 16. oktoobri park asub Pärnu maantee ja Estonia puiestee vahelisel maa-alal. 1897. a. toodi turg Rae-koja platsilt siia. Uus turg püsis siin kuni 1947. a., mil see viidi üle uude asukohta Tartu maantee ääres. Endine turuväljak korrastati ühistöö korras, istutati puid ning külvati muru.

44. 1905. a. monument. Tallinna töölisid ühinesid ülevenemaalise poliitilise streigiga 14. oktoobril. 16. ok-

¹ E. Vilde «Kui Anija mehed Tallinnas käisid». Tallinn, 1960, lk. 67.

Balti jaama ja Tõnismäe ümbruse skeem.

45. Harju mägi. 46. V. Kingissepa mälestussammas. 47. Linda mägi. 48. Linda kuhu. 49. Hirvepark. 50. Šnelli tiik. 51. J. V. Stalini mälestussammas. 52. Stalin-gradi väljak. 53. M. I. Kalinini mälestussammas. 54. Rannavärava mägi.

1905. a.
monument.

toobril varavalges kogunes ligi 10 000 inimest miitingule Lausmani heinamaale. Siit siirduti oma nõudmistega Rae-koja platsile linnavolikogu ette. Miiting jätkus Uuel turul, kus punaste võitluslippude ja loosungite all jäadi ootama valitsusvõimude vastust. Vastus tuli peagi. Tuletõrjehoovi väravad avanesid ning ligi paarsada soldatit ja soldatiks rietatud parunivõsu tormasid kiirmarsil rahva peale. 30 sammu kaugusel moodustati kolmekordne timukate rivi. Esimesed kõhuli, teised paremal põvel ja kolmandad püsti — nii algas veretöö ilma igasuguse hoiatuseta. Surmati üle 90 ja haavati üle 200 demonstrandi. Revolutsioo-

niohvrite matus 20. oktoobril ligi 50 000 osavõtjaga kujunes suurdemonstratsiooniks tsaarivalitsuse vastu. Kunagi varem polnud Tallinna tänavail korraga nii palju rahvast nähtud. Linn oli ähvardavalt vaikne. Kõik vabrikud seisis, ajalehed ei ilmunud, poed olid suletud.

Tapetute puusärgid toodi mõrvakohale, kust hakkas liikuma mitme versta pikkune rongkäik. Töörahas kuulas pisarsilmil ja rusikais kätega revolutsioonilisi kõnesid ning laulis oma laule.

Hiljem kujunes 16. oktoober eesti töörahva revolutsiooni-pühaks. Sel päeval toimusid streigid ja demonstratsioonid. Uuel turul värviti sillutisekivid veripunaseks ning levitati lendlehti.

Eesti tööliklassi verise pühapäeva mälestuseks avati siin 5. novembril 1959. a. L. Palutedre poolt loodud monument, mille arhitektuuriline kujundus pärineb M. Pordilt. Varem paiknes siin skulptor Juhan Raudsepa lihtne graniidist mälestussammas, mis praegu asub revolutsioonihvrite vennashaul Rahumäel.

45. Harju mägi. Enne rootsiaegse Ingeri bastioni ehitamist oli koht tunduvalt madalam. Seda kinnitab ka asjaolu, et Kiek in de Kōki torni maa sisse jäänud teiselt korruselt pidi olema võimalik suurtükkidest tulistada Tõnismäge. Põlised puud on istutatud pärast muldkindlustuste sõjalise tähtsuse vananemist. Praegu toimuvad Harju mäel suviti vabaõhukontserdid ja loengud.

46. Viktor Kingissepa mälestussammas püstitati Harju mäe nõlvale 1951. a. (skulptor E. Roos).

Eesti tööliklassi juht Viktor Kingissepp sündis 24. märtsil 1888. a. Saaremaal Marientali mõisas sepa pojana. Juba gümnaasistina 1905. a. kevadel kõlas Kuressaare linna tänaval avalikult tema hääl — «maha isevalitsus». Peale gümnaasiumi lõpetamist siirdus ta Peterburi ülikooli, kus sai ühtlasi Peterburi revolutsioonilise parteiorganisatsiooni innukaks õpilaseks. 1914—1915 oli ta asumisel, alguses Tveris, siis Kaasanis.

Pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu valiti V. Kingissepp Eesti Sõjalise Revolutsioonikomitee aseesimeheks. Saksa okupatsiooni eest evakueerus V. Kingissepp Nõukogude Venemaale, kus kirjutas raamatu «Kellele iseseisvus, kellele ike».

1918. a. novembris saabus V. Kingissepp illegaalselt

V. Kingissepa
mälestus-
sammas.

Eestisse. Tallinnas elas ta kommunistliku partei konspiraatiivkorterites Vabriku t. 35, Sõja t. 8. Kivimurru t. 33 jm.

Metsavahimajakeses Munalaskmes valmis tal 1920. a. alguses pikem eesti töörahva klassivõitlust käsitlev raamat «Iseseisvuse ikke all».

Reetmise tõttu läks kodanlusel korda areteerida V. Kingissepp 1922. aastal 3. mai hommikul perekond Telmanite korteris Karu tänavas. Sõjakohtu poolt määratud surmaotsus viidi täide sama päeva hilisõhtul.

Eesti töörahva suure juhi Viktor Kingissepa nime kannavad Tallinnas mitu tööstusettevõtet ja draamateater.

A. Weizenbergi
skulptuur «Linda».

47. Linda mägi (Rootsi kants) on samuti nagu Harju mägi rajatud endisele suurtükkide platvormile — bastionile. Looduslikult kaunitena on need puhkekohad muutunud tallinlastele eriti südamelähedasteks.

48. Linda kuju on tuntud eesti skulptori August Weizenbergi (1837—1921) töö 1880. a. Marmorist «Linda» asub Tallinna Riiklikus Kunstimuuseumis. 1920. a. valati kuju pronksi ning asetati kujuri ammuse soovi kohaselt Toompea veerule praegusele Linda mäele.

Skulptuur on loodud eesti rahvaeepose «Kalevipoeg» ainetel, mille järgi Kalevipoja ema Linda kandis oma põlles kokku Kalevi hauakünka — Toompea. Ühel päeval komistas väsinud lesknaine ja raudkivirahn prantsatas ta jalge ette maha. Linda istus kivile leinakurbust kustutama. «Kalevipoja» II lugu jutustab:

Linda pisarate loiku,
Lese leinanutu järve
Võite näha tänapäeval,
Mis kui Ülemiste järvi

Lasnamäella lainetamas,
Vetevooge veeretamas.
Kivi seisab järve kaldal,
Kus peal leski leina nutnud,
Pisaraida pillutanud.

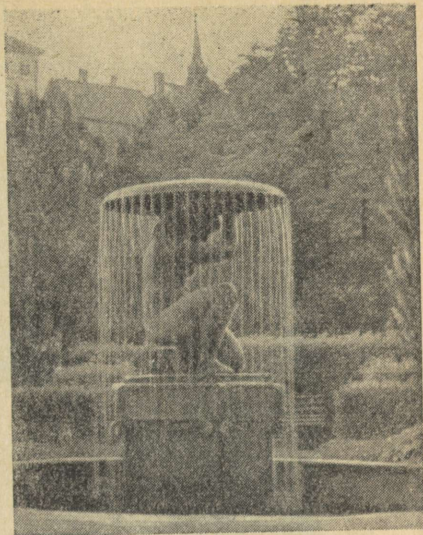
Seda mütoloogilist sündmust kujutabki A. Weizenbergi skulptuur. Lindakivi on praegugi veel Tartu maantee ääres Ülemiste järve vees. Mõnikümend aastat tagasi lõhenes kivi pikselöögist.

49. Hirvepark asub Mitsurini tänava ääres ning piirab poolkaares Linda mäge. Käesoleva sajandi kolmekümnendail aastail oli pargi lõpus vastu Toompea müüri väike hirveaed, millest pärinebki pargi nimetus. Hiljem paiknes siin kivialusel skulptor Jaan Koorti (1883—1935) «Mets-

Vaade Toompeale Snelli tiigi äärest.

Purskkaev
Stalingradi väljakul.

kits», mis praegu asub haljasalal teisel pool Toompead Laia tänava alguses.

Hirvepark on tallinnlaste üheks armastatumaks puhkekohaks südalinnas. Park on rikas haruldaste puuliikide poolest.

50. Snelli tiigi äärne park on erandlik selle poolest, et kohale pole seni mitte ükski ametlik ega ka rahvapärane nimetus külge jäänud. Tiik kujutab endast ühte osa 1767. a. rajatud kindlustuse kraavist.

Taamal kõrguv Toompea nõlvak kaotas oma ürgse kaljuse maalilisuse umbes sada aastat tagasi, kui ehitati paekivist tugimüür.

51. J. V. Stalini mälestussammas püstitati Balti jaama esisele väljakule 1950. a. (skulptor N. Tomski, arhitektid P. Tarvas ja A. Volberg).

52. Stalingradi väljak sai endale kangelaslinna nime 1947. a. Maalilise linnamüüri ja arvukate tornide tõttu kutsuti parki varem Tornide väljakuks. Hekkide vahele peidetuna paikneb siin väike purskkaev skulptor Juhan Raudsepa skulptuuriga. Pargi keskel on M. I. Kalinini mälestussammas.

M. I. Kalinini mälestussammas.

53. M. I. Kalinini mälestussammas püstitati Stalingradi väljakule 1950. a. (skulptor A. Kaasik, arhitekt A. Alas).

Suur revolutsioonäär ja Nõukogude Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi kauaaegne esimees Mihhail Ivanovitš Kalinin (1875—1946) elas tsaarivalitsuse poolt väljasaadetuna Tallinnas aastail 1901—1904. Ta töötas Raudtee Peatehastes ja «Voltas». Endises töökohas, Telliskivi t. 60, säilitatakse tema treipinki kui kallist mälestuseset.

M. I. Kalinin tegi Tallinnas suure töö marksismi ühen-

damisel praktikaga, töölisklassi ideelisel kasvatamisel ning organisatsioonilisel ühendamisel.

M. I. Kalinini nime kannab tema endise töökoha Raudtee Peatehaste asukohta rajatud Elavhõbealaldajate Tehas ning kogu see rajoon Tallinnas, kus Kalinin omal ajal elas ja töötas.

54. Rannavärava mägi kujutab endist Skoone bastioni. Siin asub 1948. a. rajatud kultuuri- ja puhkepark ning Laevastiku Suveteater.

UUSLINN

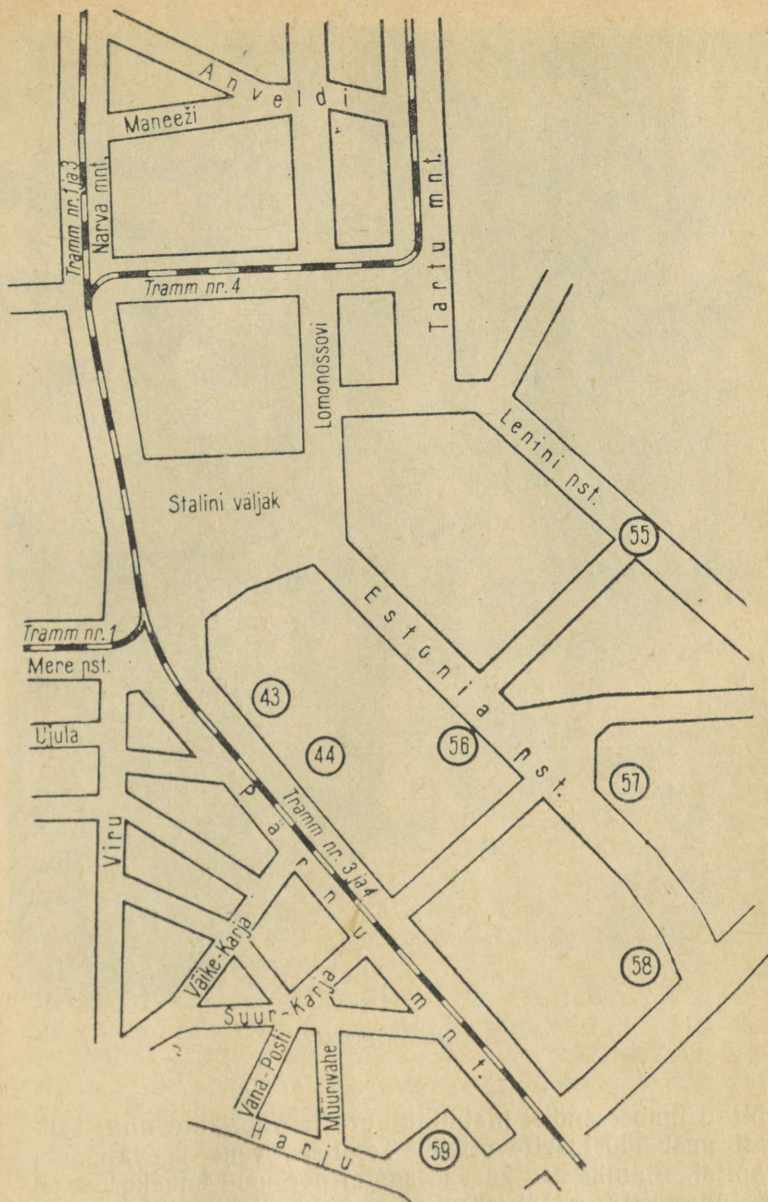
Tsunftid elasid edasi oma kivinenud elu. Kuid taibukamad kaupmehed hakkasid 18. sajandi lõpupoolel tsunftijäneseid ja teisi käsitöölisi koondama töötubadesse, kus käsitööliste vahel seati sisse lihtne tööjaotus. Need olid manufaktuurid — vabrikute eelkäijad.

1754. a. asutati Eestimaa kubernerile kuuluv suur telliselööv Kopli poolsaare algusse. Aastail 1772—1782 töötas apteeker Ficki asutatud fajansi- ja portselanimanufaktuur, mille tooteid on Ermitaažis ja Tallinna Linnamuuseumis. Mõnda aega töötas ühele lihunikule kuulunud küünlatöökoda, mille aastatoodang oli 1700 puuda.

Aastad 1820—1830 olid iseloomulikud manufaktuuride sulgemiste ja vabrikute asutamise poolest. Ka säilinud manufaktuurid hakkasid kasutama masinaid. Esimesed vabrikud käisid vee ja vene kapitali jõul. Ulatuslikult kasutati naiste ja laste tööjõudu. 1845. a. töötas Ülemiste pabervabrikus 47 meest, 25 naist ja 30 last. Tööpäev kestis varalgest hilisõhtuni, 14—15 tundi. Peremees maksis näljapalka ning kostitas sageli ka omavoli ja peksuga.

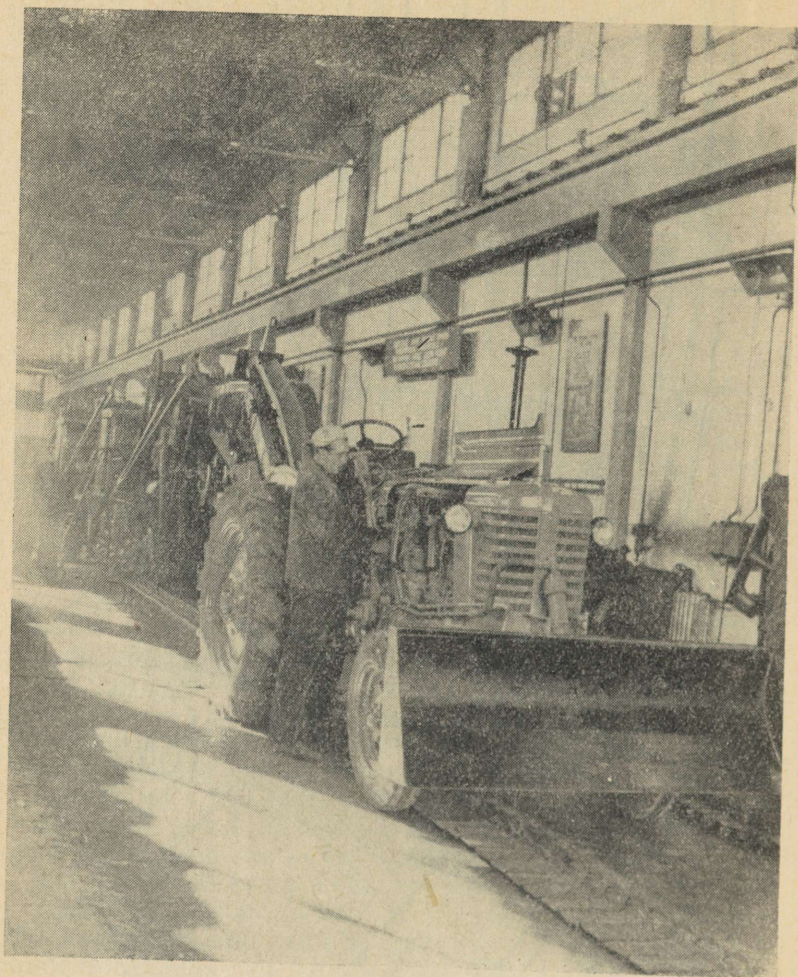
Juba olid olemas töölisel ja hakkas kujunema ka kodanlus, kuid tööstus tammus ikkagi kammitsais. Veel kehtis tsunftiseadus, mis kaotati alles 1866. a., veel puudusid ajakohased ühendusteel laialdase Vene turuga. 1837. a. avati küll regulaarne laevaühendus Peterburiga, kuid see tõi siia ainult sealseid võimumehi ja nende naised — peamiselt suvitama. Raudteehendus Peterburiga avati 1870. a. Alles pärast seda tekkis suurtööstus ja Tallinna sadam oli sisseveo poolest mõned aastad isegi esikohal kogu Venemaal.

Pärast Balti raudtee ehitamist ja sunnismaise talupoja vabastamist hakkas linna majandus jõudsamalt arenema. Eriti hoogne oli tööstuse kasv. Nelja aastakümne kestel

Stalini väljaku ümbruse skeem.

43. 16. oktoobri park. 44. 1905. a. monument. 55. V. I. Lenini mälestussammas.
 56. «Estonia» teatrimaja. 57. Eesti Punakaardi Staabi hoone. 58. Rootsi ankur
 ja suurtükk. 59. Võidu väljak.

Ekskavaatoritehases.

ehitati ümber endisi manufaktuure ja vabrikuid ning asutati uusi tööstusettevõtteid. Tegutses vene ja välismaa kapital. Elanike arv kasvas samal perioodil kuuekordseks, ulatudes 1917. a. 160 000. Sei ajavahemikul rajati vagunitehas «Dvigatel», Raudtee Peatehased, elektrimasinatehas

Naha- ja jalatsikombinaadi «Kommunaar» juurdelõikustehhis.

«Volta», Balti Manufaktuur, Lutheri mehaaniline puutööstus koos vineerivabrikuga, Johanson'i paberivabrik, Meyeri keemiavabrik, Vene-Balti laevaehitustehased jt.

Töölistel oli halb töö ja kodus. Viimast tal enamasti polnudki. Üürimajades oli üür kõrge. Tööliskasarmutes elas ühes toas kümneid inimesi, vaevalt oli ruumi magamiseks. Kuid magama ta siia ainult tuligi, sest öö-päevast kuulus temale ainult 9—10 tundi. Ülejäänud oli vabrikandi oma kella viiest alates.

Vabrikus oli veel hullem, sest nende ehitamisel ei mõeldud niivõrd inimesele kui masinale. Viimast tuli hoida: see oli kapital. Tööline oli küll ka kapital, kuid selline, kes tuli end ise pakkuma. Ka taudid ja koolera ei suutnud seda pakkumist vähendada.

Esimene teadaolev streik puhkes 1876. a. Lindfors'i pärijate trükikojas. Tekkisid esimesed töölisringid, mis alguses olid töölisliikumisest siiski veel lahus. 1895. a. loodi Peterburis V. I. Lenini poolt «Töölisklassi Vabastusvõit-

luse Liit». See avaldas mõju ka Eestis. Aastail 1900—1901 tekkinud illegaalsed töölisrühmad ühinesid 1902. a. üheks ülelinnaliseks ringiks.

1905. a. 9. jaanuari «Verisele pühapäevale» Peterburis reageeris Tallinna tööliklass kõikjal «auru mahalaskmisega» ja «ratta seismapanemisega». Üldstreik algas 12. jaanuaril üle 10 000 töölise miitinguga Lausmanni heinamaal (praeguse Kalinini tänava ümbruses) ja kestis 25. jaanuarini.

Tööliste suurel koosolekul 24. aprillil Rahumäel otsustati pühitseda 1. maid ning kuulutada välja protestistreik. 30. aprillist — 2. maini streikis üle 2000 töölise. See oli esimeseks poliitiliseks streigiks Eestis. 1. maid tähistati poliitiliste kõnedega «Russalka» juures ning järgneva rongkäiguga linna.

Tallinna töölisud ühinesid ka ülevenemaalise poliitilise oktoobristreigiga. 16. oktoobril toimus Uuel turul suur töörahva miiting, mille sõjavägi veriselt laiali ajas.

1917. a. 28. veebruaril, kui Tallinna jõudsid esimesed teated kodanlik-demokraatliku revolutsiooni võidust Petrogradis, asusid töölisud ja soldatid ka siin bolševike juhitud vanal võimu kukutama. Revolutsioon võitis 2. märtsil. Uuel turul toimunud miitingult läks tööliste rongkäik sadamasse, haaras kaasa madrused ning vabastas revolutsionäärid Paksu Margareeta tornist ja kubermanguvanglast Toompeal. Vanglad süüdati. Teisel päeval valiti Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu. 18. märtsil hakkas Tallinnas ilmuma bolševistlik ajaleht «Kiir».

4. juulil toimus bolševike üleskutsel 40 000 osavõtjaga töörahva demonstratsioon. Nõuti imperialistliku sõja lõpetamist ja kogu võimu nõukogudele. Augustis linnavalikogu valimistel said bolševikud linnavalitsuses ülekaalu.

Proletaarse revolutsiooni võitu Petrogradis pühitses Tallinna töörahvas suure vaimustusega. Juba järgmisel päeval, 26. oktoobril, kuulutas Sõjaline Revolutsioonikomitee Eestis välja nõukogude võimu. Tallinnas koitis vaba töö hommik: natsionaliseeritud pangad ja trükikojad, tööstusettevõtetes kehtestati töölikontroll ning tõsteti palka. Sai võimalikuks ilmalik kool ja eestikeelne asjaajamine.

Saksa okupatsioonivägede saabumisega 25. veebruaril 1918. a. tuli nõukogude võimule ajutiselt lõpp. Okupatsiooni tõttu ja Lääneriikide toetusel võimule pääsenud kodanlik valitsus püüdis nõukogude perioodi hoopis surnuks vai-

Ogwendatud Pärnu maantee.

kida. Ei vaibunud aga töörahva võitlus. Juba sõja ajal toimus Tallinnas 30.—31. augustini 1919. a. Eestimaa ametiühingute I kongress. Töörahva esindajad nõudsid sõja lõpetamist Nõukogude Venemaaga. Kodanlus vastas sellele delegaatide areteerimisega. 25 inimest lasti kohtuotsuseta maha, ülejäänud loodeti hukutada läbi rinde Nõukogude Venemaale saatmisega.

Töölisklassi võitlust juhtis pörandaalune Eestimaa Kommunistlik Partei. Illegaalselt ilmus ajaleht «Kommunist» ning arvukalt lendlehti. Salajased trükikojad tegutsesid kord siin, kord seal.

Kodanlus püüdis summutada revolutsioonilist töölisliikumist selle juhtide hävitamisega. Nii mõrvati Tallinnas Viktor Kingissepp 1922. a., Jaan Kreuks 1923. a., Jaan Tomp 1924. a. ja palju teisi.

Julmast terrorist hoolimata ei mõelnudki töörahvas alla vanduda. 1924. a. 1. detsembri varahommikul algas Tallinna proletariaadi relvastatud ülestõus. Töölised vallutasid Toompea lossi, peapostkontori, Lasnamäe lennuvälja, Balti jaama ja Tallinn-Väike jaama. Tööliste kangelaskust võitlusest hoolimata suruti ülestõus veriselt maha.

Kodanlikku iseseisvusaega iseloomustab suurtööstuse kängumine. «Punase» Venemaa laialdasest turust äraütlemine põhjustas paljude suurtehaste seismajätmise. Mitme tehase sisseseade müüdi vanarauaks. Alalise tööpuuduse

leevendamiseks organiseeriti hädaabitööd, kus endised oskustöölised riigi rahalisel toetusel kaevasad kraavi hallparunitele või löikasad turvast riigi turbatööstustes. Vahetevahel müüdi välismaale mõni riigile kuulunud vabrik või sõjalaev. Sealt said nii riik kui ka riigiisad oma osa. Kerkisid suvilad Meriväljal, Nõmmel jm. Need aedlinnad olid sel ajal Tallinnast administratiivselt lahus. Seetõttu võis ka mõni värske linnapea hoobeldes kinnitada, et Tallinn on Nõmme sadamalinn. Esimese maailmasõja eelõhtul tekkinud tööstusrajoon Kopli poolsaarel oma tööliskasarmutega jäi linnaosaks, kust igaüks püüdis välja pääseda — kas Pelgulinna või Lillekülasse, kus keegi odavama korteri leidis. Kadrioru ümbruse vaiksetel tänavatel kesk rohelist elas linna koorekiht.

21. juunil 1940. a. kuulutasid vabrikuviled töörahva miitingu algust Võidu väljakul. Toimunud sotsialistliku revolutsiooni tulemusena võeti Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik 6. augustil vastu NSV Liidu koosseisu. Tehased said toorainet ja tellimusi, tööline aga vabaks inimeseks.

Rahulik ülesehitustöö katkes Suure Isamaasõja algusega. Suurte raskustega viisid Balti mere sõjalaevad linna viimased kaitsjad 28. augustil 1941. a. Kroonlinna.

Fašistlik okupatsioon tõi kaasa raskeid kaotusi. Elanik-

Kino «Sõprus».

Uus hoone
Viru tänavas.

kond vähenes ligi poole võrra. Elamispinda hävines 40% ulatuses. Purustati sadam ja suuremad tööstusettevõtted. Hävis kultuurimälestusmärke ja sajanditevanuseid hooneid tänavate kaupa. Tallinn vabastati 22. septembril 1944. a.

Vabastamisel polnud Tallinnas valgust, vett ega leiba. Trammitee oli lõhutatud, Meriväljaga pidas ühendust kaks autobussi. Raudteeühendus tagalaga võis alata alles pärast rööbaste seadmist endisele laiusele. 22. oktoobri ülelinnaliste taastamistalgutega algas mitu aastat kestnud võitlus varemetega. Ühiskondlikus korras tehti üle 14 miljoni töötunni. Tallinna tööstus saavutas sõjaeelse taseme 1947. a. lõpuks. Viimastel aastatel on endiste tööstusettevõtete kõrvale kerkinud terve rida uusi, nagu kompvabrik «Uus Kalev», Ekskavaatoritehas, H. Pöögelmanni nim. Raadiotehnika Tehas, Elavhõbealadajate Tehas, Leivavabrik, Söödapärmi Tehas, mitu mööblivabrikut ja palju muid.

Ehitustegevus elavnes ka aedlinnades, kus töölised ja teenistujad püstitavad individuaalelamuid oma säästusummade arvel. Vilgas ehitustegevus käib Pääskülas, Mustamäel, Männikul, Mähel, Kosel, Meriväljal ja Sael. Va-

Uued elumajad
Kingissepa tänavas.

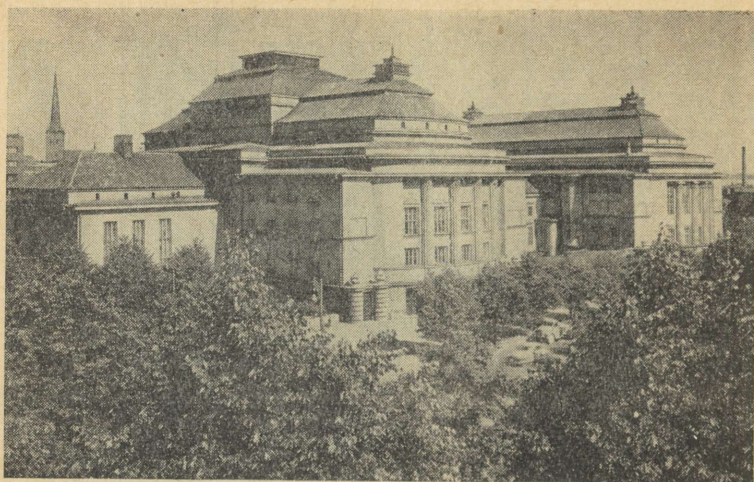
bade kruntide puudumine sundis individuaalehitajaid isegi kaugemale, nagu Arukülla ja mujale. Juba lähemas tulevikus on oodata nende uute aedlinnade ühinemist Tallinnaga.

1959. a. anti riiklike kapitalimahutuste arvel ekspluatatsiooni ligi 1000 korterit. Üle kolmesaja perekonna kolis äsja valminud individuaalelamuisse. Praegu on Tallinnas ligi kakskümmend tuhat gasifitseeritud korterit. Gaasi tarvitamine ainuüksi elanikkonna oma majapidamises on kodanliku ajajärgu lõpuperioodiga võrreldes kasvanud ligi sajakordseks.

Tallinn on vabariigi tähtsaim tööstuskeskus. Olulisel kohal on masinaehitus-, raadiotehnika-, tekstiili-, trikootaajitööstus. «Volta» tehase elektrimootorid on tuntud üle maailma. Trikootööstuse «Marat» tooted on saanud kõrge tunnustuse osaliseks mitmetel rahvusvahelistel messidel Euroopas ja Aasias.

V. I. Lenini mälestussammas.

«Estonia» teater.

Esimese seitseaastaku lõpuks suureneb linna tööstuse toodang 1958. a. võrreldes 1,7-kordseks. Seitseaastaku teisel aastal, 1960. a. minnakse kõikjal üle 6—7-tunnilisele tööpäevale. See loob töölistele uued, suurepärased võimalused enesetäiendamiseks ja puhkuseks.

55. V. I. Lenini mälestussammas asub Lenini puiesteel. Monument on skulptor N. Tomski ja arhitekt A. Kotli töö 1950. aastast.

56. «Estonia» teatrimaja. 1865. a. asutati Tallinnas esimene eesti ühiskondlik organisatsioon «Laulo ja Mängo Selts», mis hiljem on tuntud «Estonia» nime all. Esmalt asutati seltsis meeskoor, siis pasunakoos. Hiljem viljeldi lünklikult teatrikunsti. Kutseline teater «Estonia» loodi 1906. a. «Estonia» teatrimaja ehitamise mõte tekkis juba 1903. a., majanduslike raskuste tõttu sai see aga teoks alles 1913. a. Soome arhitekti A. Lindgreni loodud modernistiilis hoones paiknesid teatrisaal, kontserdisaal ja klubi-ruumid. Suure Isamaasõja ajal tulekahjus hävinud hoone taastati oluliste täiendustega eriti Pärnu maantee poolses osas 1947. a. (arh. A. Kotli).

57. Eesti Punakaardi Staabi hoone Estonia puiesteel nr. 11 ehitati 1904. a. (arhitekt A. Reinberg).

Hoone välisarhitektuur koosneb romaani, gooti ning jugendstiili elementide eklektilisest segust.

1918. a. alguses asetses siin Eesti Punakaardi Staap. Punakaardi esimesed üksused loodi juba 1917. a. suvel töörahva organisatsioonide, trükikodade ja Töölismaja kaitseks.

Tallinn võib uhke olla oma minevikule. Petrogradi ülestõusu hetkel 1917. a. sügisel oli võim Tallinnas Sõjalise Revolutsioonikomitee käes. Ühelgi Eestis asuval kasakapolgul ei õnnestunud minna Kerenski Ajulisele Valitsusele appi. Revolutsiooni südamesse Smolnõisse saadeti aga Tallinnast mitu salka ustavaid meremehi.

Rasked päevad tulid Eesti Punakaardile järgmise aasta alguses, kui Saksa väed üritasid Eesti okupeerimist. Nõrgale sõjalisele ettevalmistusele ja puudulikule relvastusele vaatamata avaldasid eesti punakaartlased sissetungivatele saksa üksustele ennastsalgavat vastupanu. 23. veebruaril 1918. a., samal päeval kui noore Nõukogude riigi Punaarmee pidas oma esimese lahingu Narva all, toimus lahing ka Keila jaama juures. Pärast mitmetunnilist ebaõrdset võitlust murti kangelaste vastupanu. Lahingus langes aktiivne Punakaardi organiseerija Alice Tisler, kelle nime kannab nüüd tänav Tallinnas.

58. Rootsi ankur ja suurtükk Estonia puisteel raamatukogu kõrval tähistavad Vene eskaadri võitu Rootsi laevastiku üle Tallinna all.

2. mail 1790. a. ründasid 22 rootsi liinilaeva Tallinna reidil ankrus seisvat 10 vene liinilaeva. Peale nende võtsid mõlemal poolel lahingust osa veel mõned väiksemad laevad. Inglise meresõja reeglite kohaselt pidid ründajad kiilveekolonnis mööduma rünnavatavast ning purustama selle suurtükiduellis. Venelaste mehisuse ja soodsama asendi tõttu kaotasid rootslased 2 liinilaeva ning 600 meest langenutena ja vangidena. Vene poolel oli ainult 8 surnut ja 27 haavatut.

Ankur ja suurtükk pärinevad madalikule jooksnud rootsi liinilaevalt «Ricksen-Stender». Praegusele kohale asetati need 1897. a.

59. Võidu väljak erineb Tallinna teistest väljakutest selle poolest, et siin pole valatud töötava rahva verd. Küll aga langes siin keskajal ühe paruni pea ning kukutati kodanlik riik käesoleva sajandi neljakümnendal aastal.

Praeguse Harju tänava otsa kohal, vana Harju värava

pea- ja eelväravate vahel hukati 7. mail 1535. a. raekohtu otsusega Riisipere parun Johann Uexküll. Mõõgaga maharaiutud pea asetati linnaväravale rahvale vaatamiseks. Mõisnikule sai saatuslikuks tema jultunud ilmumine linna pärast seda, kui ta oli oma talupoja Suurepere Madise surnuks piinanud. Tolleaegsed seadused mõisniku omavoli talupoja kallal muidugi ei piiranud, kuid see endine ori oli linnas aasta ja ühe päeva ära elanud, mis raeseaduste järgi tegi ta vabaks.

Aadlike nõudmisel müüriti 1543. a. Harju värav kinni. Uuesti avati värav alles 1767. a. Värav, mis kandis nüüd Uue värava nimetust, lammutati 1875. a.

Möödunud sajandi lõpupoolel, kui algas väljaku hoonestamine, nimetati kohta värvataguseks ning siin asus heinaturg.

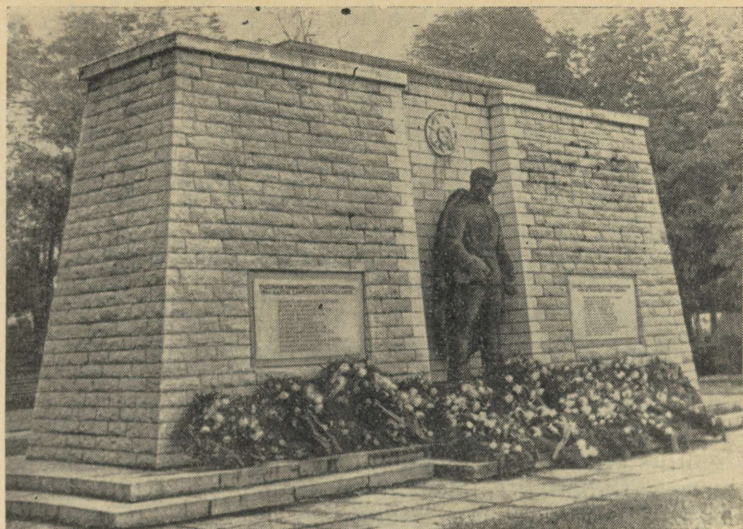
1910. a. püstitati väljakule Peeter I mälestussammas ning nimetati Peetri platsiks. 1922. a. võeti mälestussammas maha. Kümnekond aastat hiljem läks mälestusmärgi alumine pool kodanliku riigi rahapatta. Büst paigutati Kadriorgu, kust saksa fašistlik sõjamasin selle vase kogumise kampaanias sulatusahju viis.

Kodanliku pealinna esindusväljakuks väljaehitamine toimus kolmekümnendail aastail, mil püstitati moodsad hooned põhja- ja lõunaküljele. Väljak kandis siis paljulubavat nimetust — Vabaduse plats.

Tormilised sündmused toimusid siin ajaloolisel pöörpäeval — 21. juunil 1940. a. Vanade revolutsioonilippude all toimunud töörahva miiting nõudis rahvalitsuse kujundamist. Demonstrandid suundusid Kadrioru lossi ette, kus esitasid presidendile oma nõudmised. Seejärel vabastati poliitilised vangid, hõivati valitsuse asukoht — Toompea loss — ning organiseeriti linnas oma korraldus.

Veel samal õhtupoolikul lahkus vana, reaktsiooniline valitsus. Uus valitsus progressiivse ühiskonnategelase dr. Johannes Vareseaga eesotsas asus kohe lahendama töörahvast huvitavaid pakilisi küsimusi.

Sellel väljakul toimus 17. juulil 70 000 osavõtjaga demonstratsioon Töötava Rahva Liidu kandidaatide võidu puhul Riigivolikogu valimistel. Selle suure võidu tagajärjel kuulutati Eesti 21. juulil nõukogude sotsialistlikuks vabariigiks ja 6. augustil võeti vastu NSV Liidu koosseisu.

Monument Vabastajate väljakul.

Võidu auks nimetati väljak ümber Võidu väljakuks. Siin toimuvad igal aastal töörahva pühadel töötava rahva demonstratsioonid ja sõjaväe paraadid. Siin on peetud noorsoofestivale ja karnevale. Igal aastavahetusel seisab keset väljakut mitusada näärikuuske, millest suurim on kuni kolmkümmend meetrit kõrge.

60. Vabastajate väljak Suvorovi puiestee lõpus sai oma nime Tallinna vabastamisel 1944. a. langenud ja siia maetud Nõukogude armee kangelaste ühishaua järgi. 1947. a. püstitati kalmule skulptor E. Roosi ja arhitekt A. Alase ühistööna õnnestunud kujunduses valminud monument.

PARGID JA PUHKEKOHAD

61. Kadriorg asub Narva maantee ääres mere kaldal. Park rajati Peeter I käsul itaalia arhitekti Niccolo Michetti kujunduses aastail 1718—1719. Pikliku pargi põhiline osa paiknes umbkaudu praeguse trammipeatuse ja lossi vahel. Algkujul oli see suurejooneline prantsuse stiilis arhitektuurne park kanalite, kaskaadide, veemängude ja skulptuuridega. Varsti viidi aga veetorstik ja pargi kaunistused Peterburi lähedale Peterhofi. Mitmed praeguse Petrodvoletsi pargi purskkaevudest ja skulptuuridest asusid esmalt lühikest aega Kadriorus.

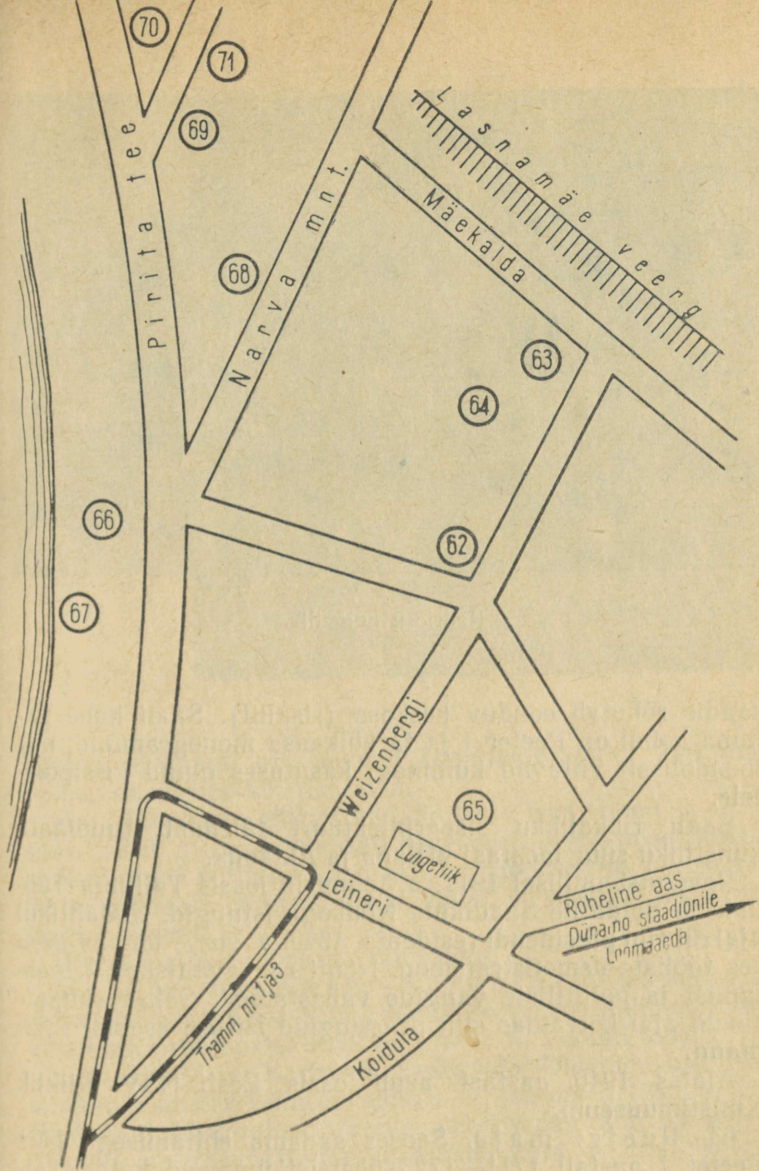
Aeg-ajalt toimunud ümberkorralduste, peamiselt külgsuunalise laienemise tõttu kaotas park endise algilme ning muutus inglise stiilile lähenevaks maastikuliseks pargiks. Kunstlike piirdeaedade puudumine on sellisele vabale parkikujundusele ainult kasuks.

Oma abikaasa Jekaterina auks pani Peeter I pargile nimeks Catharinenthal, millest tuleneb eestikeelne nimetus Kadriorg.

Rahvale külastamiseks avati park Peeter I korraldusel juba 1721. aastal. Tänapäeval on park armastatud jalutuskohaks nii suvel kui ka talvel. Pargis on kontserdiväljak ning mitu spordiväljakut.

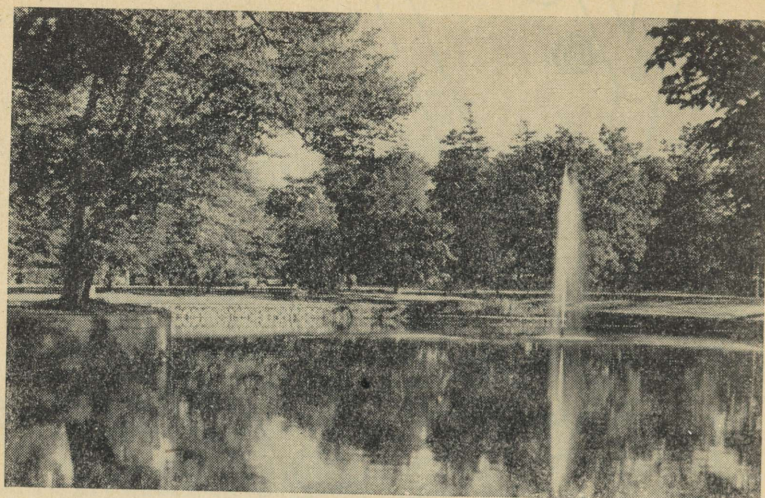
62. Kadrioru loss ehitati Peeter I korraldusel aastail 1718—1723. Barokkstiilis lossi projekteeris äsja Venemaale kutsutud itaalia arhitekt Niccolo Michetti. Loss on linna poolt kolme-, vastasküljel aga kahekorruline. Oma järjekordsel Tallinna külastamisel müüris Peeter I isiklikult lossi seina kolm kivi, mis on hoitud tänapäevani krohvimata.

Lossis on pearuumiks kaht korrust läbiv saal, mida fas-

Kadrioru skeem.

62. Kadrioru loss. 63. Peetri maja. 64. J. Vares-Barbaruse büst-monument.
 65. Fr. R. Kreuzwaldi mälestussammas. 66. «Russalka» mälestussammas. 67. J. Ni-
 konovi mälestussammas. 68. Laululava 69. Maarjamägi. 70. Jääretke obelisk.
 71. Meremeeste ühishaud.

Kadrioru Luigetiik.

saadis rõhutada eenduv keskosa (risaliit). Saali kahe kamina kohal on Peeter I ja ta abikaasa monogrammid, mis tõenäoliselt viitavad kummagi käsutuses olnud lossipooltele.

Saali rikkalikku sisearhitektuuri täiendab tundmatu kunstniku suur laemaal «Diana ja Aktäon».

Revolutsioonilisel 1917. a. toimusid lossis Tallinna Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu istungid. Kodanlikul ajal oli siin presidendi residents. 1940. a. suvel toimus lossi ees tööliste demonstratsioon. Nõuti rahvavalitsuse kehtestamist ja poliitiliste vangide vabastamist. Saksa okupatsiooni ajal korraldas siin prassinguid Hitleri asemik Litzmann.

Alates 1946. aastast asub lossis Eesti NSV Riiklik Kunstimuuseum.

63. Peetri maja. Seoses sadama ehitamisega käis Peeter I aastail 1711—1723 üksteistkümmend korda Tallinnas. 1714. a. käskis Peeter I ehitada Lasnamäe veeru alla endale maja. Selle esialgne fassaad asub praegusel tagaküljel. Nüüdse sissekäigu ees oli majandushoov talude ja tollakuuriga. Avara mantelkorstnaga köök on oma-

Kadrioru
loss.

pärane. Keskajal oli kõikidel kodanikumajadel Tallinnas umbes niisugune köögikorsten.

Maja lähedusse ehitati vanade vene traditsioonide järgi saun. 1939. a. see lammutati ning ehitati järgmisel aastal endisel kujul Tallinna Loomaaia territooriumile. Hilisemad ümberehitused on vana sauna välist ja sisemist kuju oluliselt rikkunud.

Peetri majas on praegu muuseum.

64. Johannes Vares-Barbaruse büst-monument püstitati Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi hoone ette Kadriorus aastal 1958 (skulptor A. Vommi töö).

Johannes Vares-Barbarus, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimene esimees, sündis 12. jaanuaril 1890. a. Viljandimaal Heimtalis talupoja perekonnas. Pärast Kiievi ülikooli arstiteaduskonna lõpetamist 1914. a. mobiliseeriti ta noore arstina tsaariaarmeesse.

Pärast Esimest maailmasõda töötas Johannes Vares üle 20 aasta arstina Pärnus. Oma suure humaansusega võitis ta pärnulaste lugupidamise ja poolehoidu. Laiades rahvahulkades sai ta tuntuks andeka luuletajana Barbaruse var-

junime all. Teda tunti ka kui progressiivset ühiskonnatege-
last, kes julgelt tõstis oma häält reaktsiooni vastu. Huvist
sotsialismimaa vastu käis ta 1928. ja 1935. a. Nõukogude
Liidus.

Rahvavõimu kehtestamise järel 1940. a. 21. juunil kujun-
das ta juba sama päeva õhtupoolikul uue, progressiivse
rahvademokraatliku valitsuse. Sama aasta 25. augustist
kuni surmani oli Johannes Vares-Barbarus Eesti NSV
Ülemnõukogu Presiidiumi esimees.

Suure Isamaasõja päevil tegutses Vares-Barbarus aktiiv-
selt Nõukogude tagalas. Sõja-aastail ilmusid tema sütita-
vad värsid kahes luulekogus.

Johannes Vares-Barbarus suri 29. novembril 1946. a.

65. Fr. R. Kreutzwaldi mälestusammas
püstitati Kadriorgu Luigetiigi äärde 1958. aastal (skulp-
torid M. Saks ja E. Taniloo, bareljeefide autorid E. Haggi,
O. Männi, A. Mölder ja L. Tolli, arhitekt H. Arman).

Eesti rahva lauluisa Friedrich Reinhold Kreutzwald sün-
dis 26. detsembril 1803. a. Virumaal Jõepere mõisas päris-
orjast mõisakingsepa pojana. Rahvapärimuse järgi vahe-

Peetri maja Kadriorus.

J. Vares-Barbaruse
büst-monument.

tati Kreutzwaldi vanavanaisa mõisa viinapõletajaks künni-
härja eest. Noorusaastatel elas tulevane kirjanik lühemat
aega Harjumaal Ohulepa mõisas. Mõlemas elukohas nägi
ta põlatud talupoja alatut petmist ning karjuvat ülekohtu.
Väsimatult kuulas ta leegitseva ahju ees peerutule valgel
jutuvestjate ennemuistseid juhtumisi.

Pärast koolihariduse saamist katsetas ta kodukooliõpe-
tajana Peterburis. Aastail 1826—1832 õppis Tartu ülikoolis
arstiteadust. Järgmisel aastal siirdus Kreutzwald Võrru,
kus oli 43 aastat linnaarstiks. Ta suri Tartus 25. augustil
1882. a.

Fr. R. Kreutzwald on eesti rahvusliku kirjanduse ja folk-
loristika rajaja. Ta tegi esmakordselt katset ulatusliku-
malt koguda rahvaluulet, mille tulemusena järelpõlvedele
jäi päranduseks paarsada rahvalaulu ja üle tuhande va-
nasõna. Arstikutse kõrval pühendas ta end täielikult rahva
valgustamisele. Mitmeid aastaid toimetas ta sisukat «Maa-
rahva kasulist kalendrit», mis levis tolle aja kohta era-
kordses tiraažis — 25 000 eksemplaris. Aastail 1848—1849

Fr. R. Kreutzwaldi mälestussammas Kadriorus.

ilmus illustreeritud populaarteaduslik seeria «Maailm ja mõnda, mis seal sees leida on». Selle väljaande iga vihik kõneles pimedusse surutud eesti talurahvale loodusteaduste ja tehnika edusammudest.

Kreutzwald oli äge kadakluse ja venestamise vastane. «Ma ei suuda aru saada, mispärast tuleksid eestlased ja lätlased enne venelasteks ja sakslasteks muuta, et neist inimesi teha.»¹ Ta suhtus sõbralikult vene rahvasse. Vene riigi koosseisu kuulumist mõistis Kreutzwald kui pikaajalise rahu säilitamiseks vajalikku tingimust. Armutult nühkeldas ta satiirivemblaga pastoreid ja vagatsemist. Nii kirjutas ta Lydia Koidulale: «Minema kõik papid ja kus kurat kõik pimedusemehed, siis alles võime vaimu võitudest sõnakese kaasa rääkida! Nii kaua kui need päevavargad rahva suurtsugu elumahlade kallial imevad, suudab teguda kristlus järgmise 1000 aasta jooksul vaevalt rohkem korda saata kui ta seda on teinud 2000 aastase mineviku jooksul...»

¹ Fr. R. Kreutzwaldi kirjavahetus IV. Kirjad G. Schultz-Bertramile ja teistele 1859—1874. Tallinn, 1959, lk. 215.

Kreutzwaldi kirjanduslikuks suurtööks on eepos «Kalevi-poeg», mille ta poolikuna päris oma sõbralt Fr. R. Faehlmannilt, kes suri 1850. a. Esimene redaktsioon valmis 1853. a. Seda «Alg-Kalevipoega» ei lasknud tsensuur läbi sõnade «ori», «muistne õnn», «iluaeg» jms. tõttu. Aastate kestel ideeliselt ja kunstiliselt täienenud eepose teaduslik väljaanne ilmus 1857.—1861. a. Rahvaväljaanne sai ilmuda Soomes Kuopios 1862. a. Eepose loomiseks värsistas Kreutzwald suure hulga proosamuistendeid ning liitis need sobivalt väljavalitud rahvalauludega ühtseks tervikuks.

Kreutzwaldi teiseks tähtsamaks tööks on 1866. a. ilmunud «Eesti rahva ennemuistsed jutud», mille populaarsus pole kadunud ka tänapäeval.

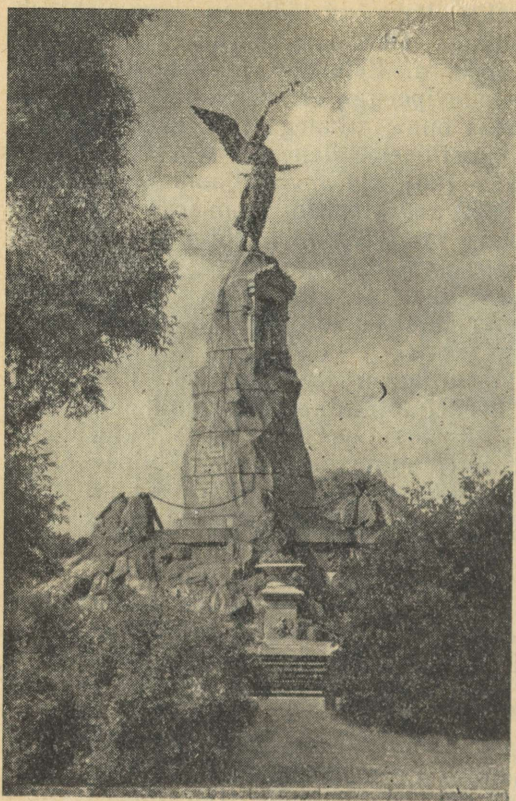
Kreutzwaldi muinasjutte on loovalt edasi arendanud paljud kirjanikud. Nii kirjutab läti suur kirjanik Janis Rainis oma värssnäidendi eessõnas 1925. a.: ««Kuldratsut» peetakse harilikult läti muinasjutu ümbertöötuseks, — kustki pole ma kuulnud teistsugu arvamist, — kuid tegelikult andis mulle aine eesti muinasjutu saksakeelne tõlge Kreutzwaldi kogus.» («Kuidas kuningatütar seitse aastat oli maganud».)

Muistendi «Miks Tallinn iial valmis ei tohi saada» ainetel lõi eesti rahvakirjanik Oskar Luts lastenäidendi «Ülemiste vanake», tänapäeva nõukogude luuletaja Debora Vaarandi kirjutas aga poemi «Ülemiste vanake ja noor linnaehitaja».

66. «Russalka» mälestusammakas Kadrioru mererannas on loodud Vene soomuslaeva mälestuseks, mis hukkus Soome lahes 19. (7.) septembril 1893. a.

1893. a. sügisel said rannakaitse soomuslaev «Russalka» ja kahuripaati «Tutša» ootamatult korralduse sõita Helsingi kaudu Kronlinna. Veerandsajandi-vanune «Russalka» oli oma 75 sentimeetri kõrguse parda tõttu kõlblik ainult rannasõitudeks. 19. septembril kell pool üheksa hiivati ankrud. Tõusis tuul. Keskpäeval oli juba üheksapalline torm. «Tutša» jõudis Helsingisse üksinda, sest kahuripaadi kapten hülgas hädas oma seltsimehed. «Russalkalt» jõudsid Soome randa ainult mõned esemed ja üks paat uppunud madrusega. Soomuslaeva enda leidsid nõukogude tuukrid alles 1932. a.

«Russalka» oli juba Tallinnas määratud hukkamisele, sest tormiluugid olid kaldale jäänud. Üle ahtri lööv laine tungis laeva sisesusse ning kustutas katlad. Komandör

«Russalka»
mälestussammas.

koos seitsme vabra abilisega olid endid kaptenisilla reelingu külge sidunud, kuid laeva ei saanud enam juhtida. Lõpuks viis küljelt haaranud laine laeva ümber. Ükski inimene ei pääsenud. Hukkunute hulgas oli ka neli eestlast — ohvitser, madrus, puusepp ja kokk.

Professor Amandus Adamsoni (1855—1929) tehtud monument avati 20. (7.) septembril 1902. a.

67. Jevgeni Nikonovi mälestussammas püstitati Kadrioru mereranda 1960. a. (skulptor E. Haggi).

J. Nikonov oli Balti sõjalaevastiku madrus, kes 18. augustil 1941. a. Tallinna lähedal Harkus langes hitlerlaste kätte vangi. Piinamised lõppesid noore madruse elusalt põletamisega puu külge kinniseotult. Tema ainsad sõnad lühi-

Jevgeni Nikonovi
mälestussammas.

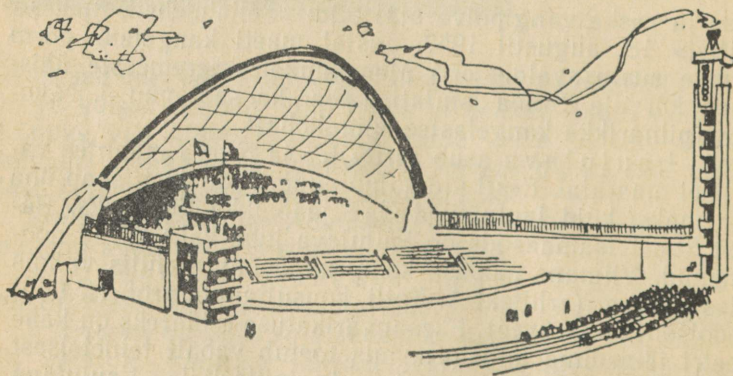
kese ja raske vangipõlve ajal olid: «Seltsimehed, makske kätte!» 18. augustil 1957. aastal maeti kangelase põrm suurte austusavaldustega Maarjamäele meremeeste ühishaua kõrvale. Sinna istutati ümber ka saarepuu J. Nikonovi piinarikka kangelasteo sünnikohalt.

68. **Laululava** asub Pirita tee ja Narva maantee vahelisel maa-alal. Eesti üldlaulupidude traditsioon saab üha vanemaks, kuid laululavade iga jääb ikka lühemaks. Pärast Suurt Isamaasõda on laululava juba kaks korda noorenenud. Viimane moodsa konstruktsiooniga ehitis valmis alles 1960. a. (arhitekt A. Kotli, konsultandid prof. H. Laul ja dotsent H. Oruvee). Ekraanvarikatuse esiääreks on kahe meetri jämedune terastoru, mis toetub vabalt teineteisest 80 meetri kaugusel asuvatele tugipiilaritele. Laululava mahutab korraga ligi 20 000 lauljat, 50 000 istekohaga

lauulväljakule mahub aga üldse üle 100 000 laulupeolise.

69. Maarjamägi asub pooltel teel linnast Piritale. Endistel aegadel ulatus looduslik kaldajärsak kuni mereni. Praegune Pirita tee on rajatud alles käesoleval sajandil. Vene-Liivi sõja päevil 16. sajandil toimus siin lahing, millest koht sai nimeks Lahingumägi. Järgmisel sajandil oli nõlvaku veerul Ristimäe kõrts. 18. sajandi lõpus rajati siia väike mõis, mille omanik ehitas 1811.—1812. a. nõlvakule suhkruvabriku. Mõnekümne aasta pärast hävis see tulekahjus. Koha nimetus Suhkrumägi on hakanud rahva-keeles juba kustuma. Praegune nimetus Maarjamägi esineb esmakordselt 1873. a. Keskajal kutsuti Pirita jõe orgu Maarjaoruks ja see mõjutas arvatavasti ka siinse uue kohanime tekkimist.

Maarjamäe veerult avaneb üle lahesopi suurepärase vaade linnale. Linnu, millel on omapärane ja huvitav siluett, esineb harva. Tallinna siluetti võib imetleda kõikjalt, kuid kaunimad vaated avanevad idast, põhjast ja läänest — Lasnamäe veerult, Pirita teelt, Tallinna lahelt ja Rocca al Marest. Linn seisab otsekui peopesal, ajalooline areng on nii lähedane ja mõistetav. Kõrgusse pürgivad Oleviste torn ja Pikk Hermann. Uusaegse Kaarli kiriku kaks lühikest torninäppu kuuluvad pseudogootikasse. Gootikast noorem barokk-ehituskunst ei leidnud enam oma mänglevatele vormidele vaba territooriumi linnamüüri sees. Barokne arhitektuur sai endale tugipunkti gooti ehituste

Laululava.

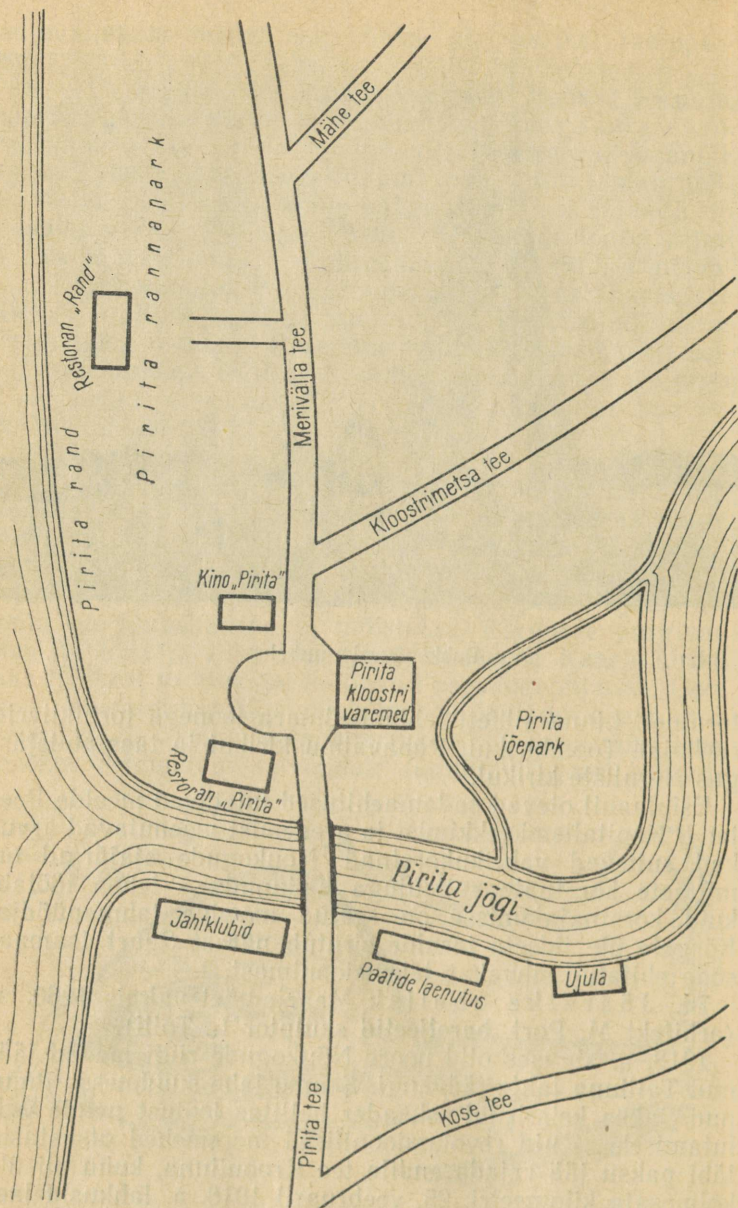
Puhkepäevaks merele.

tornidel. Linna siluetti ehivad ümara joonega tornikiivrid raekojal, Toomkirikul, Pühavaimu kirikul ja taastamisjärgus Niguliste kirikul.

Esiplaanil olevad sadamaehitused tuletavad meelde Peeter I. Kapitalismi tekkimist ja arenemist meenutavad arvukad suitsvad vabrikukorstnad. Nõukogude ajajärgul on mitmete korstnate suitsujuga kadunud — tehas töötab, kuid korstnajalamisse on seatud moodne tahmapüüdja. Kõrgele üle iidsete tornide sirutub pärast Suurt Isamaasõda ehitatud sihvakas televisioonimast.

70. Jääretke obelisk Maarjamäel valmis 1960. a. (arhitekt M. Port, bareljeefid skulptor L. Tolli).

1918. a. alguses olid noore Nõukogude riigi laevad jäänud Tallinna lahte jäävangi. Soome lahe suudmesse ilmunud Saksa keisririigi eskaader hellitas lootust nende valutamiseks. Kuid revolutsioonilised meremehed otsustasid läbi paksu jää rajada endile tee Kroonlinna, kuhu oli üle kolmesaja kilomeetri. 25. veebruaril 1918. a. lahkusid laevad Tallinnast Helsingisse. Päästeti mitusada laeva. Kroonlinna jõudis viimane grupp 24. aprillil.

Pirita skeem.

Pirita mererannas.

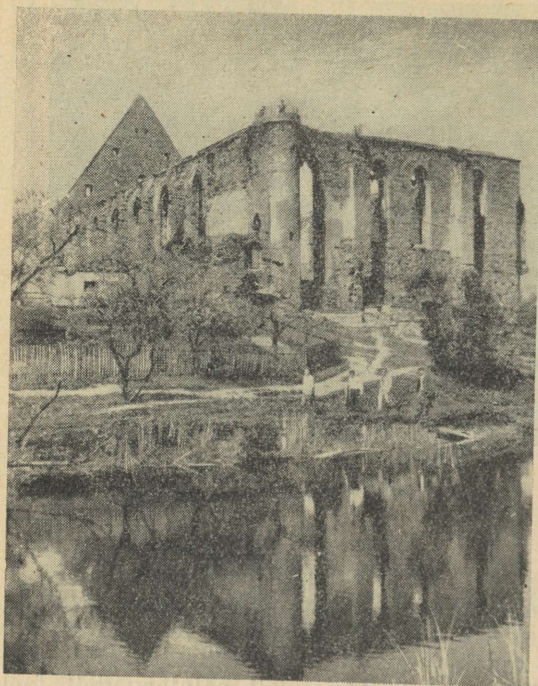
71. Meremeeste ühishaud Maarjamäel.

1918. a. viimastel päevadel langesid Balti sõjalaevastiku ristlejad «Spartak» ja «Avtroil» inglise interventide kätte vangi. Inglise andsid laevad koos meeskondadega kodanlikule Eestile. 36 meremeest nendelt sõjalaevadelt lasti maha Naissaarel 3.—5. veebruarini 1919. a. Revolutsioonäride ühishaud leiti 1940. a. pärast vaevarikkaid otsinguid. Sama aasta 22. detsembril maeti meremeeste põrmud ümber Maarjamäele.

72. Pirita on tallinlasele armastatuimaks linnalähedaseks puhkekohaks. Paari kilomeetri pikkune mererand ja sellest veel pikem jõeäärne park on muutunud päikese- ja veesõpradele kitsaks. See põhjustas uute mereäärsete puhkerandade rajamise mujal — Vääna-Jõesuus, Rannamõisas, Keila-Joal ja Kloogal.

Pirital on mitu jahtklubi ja üldkasutatav sõudespordi baas. Jõel võib nii suvel kui talvel näha õngespordlasi oma kalaõnne proovimas. Rahvusvaheliselt tunnustatud ringrada on oma põrinaga nuhtluseks kohalikele elanikele, kuid tõmbenumbriks mootorisportihuvilistele.

73. Pirita kloostri varemed. Eestipärane nimetus Pirita kujunes välja skandinaavia eesnimest Birgitta. Rootslanna Birgitta, kes elas 14. sajandil, hakkas

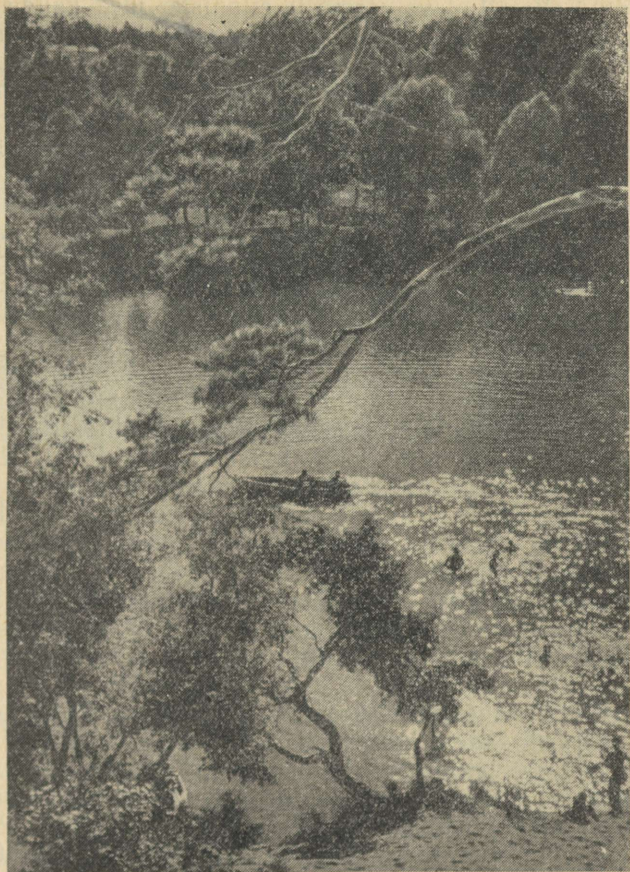

Pirita kloostri
varemed.

pärast mehe surma nunnaks ning asutas kloostriordu, mille emaklooster oli Lõuna-Rootsis Vadstenas. Sellel kloostriordul oli Euroopas üle seitsmekümne tütarkloostri. Kloostris elasid isoleeritult nii mehed kui naised. Kloostri ülemaks pidi olema naine — abtiss.

Tallinna kolme jõuka kaupmehe taotlusel andis Vadstenas asuv keskus 1407. a. loa kloostri asutamiseks Tallinna lähedal Maarjaorus. Hiljem saadeti siia ka kaks Vadstena munka ehitustöid organiseerima. Birgitta ordu poolt rajatud klooster valmis 1436. a. 56 meetri pikkune ja 24 meetri laiune kolmelööviline kodakirik ja Tallinnas asuv Dominiiklaste kloostri kirik olid suuremaid kogu tolleaegsel Eesti alal. Reformatsiooniaegsetest rüüstamistest jäi klooster puutumata, kuid hävis 1577. a. Vene-Liivi sõja käigus.

Selle arhitektuurimälestise müürid on monumentaalsed ning loovad võimsa ruumitunnetuse mulje. Säilinud osa-

Pirita jõel.

dest on arhitektuuriliselt tähelepanuväärsemad astmeliste petiknišsidega lääneviil, paekivist peaportal ja raidkivist aknaraamistused.

Kagunurgal viib vana kellatorni trepp kloostri müüridele, kust avaneb suurepärase vaade ümbrusele.

Kloostrikiriku põhjaküljel olid nunnade, lõunaküljel aga munkade eluruumid. Kirikus oli munkadele määratud idaosas, kus asus ka altar. Põhjamüüri keskosas paiknes abtis-

sirõdu. Selle all oleva «armu ja aupaiste» ukse kaudu kanti äsja nunnaks õnnistatu oma süngesse eluruumidesse. Teist korda pääses ta alla kirikusse alles surnuraamil. Kogu oma kaotatud elu kestel võis ta kirikus viibimiseks kasutada ainult nunnarõdu, kuhu pääses ülemisest nunnade riskäigust kiriku põhjaseina taga. Kiriku lääneosa oli eraldatud võrega ja seal palvetasid tavalised usklikud.

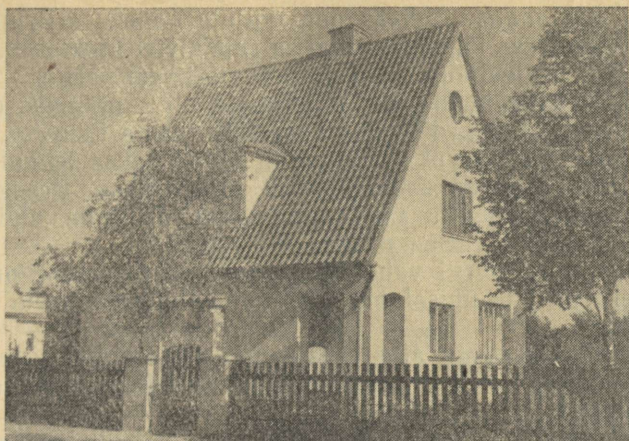
Enamik osa päevast olid kloostrielanikud kohustatud absoluutselt vaikima. Seetõttu oli välja kujunenud tummkõne märkide ja sõrmede abil. Kirikust ida pool asetseva käärkambri taga oli nn. kõnelemise ruum (parlatoorium). Vaheseinas oleva ava kaudu tohtisid siin eri sugupooli esindavad kloostrielanikud mõtteid vahetada, muidugi ainult selliseid, mis kloostri igapäevases tegevuses olid hädavajalikud. Rangest eraldatusest hoolimata vahetati ka teistsuguseid mõtteid ning loodi lubamatuid suhteid. Nii on säilinud kiri 1553. aastast, mis räägib habemeajaja ja tema abilise lõbusatest külaskäikudest nunnade juurde.

Kloostriile kuulusid suured maavaldused ja veekogud, nagu Viimsi poolsaar, Aegna saar, 13 küla Juuru ja Jõe-lähtme kihelkonnas ja mitmed kalastamiskohad. Peale maavalduste olid kloostri rikastumise allikaks veel annetused, kiriklikud trahvid, liigkasuga rahalaenu ja patulunastuskirjade müük.

Suurtel kirikupühadel kogunes kloostri juurde palju rahvast ja hulgaliselt kaupmehi. Kaupmees kooris rahvast, klooster aga omakorda kaupmeest. Rikkuste kuhjumine kloostrisse ei meeldinud Tallinna raele, mistõttu suhted linna ja kloostri vahel olid sageli väga teravad. Pärast kirikuteenistust vahutas kloostri metsas õlu ning üürgas torupill.

74. Metsakalmistu asub mõni kilomeeter Piritalt edasi, Kloostrimetsas. Kalmistu uuemasse ossa on maetud mitmed progressiivsed eesti ühiskonnategelased ja kirjanikud, nagu Johannes Vares-Barbarus, Lydia Koidula, Anton Hansen-Tammsaare, Eduard Vilde, Eduard Bornhöhe, Juhhan Sütiste jt.

Tavalisel ristidega kuhjatud surnuaial tekib paratamatult kõike maist hülgav kaduvuse meeoleu, siin männimetsa-alusel küngastikul vabalt paiknevad kalmud loovad optimistliku meeoleu. Oma kujunduse poolest on kalmistu ainulaadne kogu Baltikumis.

Individuaalelamu Nõmmel.

75. Mustamäe park Nõmmel on eriti armastatud väljasõidukohaks tallinlasele talvel. Mitme kilomeetri pikkuses looduslikus pargis leiab igaüks endale sobiva koha suusatamiseks. Ka suvel on sinne männimets tervislikuks jalutus- ja puhkekohaks.

Saja aasta eest polnud tänasest Nõmmest midagi olemas. Maa-ala kuulus Glehnide suguvõsale. Eelmise sajandi lõpuaastail ehitas üks endiste rüütlike järglasi Nicolai von Glehn Mustamäe veerule šveitsi majakese ja kesk-aegses laadis lossi. Ekstsentriline mõisnik rajas mitmed hiljem seisma jäänud tööstusettevõtted. Nõmme sadam oli kavandatud Habersti tee algusse Mustamäe alla, kuhu pidi kaevatama kanal Pelgurannast. Glehn püüdis lahendada ka töölistorterite küsimust. Valminud majad olid aga töölistele sobimatud kõrge hinna ja poolteise-ruutsütlase üldpinna poolest.

Mustamäe pargi väiksem osa Glehni lossivaremete ümbruses kannab veel tänapäeval rahvasuus Glehni pargi nimetust. Siin asusid mitmed ehitised, mille nimed aga rahvas ümber ristis. Eesti rahvaeepose «Kalevipoeg» lugemisest tuli Glehnil idee raudkivi tükkidest ja tsemendist Kalevipoja ehitamiseks. Ta tegi seda üle kümne aasta. Germaani kangelaste eeskujul sai Kalevipoeg õlgadele sarve-

dega härjanaha. Rahvas pani kujule nimeks «Glehni kurat». Samasse lähedusse tegi ta raudkivist krokodilli. Krokodill ja Kalevipoja tükid on praegugi veel pargis.

Peale kasvahoone, nn. palmimaja oli suuremaks ehituseks veel 12 sülla kõrgune vaatetorn. Kuna Esimese maailmasõja ajal olevat sealt märku antud saksa lennukitele, siis ristis rahvas selle «Glehni tuletorniks». Praegu on torn suurepäraseks treeningupaigaks Tallinna alpinistidele.

Mustamäe pargi vahetusse lähedusse rajatakse praegu õppekorpusi ja ühiselamuid Tallinna Polütehnilisele Instituudile.

Mustamäe veeru alla vabale maa-alale ehitatakse lähemal aastail uus linnaosa moodsate vabalt paiknevate elamutega.

Linnaümbruse kaugematest puhkepaikadest tuleb mainida rannikuala Tallinnast läände — Rocca al Mare, Rannamõisat, Laulasmaad ja Kloogat. Kõige kergem juurdepääs on Klooga randa, kuhu elektrirong viib suviti tallinlase napi tunniga.

Tubli poolteist tundi rongisõitu kulub minekuks Nelijärvele, mis asub Tallinnast idas. Siin on vaheldusrikas kinguline maastik, kuhu sõidetakse peamiselt talvel suusatama.

MUUSEUMID JA NÄITUSED

Ajaloomuuseum (Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloomuuseum) asub Pikk t. 17, tel. 434-46. Avatud kella 12—18, teisipäeval kella 12—16, kolmapäeval suletud.

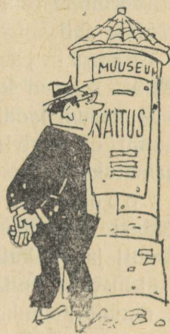
Muuseum loodi 1940. aastal Eestimaa Kirjanduse Ühingu Provintsiilmuuseumi baasil. (Provintsiilmuuseum asutati 1864. aastal.)

Muuseumi ajaloolised esemed on koondatud järgmistesse fondidesse: dokumentaalmaterjalid, mündid, medalid ja signaadid; kultuuriloolised esemed, eesti etnograafia; kujutava kunsti esemed, relvad, arheoloogilised esemed, fotod, fotonegatiivid.

Ekspositsioon tutvustab eesti rahva ajaloo peamisi etappe, nagu ürgkogukondlik kord Eesti alal, feodalismi periood, kapitalismi arendamine, Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, töörahva võitlus nõukogude võimu eest kodanliku diktatuuri tingimustes, nõukogude võimu taaskehtestamine 1940. a., eesti rahva osavõtt Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast ja sotsialismi ülesehitamine sõjajärgse ülesehitustöö perioodil.

Tööliste Kelder on TA Ajaloomuuseumi filiaal, asub Estonia pst. 8, tel. 474-23. Avatud kella 12—18, teisipäeval kella 12—16, kolmapäeval suletud.

Tööliste Keldri ekspositsioon avati Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 40. aastapäeva puhul. Esitatud materjalid valgustavad töörahva võitlust kodanliku Eesti diktatuuri tingimustes ajavahemikust 1918—1924. Tollel ajal olid neisse ruumidesse surutud kõik tööliklassi legaalseste organisatsioonide keskused, nagu ametiühingud, noorte organisatsioonid, spordiorganisatsioonid, töölisajakirjanduse toimetused ja talitused. Nii väljapandud esemed kui ka ruumid ise on meenutuse tähtsusega eesti tööliklassi kangelasliku võitluse ajast nõukogude võimu eest.

Kunstimuuseum (Tallinna Riiklik Kunstimuuseum) asub Kadrioru lossis, tel. 23-82. Avatud kella 12—19, esmaspäeval 12—17, teisipäeval suletud. Kadriorgu saab sõita trammiga nr. 1 ja 3.

Muuseum asutati 1919. a. Eesti Rahva Muuseumi Tallinna osakonna asemele.

Tallinna Riiklik Kunstimuuseum on kujunenud vabariigi keskseks kunstikoguks, kus säilitatakse eesti mineviku ja kaasaegset kunsti, samuti näiteid vene ja nõukogude ning Lääne-Euroopa maalist, graafikast, skulptuurist ja tarbekunstist. Pidevalt täienevad muuseumi kogud nii eesti kui ka eesti nõukogude kunstnike loominguga. Muuseumi ülesandeks on peale kunstikogude säilitamise nende populariseerimine rahva hulgas alalise ekspositsiooni, näituste, loengute ja trükiste abil.

Teatri- ja Muusikamuuseum asub Müürivahe t. 12, tel. 428-84. Avatud kella 12—18, esmaspäeval 12—16, teisipäeval suletud.

Muuseum loodi 1941. a. endise Eesti Muusikamuuseumi baasil. Muuseumil on teatri ja muusika osakond ning teatri- ja muusika-alane raamatukogu.

Loodusteaduste Muuseum (Eesti NSV Riiklik Loodusteaduste Muuseum) asub Lai t. 29, tel. 442-23. Avatud kella 11—19, teisipäeviti ja 31. kuupäeval suletud.

Muuseum asutati 1941. a. endisest Tallinna Provintsiaalmuuseumist ja mujalt koondatud loodusteaduslike fondide baasil.

Muuseumi fondides on üle 90 000 eksponaadi. Peaaegu täielikult on esindatud Eesti taimestik. Aastail 1839—1900 kogutud *Herbarium Balticumis* on 14 000 herbaarlehte. See väärtuslik koondkogu sisaldab tuntud keelemehe akadeemik F. Wiedemanni, geoloog Fr. Smidti jt. tuntud botaanikute asjaarmastuslikku ja ametialast töövaeva. Uuemaks koguks on 13 000 taime sisaldav «Eesti herbarium».

Muuseumi fondides on rikkalikult materjali Eesti NSV aluspõhja paleontoloogilistest leidudest ning arvukalt nii eesti kui ka välismaa lindude, roomajate ja putukate kollektsioone.

Muuseumi ekspositsioon on esitatud kolmes osas:

geoloogia osakonna ekspositsioon selgitab maa tekkimist ja ehitust, näitab elusorganismide evolutsioonilist arenemist, annab ülevaate mineraalidest, tutvustab Eesti NSV maavarasid ja nende kasutamist;

zooloogia osakonnas antakse ülevaade kaasaegse loomariigi süsteemist ja Eesti NSV loomaslikust;

botaanika osakonnas näidatakse Eesti NSV tähtsamaid taimkatte tüüpe ja selgitatakse Darwini õpetuse põhilisi aluseid.

Vabaõhumuuseum (Eesti NSV Kultuuriministeriumi Vabaõhumuuseum) asub Rocca al Mares Vabaõhumuuseumi teel 12, kuhu sõidavad bussid nr. 3, 4, 16, 17. Tel. Habersti 54.

Tallinna Vabaõhumuuseumi rajamisele asuti alles mõne aasta eest (projekti autor H. Heinsaar, konsultant K. Tihane). Külastajaile avati esialgne ekspositsioon 1960. a.

Tallinna Linnamuuseum asub Pikk t. 70, tel. 458-56. Avatud kella 11—19, esmaspäeval kella 11—17, teisipäeval suletud.

Muuseum asutati 1937. a. Ekspositsioon valgustab Tallinna ajalugu Põhjasõjast kuni kaasajani. Siin on väljapanekuid tööstuse, revolutsioonilise liikumise, nõukogude võimu taaskehtestamise ja Suure Isanaasõja kohta. Kaasajast on eksponeeritud materjale Tallinna taastamisest ja rekonstrueerimisest. Tallinna Linnamuuseumil on filiaalid raekojas, Kiek in de Kōkis ja Peetri Majas.

«Vana Tallinna» ekspositsioon asub raekojas, informatsioon tel. 458-56. Avatud kella 11—19, esmaspäeval 11—17, teisipäeval suletud.

Väljapanekud valgustavad Tallinna ajalugu vanemast ajast kuni Põhjasõjani. Siin on materjale Tallinna tekkimise, keskaegse käsitöö, kaubanduse, linna valitsemise, kohtukorralduse jm. küsimuste kohta.

Peetri Maja asub Kadriorus, kuhu saab sõita trammiga nr. 1 ja 3. Informatsioon tel. 458-56. Avatud maist oktoobrini kella 11—19, esmaspäeval 11—17, teisipäeval suletud.

Tallinna sadama ja Kadrioru lossi ehitamise ajal Tallinnas viibides peatus Peeter I selles majakeses. Tubades säilinud mööbel ja enamik esemeid on siin Peetri-aegsed. Vestibüülis on eksponeeritud materjale teemal «Peeter I ja Tallinn».

Tallinna vanad kindlused. Ekspositsioon asub vanas suurtükitornis Kiek in de Kōk. Informatsioon tel. 458-56. Avatud maist oktoobrini kella 11—19, esmaspäeval kella 11—17, teisipäeval suletud.

Kiek in de Kōk on Baltikumi üheks võimsamaks suurtükitorniks 15. sajandi lõpust. Torn kolmandal ja neljandal korrusel on eksponeeritud materjale Tallinna kindlustusvööndi ehitamise ajaloost ja mitmesuguseid relvi.

Ed. Vilde muuseum asub Koidula t. 34. Kadriorgu sõitmiseks võib kasutada trammi nr. 1 ja 3. Tel. 11-95. Avatud kella 11—19, laupäeval 11—17, teisipäeval suletud.

Muuseum asub majas, kus eesti suur realistlik kirjanik Eduard Vilde (1865—1933) elas oma elu lõpul. Muuseumis säilitatakse kirjaniku isiklike esemeid, kirjavahetust, esiktrükke jm. Erilist tähelepanu on pööratud ajalooliste romaanide triloogiale: «Mahtra sõda», «Kui Anija mehed Tallinnas käisid» ja «Prohvet Maltsvet».

Kunstihoone asub Võidu väljak 8. Tel. 428-18. Näitusesaalid on avatud näituste ajal kella 12—20, esmaspäeval kella 14—20, teisipäeval suletud.

Kunstihoone näitusesaalides eksponeeritakse kodumaa ja välismaa kujutava kunsti, tarbekunsti, fotokunsti ja raamatunäitusi.

Rahvamajanduse näituse paviljonid asuvad Pirita tee 12. Teaduslik-Tehnilise Propaganda Majas, asukohaga Tõnismägi 8, toimuvad perioodiliselt temaatilised näitused teaduse ja tehnika mitmesugustel erialadel. Näituste kohta saab informatsiooni tel. 480-13, näitusesaal on avatud kella 14—20, pühapäeval kella 12—18, kolmapäeval suletud.

Tallinna Moemaja asub Suur-Karja t. 19 (tel. 442-27), demonstratsiooni- ja näitusesaal Viru t. 11 (tel. 463-58).

Tallinna moekunstnikud on tuntud ka kaugel väljaspool oma vabariigi piire. Moemaja võtab regulaarselt osa mitmesugustest kodu- ja välismaa näitustest. Brüsseli maailmanäitusel hinnati Moemaja saavutusi hõbemedaliga. Antakse välja moeajakirja «Siluett», mis ilmub kaks korda aastas, ja moejoonistusi «Tallinna Moemaja soovitab».

Tallinna Loomaaed asub Mäekalda t. 45. Tel. 36-00. Avatud suvel kella 10—20, talvel kella 9—17. Kohalesõiduks kasutada trammi nr. 4 või ka Kadriorgu suunduvaid tramme nr. 1 ja 3.

TEADUS JA KULTUUR

Eesti NSV teadusliku uurimistöö ja kultuurielu tähtsamad keskused asuvad Tallinnas ja Tartus, kusjuures vabariigi pealinn on ülikoolilinnast selles suhtes üldiselt noorem.

Põlevkivi kasutamise alases uurimistöös on Tallinna teadlastel ja põlevkivibasseini praktikuil oluline koht kogu Nõukogude Liidu ulatuses. Selle töö tulemusena on põlevkivi energeetiline kasutamine muutunud ökonoomsemaks, on arenenud põlevkivi-keemiatööstus, põlevkivist hakati esmakordselt tootma majapidamisgaasi, tuhandeid toodetakse sideainet — kukermiiti. Edaspidi laieneb veelgi ehitusmaterjalide tootmine põlevkivituhast.

Pealinna teadlaste ja Tootsi briketitööstuse inseneride koostöö tulemusena mehhaniseeriti täielikult turbabriketi tootmine, mille eest autoreile anti Stalini preemia.

Liivast ja lubjast silikaattelliste valmistamine on ammu tuntud. Kuid samadest lähteainetest võib erilise tehnoloogia rakendamisel saada peaaegu graniitkõva ehitusmaterjali — silikaltsiiti. Tänu sellele Tallinnas leiutatud uudsele ehitusmaterjalile on nüüd avanenud laiad perspektiivid nende kohalike ehitusmaterjalide täielikumaks kasutamiseks kogu Nõukogude Liidu ulatuses. Silikaltsiidi tootmise vastu tuntakse huvi ka välisriikides.

Märkimisväärsed on raadiotehase «Punane Ret» saavutused radioolade «Estonia» ja mitmesuguste elektrimõõteriistade konstrueerimise ja tootmise alal. Tehase tooted said Brüsseli maailmanäitusel tunnustuse osaliseks ning autasustati medalitega.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia asutati 1946. a. See on vabariigi teadusliku töö keskuseks, kuhu kuulub üksteist uurimisinstituuti, kolm teaduslikku seltsi, kolm muuseumi ja mitu uurimistöõde baasi.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Presiidium asub Kohtu t. 6, tel. keskjaam 431-04.

Tallinnas asuvad järgmised TA allasutused ja teaduslikud seltsid.

1. Bioloogia- ja Meditsiiniteaduste osakond — Kohtu t. 6, tel. 431-04/6.

Eksperimentaalbioloogia Instituut — Keemia t 41, tel. 411-62.

Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Instituut — Ravi t. 18/20, tel. 458-08.

Looduseuurijate Seltsi Tallinna Osakond — Estonia pst. 7, tel. 26-26.

Tallinna Botaanikaaed — Kloostrimetsa tee 90, tel. 691-61.

2. Füüsikalis-matemaatiliste ja tehniliste teaduste osakond — Estonia pst. 7, tel. 419-01/36.

Ehituse ja Ehitusmaterjalide Instituut — Estonia pst. 7, tel. 423-25.

Energeetika Instituut — Paldiski mnt. 1, tel. 422-44.

Geoloogia Instituut — Estonia pst. 7, tel. 441-89.

Tehniline Katsebaas — Männiku t. 104, tel. 571-95.

Tallinna Tähetorn — Estonia pst. 15, tel. 442-92.

3. Ühiskonnateaduste osakond — Sakala t. 35, tel. 493-70.

Ajaloo Instituut — Estonia pst. 7, tel. 424-31.

Keele ja Kirjanduse Instituut — Sakala t. 35, tel. 420-76.

Majanduse Instituut — Estonia pst. 7, tel. 445-70.

Eesti Geograafia Selts — Sakala t. 35.

Emakeele Selts — Sakala t. 35, tel. 493-31.

Kodu-uurimise Komisjon — Sakala t. 35.

Ajaloomuuseum — Pikk t. 17, tel. 434-46.

Keskraamatukogu — Estonia pst. 7, tel. 439-16.

Ajakiri «Keel ja Kirjandus» — Sakala t. 35, tel. 457-03.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised — Sakala t. 35, tel. 471-06.

Partei Ajaloo Instituut (Tõnismägi 16, tel. 422-37) tegeleb EKP ajaloo küsimustega ja marksismi-leninismi klassikute tööde väljandmisega eesti keeles.

Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni Instituut (Paldiski mnt. 52, tel. 440-51) on Eesti NSV Tervishoiu Ministeeriumi teaduslikuks asutuseks, kus uuritakse nakkushaiguste epidemioloogiat, mikrobioloogiat ja virooloogiat ning kooli- ja kommunaal-tervishoidu.

Kõrgemad õppeasutused

Tallinna Polütehniline Instituut (Kalinini t. 101, tel. 743-40) asutati 1936. a. Instituut annab Eesti NSV rahvamajandusele kõrgema haridusega spetsialiste. Igal aastal lõpetab instituudi keskmiselt 400 noort inseneri. Instituudis toimub ka laialdane teaduslik uurimistöö. Vabariigi tööstusettevõtetele ja ehitusorganisatsioonidele antakse praktilist teaduslikku abi.

Ed. Vilde nimeline Tallinna Pedagoogiline Instituut — asub Narva mnt. 57, tel. 17-64. Siin valmistatakse ette õpetajaid alg- ja 8-klassilistele koolidele.

Eesti NSV Riiklik Kunstiinstituut asub Tartu mnt. 11, tel. 24-29. Selles majas asub kunstialane õppeasutus juba 1917. a. alates.

Tallinna Riiklik Konservatoorium (Suvorovi pst. 3, tel. 460-27) asutati 1919. a.

Raamatukogud

Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riiklik Raamatukogu asub Toompeal Raamatukogu plats 1.

Raamatukogu on avatud kella 11—23, pühapäeval kella 12—20. Iga kuu esimesel reedel suletud. Üldlugemissaali tel. 445-58, tehnilise kirjanduse lugemissaali tel. 471-79, teatmebibliograafia osakonna tel. 420-94.

Raamatukogus on kõik pärast sõda Nõukogude Liidus ilmunud eesti- ja venekeelsed trükiteosed, samuti välismaa kirjandust. Sõjaeelsetest ajajärgust pärinevad fondid on rikkalikud, kuid mitte nii täielikud. Raamatukogus on ka haruldaste raamatute fond.

Raamatukogu fondides on kokku ligi 1,8 miljonit trükist. Selle arvu ületab Eesti NSV raamatukogudest ainult Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslik Raamatukogu.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keskraamatukogu asub Estonia pst. 7, tel. 439-16. Raamatukogu on avatud talvel kella 9—21, suvel kella 8—17, pühapäeval suletud.

Raamatukogu teenindab teadlasi ja teaduslike uurimisküsimustega tegelevaid töötajaid.

Raamatukogu fondid ulatuvad üle miljoni eksemplari. Kaasaegse võorkeelse kirjanduse poolest on raamatukogu Nõukogude Eestis kõige täiuslikum.

Haruldaste ja käsikirjaliste raamatute sektor asub Kohtu t. 6, tel. 431-04/4. See organiseeriti endise Eesti Kirjanduse Ühingu raamatukogu baasil ja sellesse kuulub ka üks Nõukogude Liidu vanimaid raamatukogusid — 16. sajandil asutatud «Tallinna avalik raamatukogu Oleviste kiriku juures». Sektor on ühtlasi ka üheks täiuslikumaks Baltimail ilmunud ja Baltimaid käsitleva vanema võõrkeelse kirjanduse koogu ning sisaldab palju unikaalseid raamatuid.

Riiklik Teaduslik Meditsiiniline Raamatukogu asub Uus t. 3, tel. 458-53.

Raamatukogu on avatud kella 14—22, laupäeval kella 10—18, pühapäeval kella 11—18.

Raamatukogul on lugemissaal ja teatmebibliograafia kabinet. Fondides on üle 160 000 trükise.

Teaduslik-Tehnilise Propaganda Maja Raamatukogu asub Tõnsmägi 8-a, tel. 480-14.

Raamatukogu on avatud igal esmaspäeval, teisipäeval ja reedel kella 14—20.

Raamatukogu fondides on ligi 13 000 köidet tehnilist kirjandust ning üle 300 eri nimetuse kodu- ja välismaiseid tehnilisi ajakirju.

M. Gorki nim. Tallinna Keskraamatukogu asub Estonia pst. 8. Asutati 1907. a. Raamatukogu fondides on ligi 300 000 köidet.

Laenutusosakond (tel. 432-45) on avatud talvel kella 14—20, laupäeval kella 13—18, pühapäeval kella 12—18. Suvel avatud kella 13—19, laupäeval 13—18, pühapäeval suletud. Iga kuu esimesel tööpäeval on laenutusosakond suletud.

Lugemissaal (tel. 412-86) on avatud talvel kella 12—22, suvel kella 12—20. Iga kuu esimesel tööpäeval ja suvel ka pühapäeviti on lugemissaal suletud.

Teatmebibliograafia osakond (tel. 412-86) on avatud talvel kella 12—21, laupäeval ja pühapäeval kella 12—19. Suvel on avatud 13—19, laupäeval 12—18, pühapäeval suletud. Iga kuu esimesel tööpäeval on teatmebibliograafia osakond suletud.

Rändfondi osakond (tel. 466-24) teenindab ettevõtteid, asutusi ja laevu rändraamatukogudega. Mitu niisugust raamatukogu on Põhja-Atlandil heeringapüüdjate käsutuses.

Tallinna rajooniraamatukogud on avatud kella 14—20, laupäeval kella 13—18, pühapäeval kella 12—18. Iga kuu viimasel tööpäeval suletud. Suvel on kõik rajooniraamatukogud avatud kella 13—19, pühapäeviti suletud.

Keskraajooni I Raamatukogu — Pärnu mnt. 122, tel. 416-07.

Keskraajooni Nõmme I Raamatukogu — Nõmmel, Õie t. 12, tel. 511-42.

Keskrajooni Nõmme II Raamatukogu — Nõmmel, Pärnu mnt. 444, tel. 508-04.

Keskrajooni Nõmme III Raamatukogu — Nõmmel, Pärnu mnt. 303, tel. 506-20.

Kalinini Rajooni I Raamatukogu — Koplis, Kalinini t. 77, tel. 743-21.

Kalinini Rajooni Ed. Vilde nim. II Raamatukogu — Ristiku 17, tel. 493-23.

Kalinini Rajooni III Raamatukogu — Tööstuse t. 1. tel. 411-58.

Kalinini rajooni IV Raamatukogu — Majakovski t. 35.

Mererajooni I Raamatukogu — Tartu mnt. 72, tel. 24-57.

Mererajooni II Raamatukogu — Pirital, Merivälja tee 20, tel. 691-12.

Mererajooni III Raamatukogu — Meriväljal, Tuule tee 18.

Mererajooni V Raamatukogu — Lomonossovi t. 60, tel. 34-47.

Lasteraamatukogud on avatud kella 12—18, laupäeval kella 11—16, suletud talvel teispäeviti, suvel pühapäeviti.

Keskrajooni I Lasteraamatukogu — Kingissepa t. 36/38, tel. 471-24.

Kalinini Rajooni I Lasteraamatukogu — Kalinini t. 77, tel. 743-21.

Mererajooni IV Raamatukogu (teenindab ka täiskasvanuid) — Koidula t. 21 (Noortepargis).

Arhiivid

Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklik Keskarhiiv asub Toompea lossis (sissekäik hoovilt), tel. 423-52.

Arhiivis säilitatakse nõukogude asutuste, organisatsioonide ja ettevõtete materjale aastaist 1917—1918 ja 1940—1956, ning kodanliku Eesti Vabariigi riigiasutuste, organisatsioonide ja ettevõtete materjale, kokku ligi 2 miljoni säilitamisühiku ulatuses (ligi 5000 fondi).

Arhiivi juures asuvad kirjanduse ja kunsti arhiiv ning kinofonodokumentide arhiiv, kus säilitatakse asutuste, organisatsioonide ja üksikisikute fonde, mis käsitlevad eesti kirjanduse, kunsti, muusika ja teatri ajalugu nii nõukogude kui ka nõukogude-eelsest perioodist, ja mitmesuguseid kino- ja fotodokumente poliitiliste sündmuste ning majanduse ja kultuuri arengu kohta.

Arhiivi teaduslik-teatmekirjanduse raamatukogu sisaldab üle 25 000 mitmesuguse raamatu, ajalehe jms.

Arhiivi töötajad kasutavad arhiivimaterjale asutustelt saadud ülesannete täitmiseks ning arhiiviteatiste koostamiseks tööstaaži, hariduse, revolutsioonilise tegevuse jms. kohta.

Teaduslikke töötajaid teenindatakse lugemissaali kaudu.

Tallinna Linna ja Harju Rajooni Riiklik Arhiiv asub Lai t. 40, tel. 445-45.

Vanim arhiiv Eesti NSV-s Sisaldab kokku umbes 150 000 säilitamis-

ühikut (üle 900 fondi). Arhiivis on rikkalikult dokumentaalmaterjale 1257. a. alates. Endise Harjumaa ja nüüdse Harju rajooni asutuste materjalid alates 1917. a.

Arhiiv teenindab teaduslikke töötajaid lugemissaali kaudu ning annab välja arhiiviteatise tööstaaži, hariduse, omandiõiguse jms. kohta.

Vabariikliku Perekonnaseisuaktide Büroo Arhiiv asub Toompea lossis (sissekäik lossiaast), tel. 611-02.

Arhiiv sisaldab perekondlike andmeid alates 19. sajandi algusest. Dokumentaalsed materjalid varasema ajajärgu kohta asuvad Tartu Ajalooliste Fondide Riiklikus Keskarhiivis.

Arhiiv annab välja arhiiviteatise perekonnaalastes küsimustes.

Ajalehtede toimetused

- «Rahva Hääl» — Pikk t. 2, tel. 420-01.
- «Sovetskaja Estonia» — Pikk t. 40, tel. 451-27.
- «Noorte Hääl» — Pikk t. 40, tel. 421-93.
- «Molodjož Estonii» — Pikk t. 40, tel. 431-94.
- «Sirp ja Vasar» — Pikk t. 54, tel. 432-46.
- «Nõukogude Õpetaja» — Pikk t. 40, tel. 433-18.
- «Spordileht» — Rataskaevu t. 2 tel. 499-33.
- «Ohtuleht» — Pikk t. 58, tel. 439-68.
- «Säde» — Pärnu mnt. 10, tel. 472-14.
- «Kodumaa» — Raekoja plats 14, tel. 493-59.
- «Eesti Raudteelane» — Pikk t. 36, tel. 644-51.
- «Eesti Meremees» — Suur-Karja t. 10, tel. 480-96.

«Ehitustööline» — Narva mnt. 58, tel. 10-06.

«Harju Elu» — Rataskaevu t. 10, tel. 459-14.

Ajakirjade toimetused

- «Eesti Kommunist» — Lauristini t. 1, tel. 451-75.
- «Keel ja Kirjandus» — Estonia pst. 7, tel. 419-01/73.
- «Kehakultuur» — Pikk t. 73, tel. 445-22.
- «Kultuur ja Elu» — Ed. Vilde t. 4, tel. 495-29.
- «Looming» — Kohtu t. 3, tel. 413-65.
- «Loomingu Raamatukogu» — Kohtu t. 3, tel. 413-65.
- «Noorus» — Pikk t. 73, tel. 457-84.
- «Nõukogude Eesti Tervishoid» — Lossi plats 7, tel. 450-73.
- «Nõukogude Naine» — Rataskaevu t. 2, tel. 424-80.
- «Nõukogude Kool» — Tõnismägi 11, tel. 454-25.
- «Pikker» — Pikk t. 30, tel. 480-61.
- «Pilt ja Sõna» — Pikk t. 40, tel. 443-85.
- «Pioneer» — Estonia pst. 4, tel. 449-70.
- «Sotsialistlik Põllumajandus» — Lai t. 39, tel. 432-88.

Teaduste Akadeemia Toimetised — Sakala t. 35, tel. 471-06.

«Tehnika ja Tootmine» — Pärnu mnt. 10, tel. 477-10.

«Täheke» — Estonia pst. 4, tel. 449-70.

Eesti Riiklik Kirjastus — Pärnu mnt. 10, tel. 417-60.

Kirjastus «Eesti NSV Kunst» — Pikk t. 6, tel. 432-56.

Eesti Raadio — Kreutzwaldi t. 14, tel. 12-63.

Tallinna Televisioonistuudio — Kreutzwaldi t. 14, tel. 36-48.

Tallinna Kinostuudio — Harju t. 33, tel. 412-31.

Teatrid

«Estonia» (Tööpunalipu ordenit omav Eesti NSV Riiklik Akadeemiline Ooperi- ja Balletiteater «Estonia») — asub Estonia pst. 4. Kassad on avatud kella 11—14 ja 17—20, teisipäeval suletud. Tel. 447-09 (kassa). Piletite eelmüük algab harilikult 5 päeva enne etendust.

Etenduste algus kell 19.30, pühapäeval kell 12 ja 19.30. Õpilasetendused kell 12 ja 18.

«Estonia» teater kujunes välja 1865. a. asutatud «Laulo ja Mängo Seltsi» («Estonia») juures mõne aasta pärast tegutsema hakanud näitemänguringist. Kutseliseks muutus teater 1906. a.

Tallinna Draamateater (Viktor Kingissepa nim. Tallinna Riiklik Akadeemiline Draamateater) asub Pärnu mnt. 5. Kassa on avatud kella 11—14 ja 17—20, esmaspäeval suletud. Tel. 420-65/115. Pileteid müüakse harilikult kuni 5 päeva ette.

Etenduste algus kell 19.30, pühapäeval kell 12 ja 19.30. Osa etendusi transleeritakse vene keelde.

Teater on loodud 1916. a. Teatrite reorganiseerimisega pärast sõda koondusid Draamateatrisse parimad draamanäitlejad «Estoniast», endisest Töölisteatrist ja Noorsooteatrist. Vabariigi juhtiva draamateatrina esitab maailma, vene ja eesti klassika suurteoseid.

Eesti NSV Riiklik Vene Draamateater (asut. 1948. a.) asub Võidu väljak 5. Kassa on avatud kella 13—20, esmaspäeval suletud. Tel. 437-16. Pileteid müüakse kuni 5 päeva ette.

Etenduste algus kell 19.30, pühapäeval kell 12 ja 19.30. Suurem osa etendusi transleeritakse eesti keelde.

Eesti NSV Riiklik Nukuteater (asut. 1952. a.) asub Lai t. 1. Kassa on avatud kella 11—14, ja 16—18.30. Esmaspäeval suletud. Tel. 479-33. Piletite eelmüük jooksvaks nädalaks. Etendused neljapäeval kell 11, laupäeval kell 18 ja pühapäeval kell 12 ja 17.

Eesti NSV Riiklik Filharmoonia (asut. 1941. a.) asub Estonia pst. 4. Sissepääs eelmüügikassasse on «Estonia» teatrimaja Pärnu maantee poolsest küljelt. Eelmüügikassa on avatud kella 11—14 ja 17—19, peakassa kella 19—20. Teisipäeval on kassad suletud. Pileteid müüakse tavaliselt kuni 5 päeva ette.

Kontsertide algus harilikult kell 20.

Filharmoonia koosseisu kuuluvatest muusikakollektiividest on väljaspool vabariigi piire tuntum Riiklik Akadeemiline Meeskoor (peadirigent NSV Liidu rahvakunstnik professor Gustav Ernesaks). Peale meeskoori tegutseb veel estraaditrupp, estraadiorkester, puhkpillikvintett. Isetegevuslikult tegutsevad Filharmoonia juures rahvapilliainsambel ja rahvatantsurühm.

Isetegevuslikud teatrid

A. H. Tammsaare nim. Tallinna Isetegevuslik Teater — Mitšurini t. 6, tel. 473-57.

J. Tombi nim. Isetegevuslik Noorsooteater — Pikk t. 26, tel. 452-62
Kutsehariduse Peavalitsuse Isetegevuslik Teater «Noorus» — Pikk t. 41, tel. 412-10.

Tallinna Laevastiku Ohvitseride Maja Isetegevuslik Teater — Merepuiestee 14, tel. 447-11.

Tallinna Pioneeride Teater — Ujula 12, tel. 447-84.

Kontserdisaalid ja -väljakud

«Estonia» kontserdisaal — Estonia pst. 4.

«Eesti Energia» saal — Estonia pst. 1.

Tallinna Laevastiku Ohvitseride Maja kontserdi- ja teatrisaal — Merepuiestee 14, tel. 447-11.

Harju mäe kontserdiväljak — kontserdid toimuvad suvel harilikult teisipäeviti ja reedeti kell 19.

Kadrioru kontserdiväljak — kontserdid toimuvad suvel harilikult kell 19, pühapäeval kell 14 ja 17.

Kinod

Tallinna kinodes linastuvate filmide nimetused ja seansside algused on märgitud igapäevastes ajalehtedes.

Laiekraankino «Rahu» — Koplis, Kalinini t. 69-b, tel. 743-74, tramm 1, buss 2. Eelmüügikassa asub Viru t. 10, avatud kella 16—19, pileteid müük järgmiseks päevaks.

Kahe saaliga kino «Sõprus» — Vana-Posti t. 8, tel. 419-19.

«Oktoober» — Viru t. 4, tel. 441-43.

«Forum» — Narva mnt. 13, tel. 454-67, tramm 1, 3, 4.

«Lembitu» — Kalinini t. 8, tel. 440-67, tramm 1, buss 2, 18.

Dokumentaalfilmide kino «Pioneer» — Viru t. 10, tel. 441-35.

«Partisan» — Paldiski mnt. 25, tel. 440-66, buss 3, 4, 16, 17, 18.

«Võit» — Nõmmel, Pärnu mnt. 326, tel. 501-86, elektrirong.

«Edasi» — Koplis, Kalinini t. 110, tel. 740-12, tramm 1, buss 2.

«Pirita» — Pirital, Merivälja tee 3, tel. 691-63, buss 1, 8, 9, 12, 13.

«Pelgurand» — Koplis, Majakovski 35, tel. 426-62, buss 1.

Tallinna Tsirkus — Lenini pst. 6, tel. 37-98.

Tsirkus tegutseb ainult suvel. Esinevad külaliskollektiivid vennasvabariikidest ja välismaalt.

Kultuurihooned ja klubid

Ehitajate Klubi — Endla 16, tel. 470-05.

Hariduse- ja Teaduse alal Töötajate Maja — Raekoja plats 14, tel. 424-64.

J. Tombi nimeline Kultuurihooned — Pikk t. 26, tel. 452-62.

Mereklubi — Uus-Sadama t. 11-a, tel. 20-97.

Nõmme Kultuurimaja — Nõmmel, Turuplats 2, tel. 500-88.

Raudteelaste Klubi — Kalinini t. 7, tel. 640-26.

Tallinna Tööstuskaubastu Klubi — Viru t. 3, tel. 425-28.

Tallinna Vineeri- ja Mööblivabriku Klubi — Lõuna t. 17, tel. 470-74.

V. Kingissepa nim. Tselluloosi- ja Paberikombinaadi Klubi — Tartu mnt. 88, tel. 29-01.

Loomingulised liidud

Eesti NSV Ajakirjanike Liit — Pikk t. 73, tel. 498-89.

Eesti NSV Arhitektide Liit — Lai t. 29, tel. 423-37.

Eesti NSV Heliloojate Liit — Estonia pst. 4, tel. 441-03.

Eesti NSV Kinematograafia Töötajate Liit — Suur-Karja t. 23, tel. 466-44.

Eesti NSV Kirjanike Liit — Kohtu t. 3, tel. 445-83.

Eesti NSV Kunstnike Liit — Võidu väljak 6, tel. 450-14.

Eesti NSV Teatriühing — Estonia pst. 4, tel. 432-48.

Loominguliste Liitude Klubi («Kunstiklubi») — Võidu väljak 8.

Välismaaga Sõpruse ja Kultuurisidemete Arendamise Eesti Ühing — Weitzenbergi t. 39, tel. 31-46.

Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu — Tõnismägi 10, tel. 438-62.

Eesti NSV Poliitiliste ja Teadusalaste Teadmiste Levitamise Ühing — Võidu väljak 10, tel. 458-57.

SPORT JA KEHAKULTUUR

Eesti NSV tähtsamateks spordikeskusteks on vabariigi pealinn Tallinn ja ülikoolilinn Tartu.

Tallinlased Paul Keres, Johannes Kotkas, August Englas, Brung Junk, Uno Palu, Ulvi Voog, Eve Maurer, Toomas Leius jt. on tuntud üle maailma.

Tallinnas peetakse arvukalt vabariiklikke ja üleliidulisi võistlusi. Populaarseimaks on meil mootorisportdivõistlused rahvusvahelise kuulusega Pirita ringrajal. Tallinna mootorisportlaste elust ja võistlustest nimetatud ringrajal valmis Tallinna Kinostuudio hiljuti kunstiline film «Vallatud kurvid», mis on leidnud sooja vastuvõtu nii meil kui ka välisriikides. Sama stsenaariumi järgi valmib esimene nõukogude kunstiline panoraamfilm.

Suure populaarsuse linna elanikkonna hulgas on võitnud Tallinna spordimängud. 1958. a. sooritas spordimängude määrginormi 29 469 tal-
linlast.

Igal suvel on Tallinnas üldise huvi keskpunktis linna kehakultuuri-kollektiividele korraldatavad traditsioonilised kombineeritud teatevõistlused ajalehe «Õhtuleht» rändauhinnale. Need teatevõistlused marsruudil Kadriorg—Pirita—Kadriorg toimuvad juba 1949. a. alates. Igal aastal leiavad Tallinnas aset ka traditsioonilised ujumisvõistlused ajalehe «Noorte Hää!» auhinnale ning jalgratturite ümber linna sõit ajalehe «Molodjož Estonii» auhindadele.

Kehakultuur ja sport võtab iga aastaga üha laiemat ulatust. Seepärast on viimasel ajal hoogustunud ka uute spordibaaside ehitamine. Lisaks olemasolevatele sisebasseinidele ehitatakse Tallinna südalinnas (Ujula t.) Balti liiduvabariikide suurimat siseujulat. Ehitus on valmimisjärgus. Suurepäraseks spordibaasideks kujunevad ka «Kalevi» uus tennisehall Kingisõõpa tänavas, velodrekk ja välisuujulate kompleks Pirital, terve rida spordiväljakuid kõigis linna rajoonides. Kavas on püstitada Mustamäele uus suusahüppetrampliin. Mõne aasta pärast on Tal-

linnas võimalik pidada rahvusvahelisi suurvõistlusi kõigil tähtsamatel spordialadel.

Vabariikliku Ratsaspordi Kooli maneež — Matrosovi t. 26, tel. 446-46, tramm 3, 4.

Tallinna Riiklik Hipodroom — Paldiski mnt. 50, tel. 430-89, buss 3, 4, 6, 16, 17.

VSÜ «Kalevi» hokistaadion — Suvorovi pst. 2, tel. 412-69.

VSÜ «Kalevi» suusabaas — Nõmmel, Mustamäe t. 32, tel. 501-36, elektriring.

VSÜ «Kalevi» keskliuväli — Herne t. 28, tel. 420-69, buss 16.

VSÜ «Kalevi» liuväli — Mitšurini t. 15, tel. 475-86.

Pirita ringrajal korraldatakse mootorisporidi- ja jalgrattaspordivõistlusi. Mootorispordivõistluste ajal bussiühendus eriplaani alusel Stalini väljakult.

Iru ringrajal korraldatakse auto- ja mootorispordivõistlusi. Võistluste ajal bussiühendus eriplaani alusel Stalini väljakult.

Tallinna Lastestaadion — Komsomoli t. 14, tel. 419-78, tramm 3, 4, buss 5, 7, 18.

Mererajooni Laste Spordikooli tehisjäaga liuväli ja eelsoojendusega bassein — Kadriorus, Koidula t. 21, (Noortepargis), tel. 18-74, tramm 1, 3.

ALMAVÜ lennuspordiklubi Lai t. 2, tel. 440-29.

ALMAVÜ radioklubi — Lai t. 1, tel. 449-37.

ALMAVÜ mereklubi — Leineri t. 8, tel. 15-77.

ALMAVÜ Vabariiklik auto-motoklubi — Väike-Karja t. 5, tel. 474-65.

VSÜ «Kalevi» Komsomoli-nimeline staadion — Staadioni t. 3, tel. 477-55, 439-23.

KS «Dünamo» staadion — Roheline aas 20, tel. 16-39, tramm 1, 3.

VSÜ «Kalevi» tennisestaadion — Herne t. 28, tel. 420-69, buss 16.

VSÜ «Kalevi» spordiväljakud — Mitšurini t. 15, tel. 475-86.

VSÜ «Kalevi» käsipalliväljakud — Pärnu mnt. 41, tel. 417-82, tramm 3, 4, buss 5, 7, 18.

VSÜ «Kalevi» tennisehall, V. Kingissepa t. 54.

KS «Dünamo» tennisehall — Roheline aas 3, tel. 15-35, tramm 1, 3.

VSÜ «Kalevi» võimla — Pärnu mnt. 41, tel. 417-82, tramm 3, 4, buss 5, 7, 18.

KS «Dünamo» võimla — Harjuorg, Toompea t. 3, tel. 467-09.

Ülemiste spordihoone — Leningradi mnt. 15, tel. 608-45.
tramm 4, buss 6, 20.

Tallinna Ehitustehnikumi võimla — Luise t. 1-a, tel.
454-09.

VSU «Kalevi» raskejõustiku maja — Rataskaevu t. 15,
tel. 412-63.

Tallinna Siseujula — Ujula t. 3, tel. 460-01.

Tallinna sõudespordi baas — Harku, tel. Habersti 50.

VSU «Kalevi» sõudebaas — Pirital, autobuss 1, 7, 8, 9, 12,
13.

KS «Dünamo» lasketiir — Kadriorus, Jalgpalli tee, tel.
29-00.

VSU «Kalevi» jahilaskesporditiir — Nõmmel, Ha-
bersti tee, tel. 518-17, elektrirong.

Eesti NSV Spordiühingute ja -organisatsioonide
Liidu Nõukogu — Vana-Posti t. 2, tel. 439-30.

Eesti NSV Spordiühingute ja -organisatsioonide
Liidu Tallinna Nõukogu — Mündi t. 3, tel. 477-73.

VSU «Kalevi» Kesknõukogu — Pärnu mnt. 41, tel. 429-87.

KS «Dünamo» Eesti Vabariiklik Nõukogu — Pikk t.
37, tel. 459-50, 446-95.

VSU «Tööjõureservide» Eesti Vabariiklik Nõu-
kogu — Tulbi t. 9, tel. 463-40.

VSU «Jõud» Kesknõukogu — Toompuiestee 21, tel. 413-85.

ALMAVU Eesti Vabariiklik Komitee — Pikk t. 68, tel.
448-64.

VSU «Kalevi» Tallinna Nõukogu — Pärnu mnt. 41,
tel. 476-79.

Vabariiklik maleklubi — Pärnu mnt. 24, tel. 461-74.

VSU «Kalevi» motoklubi — Kloostrimetsas, Kloostrimetsa
tee 56-a, tel. 692-94.

VSU «Kalevi» turismiklubi — Pärnu mnt. 41, tel. 476-91,
tramm 3, 4, buss 5, 7, 18.

VSU «Kalevi» Tallinna jahtklubi — Pirital, Pirita tee 17,
tel. 690-53, 692-14, buss 1, 7, 8, 9, 12, 13.

VSU «Kalevi» Tallinna tenniseklubi — Herne t. 28,
tel. 420-69, buss 16.

VSU «Kalevi» Tallinna jahindusklubi — Pärnu mnt.
41, tel. 421-53, tramm 3, 4, buss 5, 7, 18.

VSU «Kalevi» Tallinna kalaspordiklubi — Pärnu
mnt. 41, tel. 476-90, tramm 3, 4, buss 5, 7, 18.

ALMAVU laskespordiklubi — Nõmmel, Habersti tee, tel.
504-94, elektrirong.

ELUOLUSTIKULISED ASUTUSED

Hotellid

- «Palace» — Võidu väljak 3, tel. 461-71
- «Tallinn» — Rataskaevu t. 7, tel. 436-88.
- «Euroopa» — Viru t. 24, tel. 440-49.
- «Balti» — Vaksali põik 3, tel. 440-47.
- «Kopli» — Kalinini t. 2a, tel. 427-61.

Einestamine

- Restoranid on avatud kella 13—01, odavad lõunad kella 13—17.
- Muusika ja tants kella 21-st alates.
- «Kevad» — Lomonosovi t. 2.

- «Gloria» — Mürivahe t. 2, tel. 466-46.
- «Nord» — Rataskaevu t. 3, tel. 410-30.
- «Palace» — Võidu väljak 3, tel. 476-94.
- «Euroopa» — Viru t. 24, tel. 447-69.
- «Tartu» — Tartu mnt. 12, tel. 24-45.
- «Tallinn-Balti» — Balti vaksalis, tel. 424-21.
- «Pärnu» — Tallinn-Väike vaksalis, tel. 413-18.
- «Nõmme» — Nõmmel, Jaama t. 2, tel. 513-58.
- «Pirita» — Pirital, Merivälja tee 1, tel. 630-73.
- «Rand» — Pirita rannas, tel. 619-23, avatud suvel.

Kohvikud

- «Moskva» — Võidu väljak 10, tel. 438-18, 431-24, avatud kella 8—23
 - «Tallinn» — Harju t. 48, tel. 425-88, avatud kella 8-23. Suveperioodil on avatud Harjumäel vabaõhukohvik.
 - «Palace» — Pärnu mnt. 14, avatud kella 8—22.
 - «Energia» — Lenini pst. 4.
 - «Harju» — Suur-Karja t. 4/6, tel. 466-66, avatud kella 8—23.
 - «Pärl» — Pikk t. 1, tel. 433-55, avatud kella 8.30—20.30.
 - «Gnom» — Vana Turg 8, tel. 467-41, avatud kella 8—21.
 - «Lemmik» — Viru t. 18, tel. 429-28, avatud kella 9—23.
 - «Narva» — Narva mnt. 30, tel. 21—72, avatud kella 8—21.
 - «Kadriorg» — Kadriorus, Weitzenbergi t. 27a, tel. 15-42, avatud kella 9—23.
 - «Toome» — Toompuiestee 29, tel. 478-69, avatud 9—21.
 - «Salme» — Vana-Kalamaja t. 11, avatud 9—22.
 - Õllesaal — Väike-Karja t. 1, avatud kella 8—21.
- ### Sööklad:
- Dieetsöökla — Viru t. 4, avatud kella 11—21.

- «Viru» — Vene t. 2, avatud kella 11—21.
 «Vana Toomas» — Raekoja plats 4, avatud kella 10—22.
 «Tervis» — Rataskaevu t. 7, avatud kella 8—23.
 «Astoria» — Võidu väljak 5, avatud kella 12—01.
 «Võit» — Suur-Karja t. 18, avatud kella 12—20.
 «Rahvuslikud Toidud» — Uus t. 1/3, avatud kella 10—21.
 Nr. 4 — Estonia puiestee 5, avatud kella 10—21.
 «Sõprus» — Tartu mnt. 38, avatud kella 10—22.
 «Kodu» — Narva mnt. 26.
 «Kopli» — Kalinini t. 2a, avatud kella 9—22.
 «Linda» — Paldiski mnt. 8, avatud kella 10—22.
 «Edu» — Komsomoli t. 37, avatud kella 11—23.
 Nr. 8 — Juurdeveo t. 5, avatud kella 8—22.
 «Männiku» — Männiku tee 105, avatud kella 11—21.
 «Hiiu» — Nõmmel, Pärnu mnt. 370, avatud kella 8—21.

Kõhumured lahenduvad iseteenindamisega

Toidubaarid

- «Viru» — Viru t. 1 avatud kella 8—21.
 «Central» — Sauna t. 1, avatud kella 8.30—22.
 «Narva» — Vaksali t. 12, avatud kella 8—22.
 «Automaat» — Suur-Karja t. 18, avatud kella 8—21.
 «Metropol» — E. Vilde t. 4, avatud kella 10—23.
 «Automaat-Balti» — Toompuiestee 37, avatud kella 8—21.30.
 «Pelgulin» — Rohu t. 13, avatud kella 10—22.

Piimasaalid

- Pikk t. 4, avatud kella 7.30—19.30.
 — Niguliste t. 3, avatud kella 8—21.
 — Tartu mnt. 22, avatud kella 9—21.
 — Lauristini t. 15, avatud kella 10—21.
 — Pärnu mnt. 30, avatud kella 9—22.

Toiduainete valvekauplusi

Südalinnas:

- «Rae» — Raekoja t. 8/10.
 «Vana Turg» — Vana Turg 1.
 «Sajakangi» — Saia käik 5.
 Nr. 131 — Lai t. 2.
 «Viru Värava» — Viru t. 23.
 «Karja» (lihatooted) — Väike-Karja 1.
 Leivakauplus — Kullassepa t. 5.
 Leivakauplus — Suur-Karja t. 18.

Narva maanteel:

«Tallinn» — Narva mnt. 12.

Tartu maanteel:

«Tartu» — Tartu mnt. 38.

Leivakauplus — Tartu mnt. 10.

Pärnu maanteel:

«Sakala» — Pärnu mnt. 36.

Leivakauplus — Pärnu mnt. 42.

«Paide» — Pärnu mnt. 103.

Tõnismäel:

«Tõnismäe» — Suvorovi puistee 11.

Koidu tänava ümbruses:

«Koidu» — Koidu t. 122.

«Endla» — Endla t. 23.

Paldiski maanteel:

«Eha» — Paldiski mnt. 15.

Lillekülas:

«Lilleküla» — Paldiski mnt. 47c.

«Paldiski» — Paldiski mnt. 51a.

Pelgulinnas:

Nr. 72 — Ristiku t. 81 ja 85.

«Pelgulinn» — Telliskivi 24.

Kalamajas:

«Volta» — Tööstuse t. 43.

Leivakauplus — Tööstuse t. 35.

Koplis:

«Sitsi» — Kalinini t. 90.

Leivakauplus — Kalinini t. 80.

«Ranna» — Kaevuri t. 14.

Lasnamäel:

«Majaka» — Majaka t. 56.

«Lasnamäe» — Majaka t. 36.

Nõmmel:

«Nõmme» — Jaama t. 12.

Pirital:

«Pirita» — Merivälja tee 16.

Meriväljal:

«Merivälja» — Haaviku tee 16.

Kosel:

«Kose» — Vabaõhukooli tee 10a.

UNIVERSAALKAUPLUS

Fototarbed, matkavarustus, jahipüssid ja õngekonksud on müügil «Dünamo» kaupluses Niguliste t. 10.

Soojad kootud kampsunid, kindad ja sokid on saadaval kaupluses «Harju», Harju t. 45.

Kõike muud leiate Tallinna Kaubamaja st, Lomonosovi t. 2.

Raamatukauplusi

- Pärnu mnt. 10.
- Pikk t. 9.
- Narva mnt. 26.
- Kingissepa t. 34.
- Pärnu mnt. 28.
- Toompüestee 29.
- Pikk t. 5.

Väike kingitus

Lilled

- Raekoja plats 8 (pühapäeval suletud).
- Pikk t. 7 (pühapäeval suletud).
- Saia käik 1 (esmaspäeval suletud).
- Saia käik 2 (esmaspäeval suletud).
- Mündi t. 2 (esmaspäeval suletud).
- Vaksali t. 11 (esmaspäeval suletud).
- Müüri vahe t. 20 (pühapäeval suletud).
- Müüri vahe t. 24 (esmaspäeval suletud).
- Tartu mnt. 8 (esmaspäeval suletud).

Kunstkäsitöö

- Pikk t. 27 (pühapäeval suletud).
- Viru t. 19 (esmaspäeval suletud).
- Võidu väljak 8 (pühapäeval suletud).

Kunstisalong

— Võidu väljak 6, tel. 479-48, avatud kella 12—18, pühapäeval kella 12—16, esmaspäeval suletud.

Kingitused

- Küllassepa t. 4.

Veinikauplused

- Suur-Karja t. 17.
- Sauna t. 1.

Kehakate

Moeateljeed

«Lembitu» — Viru t. 11, tel. 469-61, avatud kella 9—18, laupäeval kella 9—15, pühapäeval suletud. Meeste-, naiste- ja lasterõivaste osakonnad.

«Mood», kõrgema järgu ateljee — Lauristini t. 8b, tel. 417-91, avatud kella 8—20, pühapäeval suletud. Naiste ja meeste ülerõivad, naiste kleidid.

«Mood», I järgu ateljee — Raekoja plats 13, tel. 447-79, avatud kella 9—18, laupäeval kella 9—15, pühapäeval suletud. Naiste ülerõivad.

«Mood», I järgu ateljee — Rataskaevu t. 9, tel. 473-78, avatud kella 9—18, laupäeval kella 9—15, pühapäeval suletud. Meeste- ja naisterõivaste osakond.

Riiete keemiline puhastus avatud kella 10—19, laupäeval kella 10—16, pühapäeval suletud. Sauna t. 1, tel. 468-65, Müürivahe t. 28, tel. 465—39.

Riiete parandus avatud kella 10—19, laupäeval kella 10—16, pühapäeval suletud.

— Kreuksi t. 7, tel. 431-87.

— Müürivahe t. 30, tel. 419—16.

Sukasilmade ülesvõtmine avatud kella 9—18, laupäeval 9—15, pühapäeval suletud.

— Kesk-Kalamaja t. 2.

— Lai t. 4, tel. 444-65.

— Sauna t. 1, tel. 468-65, (avatud kella 10—19).

— Pirital, Metsavahi põik 4, (avatud kella 9.30—18.30).

— Nõmmel, Pärnu mnt. 356, tel. 501-89, (avatud kella 9—18).

Jalatsite parandus

— Voorimehe t. 1, tel. 431-14, avatud kella 8—18, laupäeval 8—16, pühapäeval suletud.

— Vaksali t. 7, tel. 421-91, (uute jalatsite valmistamine), avatud kella 9—18, laupäeval kella 9—15, pühapäeval suletud.

— Vaksali t. 8, tel. 457-64 (ootetööd), avatud kella 10—19, laupäeval 10—16, pühapäeval suletud.

— Nõmmel, Pärnu mnt. 340, tel. 507-82, avatud kella 9—18, laupäeval kella 9—15, pühapäeval suletud.

— Pirital, Metsavahi põik 4, avatud kella 9.30—18.30, laupäeval kella 9.30—15.30, pühapäeval suletud.

Juuksurid

Avatud kella 7.—21, pühapäeval ja esmaspäeval kella 8—17.

Südalinnas

- Toompeal, Kallaku t. 1 (meestele).
- Harju t. 27/29 (meestele).
- Viru t. 9, tel. 466-01 (meestele).
- Pärnu mnt. 14 (meestele).
- Vene t. 8, tel. 470-20 (naistele).
- Lai t. 6, tel. 417-81 (lastele).

Narva maanteeel

- Narva mnt. 55 (meestele).
- Pronksi t. 4 (meestele ja naistele).
- Narva mnt. 12, tel. 494-81 (naistele).

Tartu maanteeel

- Tartu mnt. 83, tel. 32-68 (meestele ja naistele).

Pärnu maanteeel

- Pärnu mnt. 96 (meestele).

Paldiski maanteeel

- Paldiski mnt. 45 (meestele).

Pelgulinnas

- Öle t. 16 (meestele).

Kalamajas

- Tööstuse t. 43 (meestele).

Koplis

- Kalinini t. 108, tel. 740-09, (meestele ja naistele).

Lasnamäel

- Leningradi mnt. 13 (meestele).

Pirital

- Merivälja tee 20 (meestele).

Meriväljal

- Viimsi tee 16 (meestele).

Nõmmel

- Pärnu mnt. 382 (meestele)
- Mai t. 2 (meestele).
- Raudtee t. 17 (naistele).

Iluravi

- Narva mnt. 12, tel. 494-91.

Pesumajad, saunad

Pesu vastuvõtupunktid (pühapäeval suletud):

- Laulepeo t. 7.
- Lomonosovi t. 60.
- Vabriku t. 2.
- Ristiku t. 11.
- Lauristini t. 8a.
- Nõmmel, Metsa t. 15.
- Kivimäel, Sihi t. 114.
- Tisleri t. 20.
- Oksa t. 8.

Puhta pesu saab tagasi 6 päeva jooksul.

Kiirendatud pesemisel tagastatakse pesu järgmisel päeval, juhul, kui see on ära antud enne kella 16.

Kiirpesemisel tagastatakse pesu niiskena 4 tunni jooksul, juhul, kui see on ära antud Tisleri t. 20 või Oksa t. 8.

Pesu äraviimiseks kodust helistada telefonil 445-88.

Saunade kassad on avatud järgmiselt:

	E	T	K	N	R	L	P
Gogoli t. 29, tel. 24-83	9—23	9—23	—	11—23	9—23	9—23	8—15
Kivimäel, Sihi t. 114, tel. 503-45	—	—	—	13—22	10—22	10—22	8—14
Lennuki t. 21, tel. 15-48	—	—	—	13—22	10—22	10—22	8—14
Nõmmel, Pärnu mnt. 240, tel. 500-64	—	—	—	13—22	10—22	10—22	8—14
Nõmmel, Valde- ku 22, tel. 500-66	9—23	9—23	—	11—23	9—23	9—23	8—15
Paldiski mnt. 3, tel. 412-19	9—23	9—23	—	11—23	9—23	9—23	8—15
Pärnu mnt. 96, tel. 449-39	—	—	—	13—22	10—22	10—22	8—14
Sepa t. 19, tel. 741-04	—	—	—	13—22	10—22	10—22	8—13
Tartu mnt. 83, tel. 18-50	—	—	9—23	11—23	9—23	9—23	8—15
Tulbi t. 6, tel. 432-16	—	9—23	9—23	9—23	9—23	9—23	8—13
Vana-Kalamaja t. 9a, tel. 459-12	9—23	—	11—23	9—23	9—23	9—23	8—15
Veerenni t. 15, tel. 445-68	—	—	—	13—22	10—22	10—22	8—14

Tervis

Kiirabi saab välja kutsuda telefonil 03.

Polikliinikud

Tallinna Vabariikliku Haigla Polikliinik — Ravi t. 18/20 tel. 412-01.

II Haigla Polikliinik — Hariduse t. 6, tel. 418-01.

III Haigla Polikliinik — Tartu mnt. 12, tel. 16-05.

Nõmme Haigla Polikliinik — Jaama t. 11, tel. 500-24.

Pelgulinna ambulatoorium — Telliskivi t. 56, tel. 446-07.

Kopli ambulatoorium — Kalinini t. 79, tel. 740-14.

Apteegid

Informatsiooni apteekides leiduvate ravimite kohta saab Tõnismägi 5, tel. 418-13, tööpäevadel kella 13-17.

nr. 1 (valveapteek) — Tõnismägi 5, tel. 422-82.

nr. 2 (valveapteek) — Pärnu mnt. 10, tel. 422-62.

nr. 3 — Telliskivi t. 40, tel. 427-68.

nr. 4 — Raekoja plats 11, tel. 444-08.

nr. 5 (valveapteek) — Käsperti t. 21, tel. 445-85.

nr. 6 — Tartu mnt. 45, tel. 23-84.

nr. 7 — Pärnu mnt. 31, tel. 444-09.

nr. 8 — Pärnu mnt. 68, tel. 434-66.

nr. 9 — Paldiski mnt. 6, tel. 436-50.

nr. 10 (valveapteek) — Narva mnt. 64, tel. 23-01.

nr. 11 (valveapteek) — Koplis, Kalinini t. 77, tel. 740-16.

nr. 12 — Majakovski t. 16, tel. 742-16.

nr. 13 (valveapteek) — Nõmmel, Pärnu mnt. 326, tel. 501-13.

nr. 14 — Nõmmel, Mai t. 4, tel. 500-37.

nr. 15 — Nõmmel, Pärnu mnt. 393, tel. 500-38.

nr. 17 — Pirital, Merivälja tee 16, tel. 690-11.

nr. 18 — Suur-Karja t. 4, tel. 445-46.

nr. 192 — Tööstuse 43, tel. 416-48.

Fotomälestus

Fotoateljeed (esmaspäeval suletud)

— Niguliste t. 8.

— Narva mnt. 12, tel. 478-60.

— Kalinini t. 21, tel. 740-92.

— Pirital, Merivälja tee 11 (töötab suvel).

— Nõmmel, Köver t. 11, tel. 507-12.

Fotolaboratoorsed tööd (pühapäeval suletud)

— Müürivahe t. 36, tel. 464-38.

Tehnika

Autokauplus — Pärnu mnt 21.

Bensiini müük

Balti vaksali juures, avatud kella 8—22, suletud kella 12.30—13.

Järvel, Pärnu mnt. 141 (Kaare tee nurgal), avatud kogu ööpäev.

Narva mnt. 3, avatud kogu ööpäev, välja arvatud kella 12—12.30.

Narva mnt. 9, avatud kella 9—17.30, suletud kella 13—13.30.

Tatari t. 1, avatud kella 7—23, suletud kella 11.30—12 ja kella 19—19.30.

Akude korrastus

— Suurtüki t. 1.

— Narva mnt. 30.

Autode pisiremont ja pesemine

— Ülemiste tee 1, tel. 17-85.

Fotoaparaatide parandus

— Pärnu mnt. 26 (pühapäeval suletud).

Kellade parandus

— Raekoja plats 18, tel. 472-61.

Täitesulepeade parandus

— Raekoja t. 5 (pühapäeval suletud).

Vihmavarjude parandus

— Raekoja t. 3 (pühapäeval suletud).

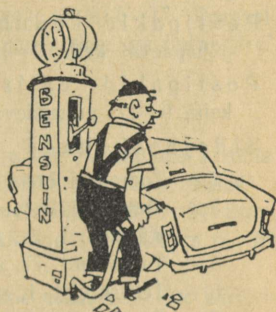
Majatarvete laenutus

— Narva mnt. 30, tel. 29-87.

— Vana-Kalamaja t. 21, tel. 457-05.

Sõiduautode laenutus

— Staadioni t. 1, tel. 451-53.

Hoiukassad

nr. 6732 — Kinga t. 1.

nr. 7353 — Kalinini t. 2a

nr. 6732/01 — Nõmmel, Jaama t. 14.

nr. 6732/02 — Suur-Karja t. 20.

nr. 7355 — Estonia pst. 3.

nr. 7355/09 — Narva mnt. 63.

Peale selle asuvad hoiukassad kõikides sidejaoskondades.

Side ja transport

Peapostkontor — Suur-Karja t. 20, avatud kella 8—20, pühapäeval kella 9—18.

Postipakid kodumaale — Sakala t. 30, avatud kella 9—19, pühapäeval kella 9—18.

Postipakid välismaale — Lomonossovi t. 12, avatud kella 9—17, pühapäeval suletud.

Sidejaoskonnad

2 — Toompeal, Lossi plats 4, avatud kella 9—17, pühapäeval suletud.

3 — Makarovi t. 14, avatud kella 9—22, pühapäeval suletud.

4 — Käsperti t. 21, avatud kella 9—22, pühapäeval suletud.

5 — Tartu mnt. 77, avatud kella 9—22, pühapäeval suletud.

6 — Telliskivi t. 1, avatud kella 9—22, pühapäeval suletud.

7 — Pärnu mnt. 76, avatud kella 9—22, pühapäeval suletud.

8 — Balti vaksalis, avatud kella 9—23.30.

9 — Pääskülas, Põllu põik 1a, avatud kella 9—22, pühapäeval suletud.

10 — Narva mnt. 34, avatud kella 9—22, pühapäeval suletud.

11 — Ülemiste lennujaamas, avatud kella 9—17.15.

12 — Nõmmel, Pihlaka t. 6, avatud kella 9—22, pühapäeval suletud.

13 — Tondil, Matrossovi t. 16, avatud kella 9—22, pühapäeval suletud.

15 — Kivimäel, Raudtee t. 114, avatud kella 8.30—15.30, pühapäeval suletud.

16 — Nõmme raudteejaamas, avatud kella 9—22, pühapäeval kella 9—22.

17 — Koplis, Kalinini t. 106, avatud kella 9—22, pühapäeval kella 9—22.

19 — Pirital, Merivälja tee 1, avatud kella 9—21, pühapäeval kella 9—17.

20 — Kosel, Kose tee 13, avatud kella 9.30—16, esmaspäeval suletud.

21 — Meriväljal, Sadama tee 4, avatud kella 9—16.30, esmaspäeval suletud.

Kesktelegraaf — Vene t. 9, avatud kogu ööpäev.

Kirjavahetus

Aadressil tuleb märkida kõigepealt sideettevõtte nimetus (näit. Riga — 26), seejärel aga aadressi ülejäänud osa (vabariik, oblast, rajoon, kolhoos, tänava nimetus, maja ja korteri number, adressaadi nimi). Välismaa postisaadetistele tuleb kõigepealt märkida sihtmaa nimetus koos sideettevõtte nime-tusega.

Kuri 20 g raskusele lihtkirjale tuleb panna marke NSV Liidu piires 40 ja välismaale 60 kop. eest. Sama kiri lennupostiga maksab vastavalt 60 kop. ja rbl. 1.60.

Postkaste tühjendatakse kolm korda päevas, kella 6—17. Peapostkontoris ja selle juures asuvaid postkaste tühjendatakse iga tunni järel, kella 6—20.

Telegrammid

Iga sõna maksab lihttelegrammis 30 kop. ja kiirtelegrammis 1 rubla. Peale selle on iga telegrammi eest veel põhimaks 1 rubla suuruses.

Kiri-telegramm (aeglane telegramm) toimetatakse kätte 24 tunni jooksul. Iga sõna maksab 15 kop., alammäär on rbl. 8.50, s. o. 50 sõna eest.

NSV Liidu piirides on võimalik telegramme edasi anda ka korteritelefonidelt (tel. 06).

Fototelegramme võetakse vastu järgmistesse Nõukogude Liidu linnadesse: Alma-Atasse, Bakuusse, Dnepropetrovski, Gorkisse, Habarovskisse, Harkovisse, Jaroslavl, Jerevani, Irkutski, Kaasanisse, Kiievise, Kišinjovi, Komsomolski Amuuri ääres, Krasnodari, Kuibõševi, Leninigradi, Minski, Moskva, Novosibirski, Odessasse, Rostovisse, Riiga, Saraatovisse, Simferopolisse ja Krimmi kuurortidesse, Sotši ja Kaukaasia kuurortidesse, Stalingradi, Stalinosse, Sverdlovski, Taškenti, Tbilisi, Tšeljabinskisse, Vilniusse, Voroneži.

Välismaale võetakse telegramme vastu prantsuse, inglise ja saksa keeles ning vene keeles ladina transkriptsioonis, samuti ka sihtkoha ametlikus riigikeeles. Euroopa rahvademokraatiamaadesse võetakse telegramme vastu ka eesti keeles.

Telegrammis välismaale maksab iga sõna järgmiselt:

Austraalia	7.75	Prantsusmaa	1.75
Hiina	2.95	Rootsi	1.25
India	4.80	Saksamaa	1.75
Indoneesia	5.55	Soome	1.—
Inglismaa	1.75	Sveits	1.75
Itaalia	1.80	Tšehhoslovakkia	1.10
Kanada	3.90	Ungari	1.—
New York	3.30	jm. (kõrgeim määr sõnalt on	
Poola	1.10	rbl. 11.65)	

Välismaa kiri-telegramm (aeglane telegramm) toimetatakse kätte 24 tunni jooksul ning on tavalisest telegrammist 50% odavam. Võetava tasu alammääraks on 22 sõna hind.

Fototelegramme saab saata järgmistesse välisriikidesse:

Albaania — Tirana	Rootsi — Stokholm
Araabia ÜV — Kairo	Rumeenia — Bukarest
Austria — Viin	Saksa DV — Berliin
Belgia — Brüssel	Saksa FV — Frankfurt Maini ääres
Bulgaaria — Sofia	Soome — Helsingi
Hiina — Peking, Šanghai	Taani — Kopenhaagen
India — Delhi	Tšehhoslovakkia — Praha
Inglismaa — London	Ungari — Budapest
Itaalia — Rooma jm.	USA — New York
Jaapan — Tokio	Korea — Phõnjan
Jugoslaavia — Belgrad	Norra — Oslo
Kanada — Ottava	
Prantsusmaa — Pariis	

Telefon

Taksofoni kasutamiseks on vaja 15-kopikast metallraha.

Kaugekõned maksustatakse vastavalt kaugeusele. Kiirkõne NSV Liidu piirides on kolm ja välisriikidesse kaks korda kallim harilikust kõnest. Kella 19—7, laupäeval kella 16—24 toimuvad kõned NSV Liidu piirides on 25% odavamad. Pühapäeval hinnaalandust ei ole.

Kaugejaama kõnepunktid on kõikides sidejaoskondades. Kesktelegraafis Vene t. 9 asuvad kõnepunktid on avatud kogu ööpäev.

Postkontorist, sidejaoskonnast, kesktelegraafist või hotellist ostetud talongiga võib kaugekõne tellida igalt linnatelefonilt. Kaugejaama tellimislaua telefon on 07, informatsioon 413-01.

Takso

Sõit «Pobeda» või «Võlgaga» maksab rbl. 1.50 kilomeetri eest. Ooteaeg rbl. 15.— tunnis.

Sõit «Moskvitšiga» maksab rbl. 1.— kilomeetri eest. Ooteaeg rbl. 10.— tunnis.

Taksopeatused

Balti vaksali väljakul, tel. 448-85.

Raekoja platsil, tel. 432-32.

Stalini väljakul, tel. 426-82.

Võidu väljakul.

Narva maanteel Raudtee trammipeatuses.
 Pirita bussijaamas.
 Keskturu-esisel väljakul.
 Maaliinide bussijaama ees.
 Kingissepa ja Kaupmehe t. nurgal.
 Tööstuse t. Gastronoomi ees.
 Kalinini t. Balti Manufaktuuri ees.
 Ristiku t. ja Paldiski mnt. nurgal.
 Koidu ja Endla t. nurgal.

Veo- ja sõiduautode väljakutsete vastuvõtt
 Balti vaksali väljakul, tel. 448-85.

Kaubataks maksab rbl. 2.— kilomeetri eest. Ooteaeg rbl. 20.— tunnis.

Tramm

Pileti hind 30 kopikat. Ümberistumise peatuseks on Stalini väljak ja «Forum».

Lõpp-peatusest väljuvad trammid järgmistel kellaaegadel:

	Esimene	Viimane
Tondilt nr. 4	5.10	0.30
nr. 3	6.38	23.35
Kadriorust nr. 1	5.20	0.55
nr. 3	6.15	24.00
Leningradi maanteelt nr. 4	5.10	1.00
pühapäeval	5.35	1.00
Koplist nr. 1	5.00	0.40
pühapäeval	5.25	0.40

Trammiliinide peatused on märgitud juuresoleval skeemil.

Buss

Sõiduhind on 15 kopikat kilomeetrilt. Bussiliiklus algab hommikul kell 6, pühapäeval kell 8, ja lõpeb öösel kella 1 paiku.

Bussiliinide tähtsamad peatused on märgitud juuresoleval skeemil.

Sõidusagedus bussiliinidel on järgmine:

Liini nr.	Liini nimetus	Sõidusagedus
1.	Merivälja—Pelgurand	10 min.
2.	Kopli—Lennujaam	30 min.
3.	Rocca al Mare—Paljassaar	20 min.
4.	Rocca al Mare—Pae t. (Lasnamägi)	40 min.
5.	Kvarts—Metsakool	10 min.
6.	Kadaka küla—Kallavere	15 min.
7.	Saku—Leineri t.	1 tund
8.	Võidu väljak—Mähe	20 min.
9.	Kurna—Iru	45 min.
10.	Kvarts—Keskurg	20 min.
11.	Kvarts—Säde t. (Nõmme turg)	50 min.
12.	Stalini väljak—Pirita (otseühendus)	Suvel vajaduse järgi
13.	Pajupa—Muuga	umbes 1 tund
16.	Rocca al Mare—Auru t. (Tisleri t. kaudu)	10 min.
17.	Rocca al Mare—Pae t. (Lasnamäele Narva mnt. kaudu)	40 min.
18.	Pääsküla—Pelgulinn	6 min.

Linnalähedased ja kaugeühenduse bussid väljuvad autobussijaamast Tartu maantee läheduses. Informatsioon telefonil 435-79. Autobussijaamast mööduvad tramm 4, buss 2, 4, 6, 9, 13.

Tähtsamad linnadevahelised bussiühendused on järgmised:

Sihtkoht	Liikluse sagedus päevas	Teeloleku aeg	Sõidu hind kiirbussis
Jõhvi	7 korda	3,5—5 tundi	37.50
Kohtla-Järve	8 "	3—5 "	35.50
Leningrad	5 "	7 "	67.70
Narva	6 "	5—7 "	47.50
Paide	9 "	2—3 "	18.65
Põltsamaa	4 "	3—4 "	27.—
Pärnu	7 "	3—4 "	27.— ja 29.50
Rakvere	8 "	2—3 "	22.80
Riia	3 "	7—8 "	64.10
Tartu	3 "	4—5,5 "	39.—
Tõrva	1 "	5 "	47.—
Viljandi	2 "	4—5,5 "	35.—
Virtsu	3 "	3—4,5 "	27.—
Võru	1 "	5,5 "	53.—

Linnalähedased ja kaugeühenduse rongid väljuvad Balti vaksalist ja Tallinn-Väike vaksalist. Informatsioon Balti vaksalis, tel. 467-56 ja Tallinn-Väike vaksalis, tel. 429-60. Balti vaksalist mööduvad tramm 1, buss 2, 18. Tallinn-Väike vaksalist mööduvad tramm 3, 4, buss 5, 7, 18.

Balti vaksalist väljuvad järgmised otseühendusrongid ja -vagunid:

Sihtkoht	Liikluse sagedus	Teeloleku aeg	Sõidu hind platskaart-vagunis
Kislovodsk	suvel 3 korda nädalas	3,5 ööpäeva	209.— + 57.—
Leningrad	2 korda päevas	6—9 tundi	(kupee)
Moskva	suvel iga päev	1 ööpäev	64.—
	talvel üle päeva		123.—
Narva	3 korda päevas	4—6 tundi	47.—
Pihkva	suvel 2 korda,	7—12 „	68.—
	talvel 1 kord päevas		71.—
Riia	1 kord päevas	11 tundi	194.— + 52.—
Simferopol	suvel iga päev	3,5 ööpäeva	(kupee)
Soõži	suvel 4 korda nädalas	3,5 ööpäeva	209.— + 57.—
			(kupee)

Piletite eelmüük 24 tundi kuni 7 päeva ette toimub Olevimägi 10, tel. 432-58. Kassa avatud kella 9—15, pühapäeval suletud.

Piletite kojutellimine tel. 432-58.

Elektrirong

Elektrirongid väljuvad Balti vaksalist. Peatused linna piirides: Lilleküla, Tondi, Järve, Rahumäe, Nõmme, Hiiu, Kivimäe, Pääsküla, Laagri, Saue.

Informatsioon telefonil 467-56. Balti vaksalist mööduvad tramm 1, buss 2, 18.

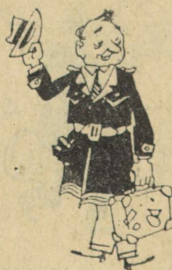
Lennuühendus

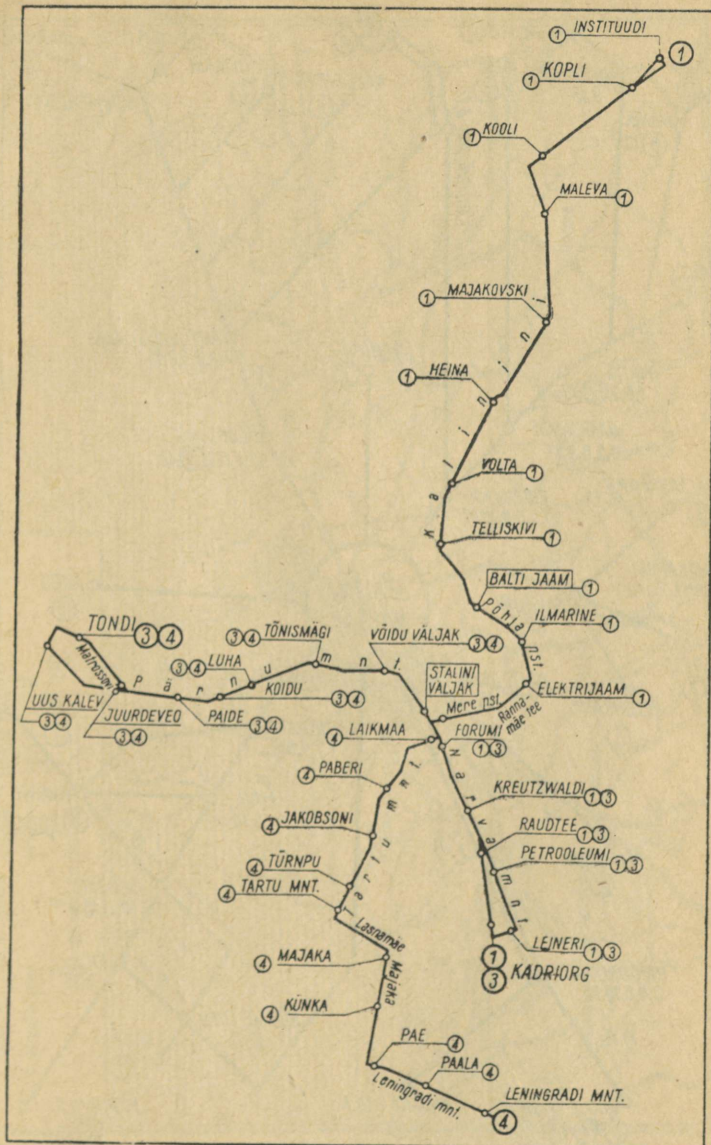
Tallinnast väljuvad järgmised otseühenduse lennukid:

Sihtkoht	Lennusagedus päevas	Teeloleku aeg	Sõidu hind
Jõhvi	suvel 1 kord	1 tund	45.—
Kiiev	suvel 1 kord	5,5 tundi	310.—
Kingissepp	1 kord	1 tund	65.—
Kišinjo	suvel 1 kord	9 tundi	395.—
Käina	2 korda	45 min.	50.—
Leningrad	suvel 2 korda, talvel 1 kord	1—2 tundi	105.—
Minsk	suvel 1 kord	3,5 tundi	230.—
Moskva	2 korda	3,5—4,5 tundi	225.—
Narva	suvel 1 kord	1,5 tundi	60.—
Odessa	suvel 1 kord	8 tundi	420.—
Pihkva	suvel 1 kord	2 tundi	85.—
Pärnu	suvel 2 korda, talvel 1 kord	35 min.	40.—
Põltsamaa	suvel 1 kord	40 min.	35.—
Riia	suvel 2 korda, talvel 1 kord	1 tund	100.—
Simferopol	suvel 1 kord	10 tundi	460.—
Tartu	suvel 3 korda, talvel 1 kord	1 tund	50.—
Valga	suvel 1 kord	1,5 tundi	60.—
Viljandi	1—2 korda	45 min.	40.—
Võru	suvel 1 kord	2 tundi	75.—

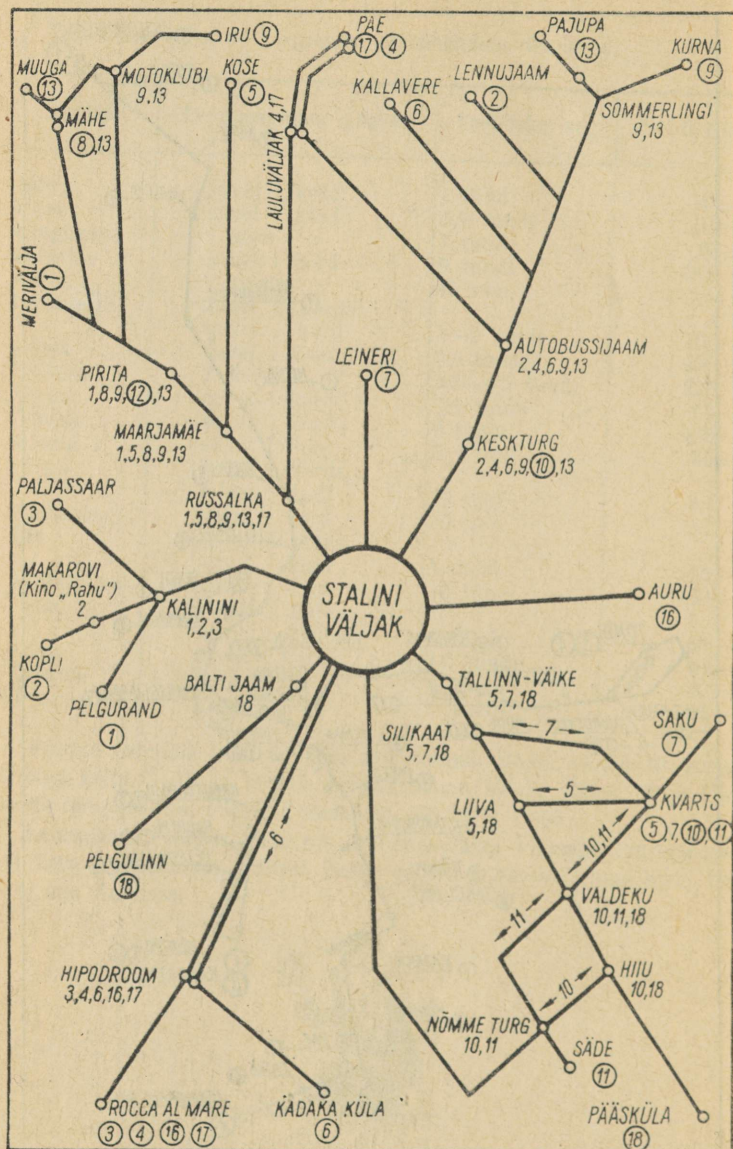
Piletite eelmüük kuni 5 päeva ette toimub Võidu väljak 10. Kassa avatud kella 7—13 ja 14—19. Informatsioon Võidu väljak 10 ja Ülemiste lennujaamas, telefonid vastavalt 443-84 ja 12-65.

Lennujaama sõidab buss nr. 2. Lennujaama linnaagentuuri juures on kaks bussipeatust, millest ühest väljuvad bussid lennujaama, teisest aga Koplisse.

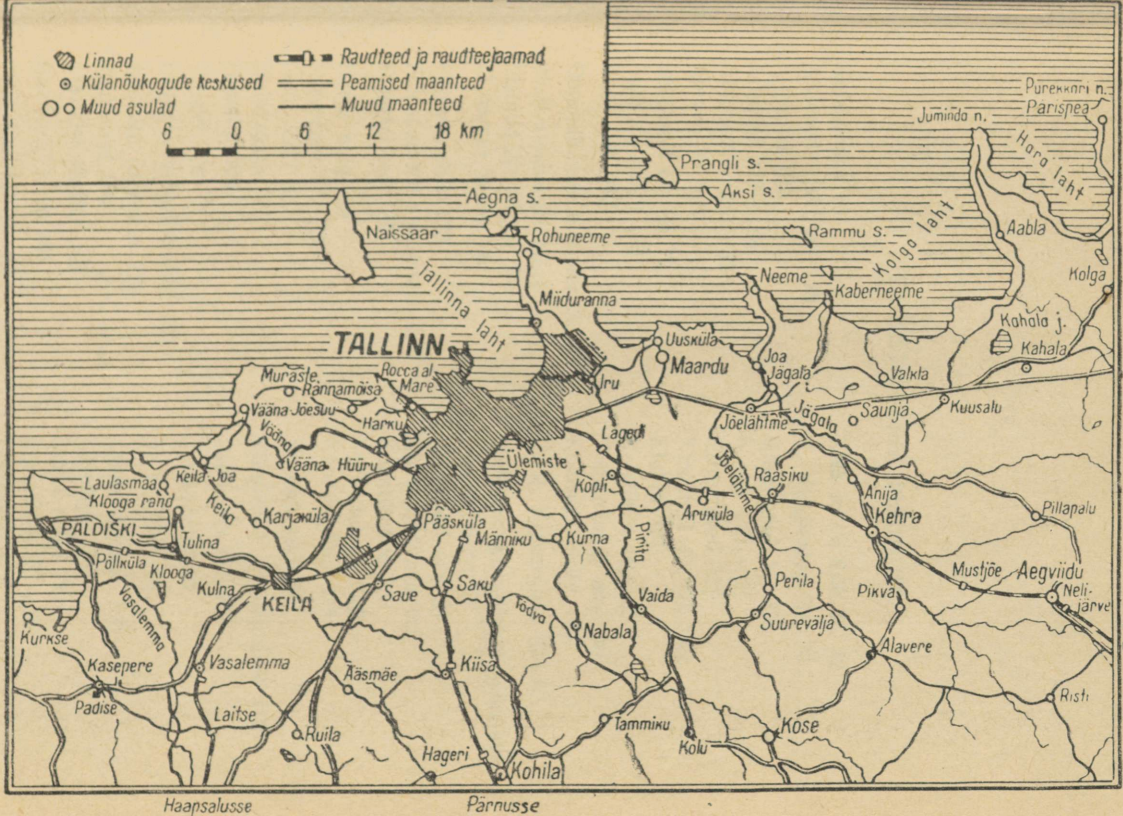

Trammiliinide skeem.

Bussiliinide skeem.

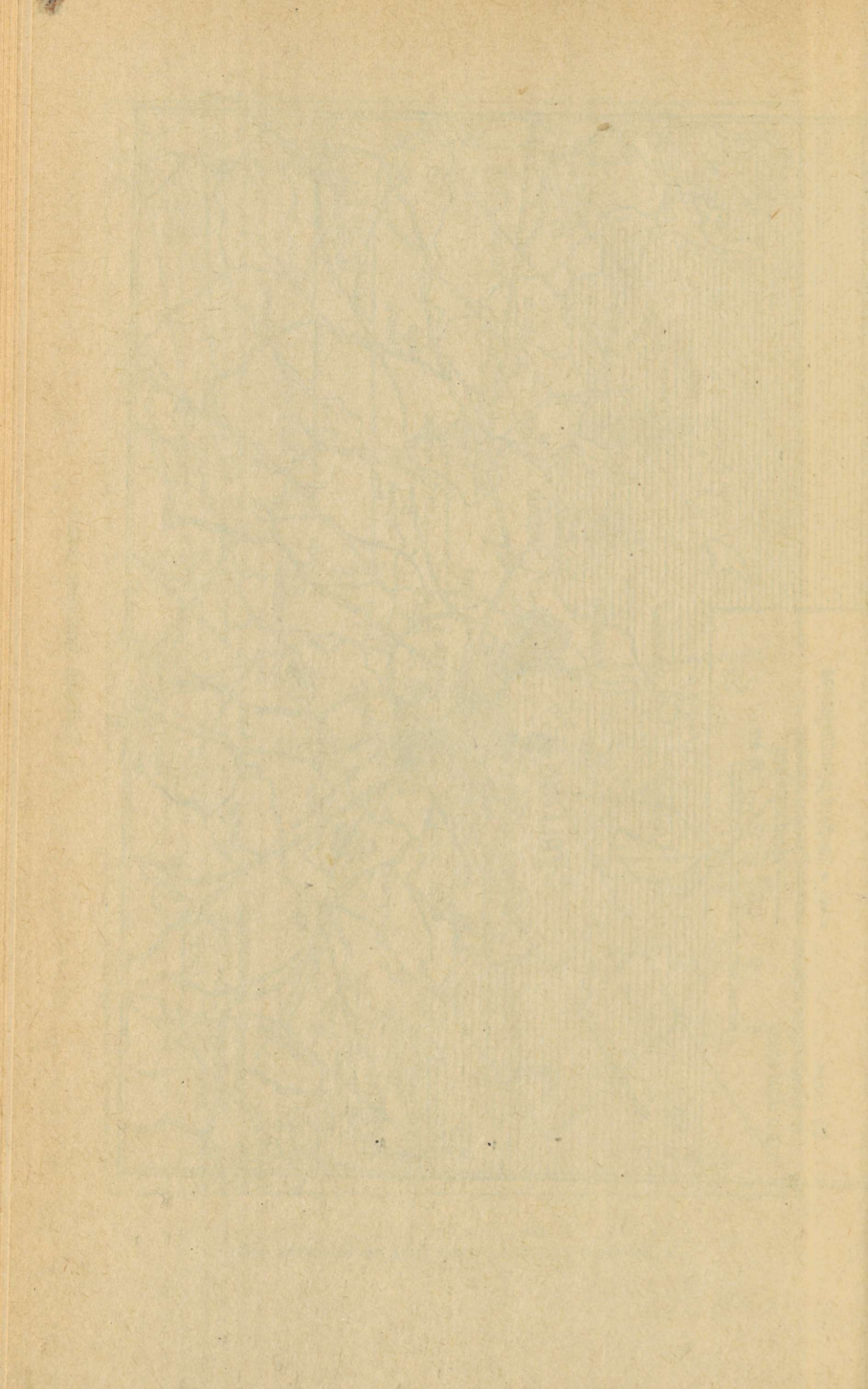
Lõpp-peatustes on liini number sõõriga ümbritsetud.

Haapsalusse

Pärnusse

Tallinna ümbruse kaart.

TÄHESTIKULINE SISUJUHT

- Aidahooned 63
 Ajalehed, ajakirjad 118
 Apteegid 132
 Arhiivid 117—118
 Autode korrastus 133
 Autode laenutus 133
 Bastionid 64, 69, 71
 Benssiini müük 133
 Buss 138, 142
 Dominiiklaste klooster 60, 61
 Eesti Punakaart 86, 87
 Elamud 28, 29, 50, 51
 «Estonia» teater 86
 Filharmoonia 120
 Fotoaparaatide parandus 133
 Fotoateljeed 132
 Harju mägi 69
 Hirvepark 72—73
 Hobuveski 53
 Hoiukassad 133
 Hotellid 125
 Iluravi 130
 Isetegevuslikud teatrid 120
 Jalatsite parandus 129
 Juuksurid 130
 Jääretke obelisk 101
 Kadriorg 9, 90—91
 M. I Kalinin 74—75
 Kanuti gild 36, 56
 Kaubamaja vt. Tallinna Kaubamaja
 Kiek in de Kök 38, 42
 V. Kingissepp 69, 70
 Kingitused 11, 128
 Kinod 120—121
 Kirjastused 119
 Kloostrid 49, 60, 103
 Klubid 121
 Kohvikud 10, 125
 Komandandi maja 25
 Kontserdisaalid 120
 Fr R. Kreutzwald 94—97
 Kubermanguvalitsuse administ-
 ratiivhoone 28
 Kubneri aed 24
 Kulturihooned 121
 Kunstihoone 111
 Kunstisalong 128
 Kunstkäsitöö 128
 16. okt. park 66
 Kõrgemad õppeasutused 115
 Laululava 99—100
 J. Lauristin 25
 V. I. Lenin 86
 Lennuühendus 140
 Lilleärid 128
 Linda mägi 71
 Linnamüür 37—38
 Loomaaed 112
 Loomingulised liidud 121
 Lühike jalg 35

- Maarjamägi 100
 Majatarvete laenutus 133
 Meremeeste ühishaud 103
 Metsakalmistu 106
 Mihkli nunnaklooster 49
 Moeateljeed 129
 Mustamäe 107
 Mustpeade vennaskond 54
 Muuseumid 109—111

 A. Nevski katedraal 28
 Niguliste kirik 46
 Nikolai kirik 63
 J. Nikonov 98, 99

 Oleviste gild 54, 55, 56
 Oleviste kirik 51, 52

 Pakkhoone 62
 Partei Ajaloo Instituut 114
 Paks Margareeta 38, 39, 40
 Patkuli trepp 30
 Pesumajad 131
 Piimasaalid 126
 Pikk Hermann 23
 Pikk jalg 35, 36, 37
 Pirita 8, 103
 Polikliinikud 132
 Post 134
 Preobraženski kirik 50
 Pühavaimu kirik 58, 59

 Raadio 119
 Raamatukauplusi 128
 Raamatukogud 115—117
 Raeapteek 46
 Raekoda 44
 Raekoja plats 8, 10, 42, 43, 44
 Rannavärava mägi 75
 Raudteeühendus 138—139
 Restoranid 125

 Riiete parandus ja puhastus 129
 Rootsi ankur ja suurtükk 87
 «Russalka» 97
 Rütitelkonna hoone 28

 Saunad 131
 Seegihoone 49
 Sport ja kehakultuur 122—124
 J. V. Stalin 73
 Stalingradi väljak 39, 73
 Suurgild 33, 56, 57, 58
 Suur Rannavärav 39
 Suurtükitornid 38, 39, 40
 Sööklad 125—126
 Snelli tiik 73
 Taani kuninga aed 29
 Takso 136—137
 Tallinna Kaubamaja 128
 Teaduste Akadeemia 113—114
 Teated 8—12,
 Teatrid 119
 Telefon 136
 Telegrammid 134—135
 Televisioon 119
 Timuka maja 48
 Toidubaarid 126
 Toomkirik 26
 Toompea loss 21—22
 Tramm 137, 141
 Tsirkus 121

 1905. a. monument 66, 67, 68
 Vabastajate väljak 89
 Valvekauplusi 126—127
 Vanaturg 61
 J. Vares-Barbarus 93, 94
 Viru värav 40
 Võidu väljak 8, 10, 87—89
 Ülemiste järv 5—7, 32

SISUKORD

Kalevite linn	3
Hakatuseks	8
Tähtsamaid sündmusi Tallinna ajaloo	13
Toompea	18
All-linn	31
Haljasvöönd ümber vanalinna	64
Uuslinn	76
Pargid ja puhkekohad	90
Muuseumid ja näitused	109
Teadus ja kultuur	113
Sport ja kehakultuur	122
Eluolustikulised asutused	125
Tähestikuline sisujuht	145

Рейнсалу Армулт Иоганнесович

ТАЛЛИН

На эстонском языке

Обложка С. Лийберг

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja E. Laanep

Kunstiline toimetaja R. Pangsepp

Tehniline toimetaja J. Pedari

Korrektorid S. Kõiv ja E. Lepp

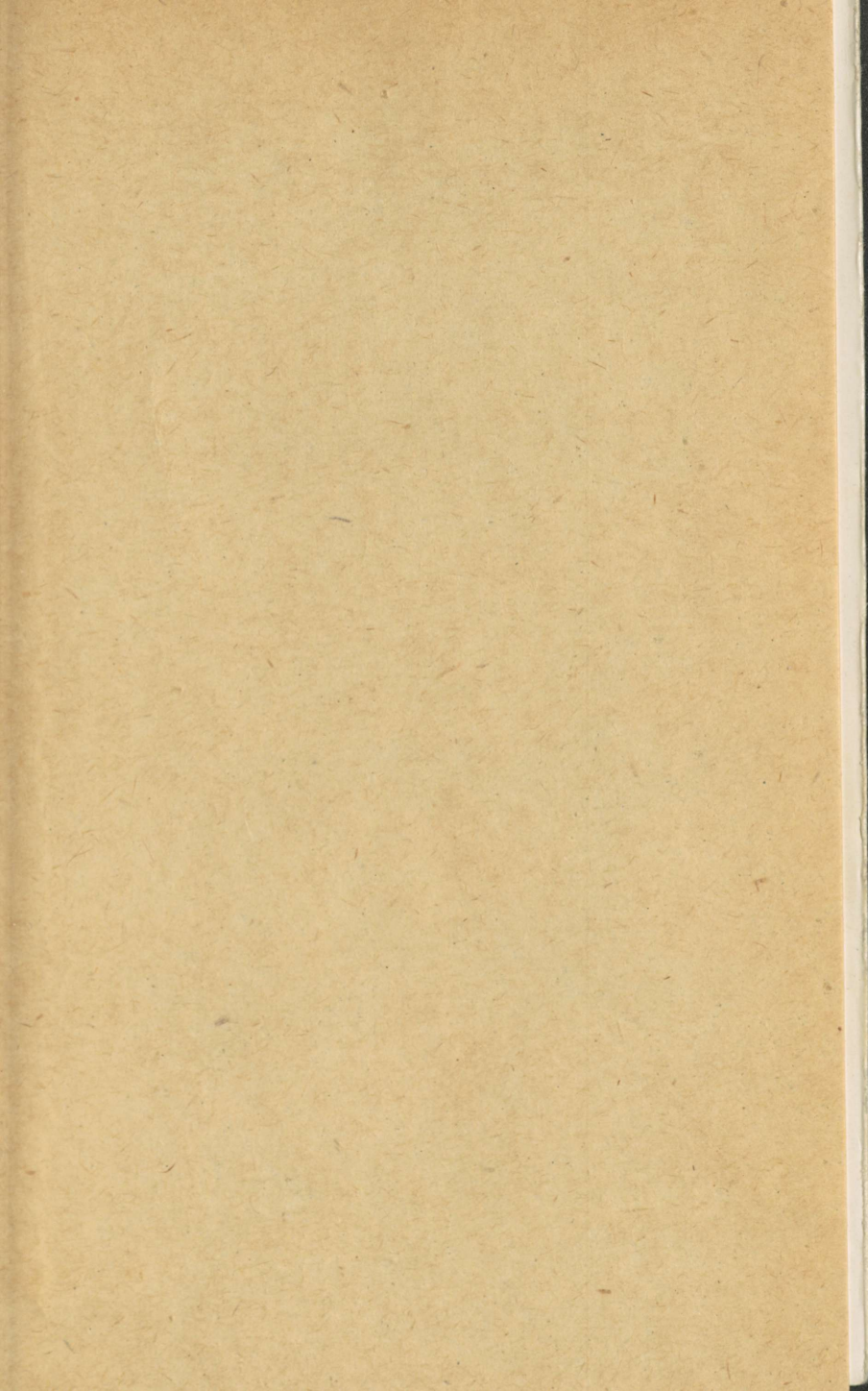
Ladumisele antud 23. VI 1960. Trükkimisele antud 13. VII 1960. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 9,25. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 7,58. Arvutuspoognaid 7,63. Tiraaž 10 000. MB-05335. Tellimise nr. 2276.

Trükikoda «Õhiselu», Tallinn, Pikk t. 40/42.

Hind rbl. 3.— (30 kop.)

Leheküljel 139 tabelis toodud andmed lugeda järgmiselt:

Sihtkoht	Liikluse sagedus	Teeloleku aeg	Sõidu hind platskaart- vagnis
Kislovodsk	suvel 3 korda nädalas	3,5 ööpäeva	209.— + 57.— (kupee)
Leningrad	2 korda päevas	6—9 tundi	64.—
Moskva	suvel iga päev talvel üle päeva	1 ööpäev	123.—
Narva	3 korda päevas	4—6 tundi	47.—
Pihkva	suvel 2 korda, talvel 1 kord päevas	7—12 tundi	68.—
Riia	1 kord päevas	11 tundi	71.—
Simferoopol	suvel iga päev	3,5 ööpäeva	194.— + 52.— (kupee)
Sotši	suvel 4 korda nädalas	3,5 ööpäeva	209.— + 57.— (kupee)

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00376109 7

Rbl. 3.—

1961. a. — 30 kop.

A-23271
///